מרי דכי

חידושים ורעיונות בפרשיות השבוע

מרדכי אברויה

מחולק לזיכוי הרבים

מרי דכי

<u>תוכן ענינים - מספר סידורי</u>

תוכן ענינים - לפי פרשיות

הקדמה

גמרא (מגילה, י ע"ב): "רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא: 'תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס'. תחת הנעצוץ – תחת המן הרשע... יעלה ברוש – זה מרדכי, שנקרא ראש לכל הבשמים, שנאמר 'ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור', ומתרגמינן 'מרי דכי'. תחת הסרפד – תחת ושתי הרשעה... יעלה הדס – זו אסתר הצדקת, שנקראת הדסה, שנאמר 'ויהי אמן את הדסה'".

על כן, בחרתי לקרוא לחיבור זה בשם 'מרי דכי ;' הן משום שתורתנו הקדושה והחידושים המתחדשים בה הם בעיניי כ'ראש לכל הבשמים' המפיצים ריח ניחוח, והן כרמז לשמי שחנני בו בורא עולם, כשמם של רבותינו ענקי עולם זכותם תגן עלינו.

לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרֵנוּ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאֵנוּ"

בסייעתא דשמיא, מוגשים בזה לפני הלומדים והמעיינים חידושים ורעיונות בפרשיות השבוע תחת הכותרת "מרי דכי". מטרת חיבור זה היא לעורר את הלבבות ולהוסיף נופך של עמקות ויופי בלימוד תורתנו הקדושה, וכל כולו מיועד לזיכוי הרבים ולהפצת מעיינות התורה חוצה.

הבהרה בעניין מקורות וזכויות:

מקורות קדומים: רובו ככולו של החיבור מבוסס על דברי רבותינו חז"ל, ראשונים ואחרונים אשר תורתם היא נחלת הכלל ומימיהם אנו שותים.

מקורות בני זמננו: ככל שבחיבור שולבו פנינים ומובאות מתוך ספרים ומאמרים של מחברים בני דורנו. ציטוטים אלו מובאים בבחינת "שימוש הוגן" למטרות לימוד והרחבה, תוך הקפדה על ציון המקור ומתן קרדיט מלא למחברים (כפי המובא בגוף הטקסט), וזאת כדי להביא גאולה לעולם על ידי אמירת דבר בשם אומרו.

זכויות המחבר: החידושים המקוריים, דרך העיבוד והניסוח הייחודי בחיבור זה, הם פרי עמלי ושמורים למחבר.

רשות הפצה: ניתנת בזאת רשות להדפיס, לצלם ולהפיץ חוברת זו לזיכוי הרבים, ובלבד שלא ייעשה בתוכן שימוש מסחרי כלשהו, ושלא יושמט או ישונה שמו של המחבר.

תפילתי שיהיו דברים אלו לרצון לפני אדון כל, ויהיו לתועלת לכל המעיין בהם.

ולעניין חיוב כתיבת החידושים והרעיונות האלה להלן דברי חז"ל :

רבי שלמה קלוגר זצוק"ל- (בהקדמתו לשו"ת טוב טעם ודעת מהדורת תנינא) ביאר את הפסוק – "ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ" כי כשם שאמרו חז"ל בגמ' יבמות (סב'.) אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף, כך בחידושי תורה תלוי ביאת משיחנו בגמר כל התורה שיהיה בעולם כמו שניתנה למשה רבינו ולכן בצאת כל ספר וספר כדת הוא התקרבות הגאולה במהרה בימינו, וזה הוי נמי דברי שלמה המלך ע"ה בקהלת "עשות ספרים הרבה אין קץ ולהג הרבה יגיעת בשר" והכוונה הוי לא כמו שמבינים הטועים שלא לעשות ספרים הרבה כי מהאי טעמא אין הקץ נגלה עד שיתרבה הרבה ספרים כמו דהוי להג הרבה יגיעת בשר להעמיד תולדות דהוי כדי לקרב הקץ כן הוי נמי עשיית ספרים הרבה עכ"ל.

בעל הפלא יועץ - שעתיד אדם לתן את הדין על שגילו לו חידושי תורה ולא כתבם שלא גילו לו אלא על מנת שיכתוב וייהנו ממנו ולמטי ליה הנאה שיהיו שפתותיו דובבות בקבר עכ"ל.

החיד"א - (בספרו דבש לפי מערכת) האחרונים יכולים לחדש מה שלא יכלו לחדש הראשונים כי עדיין לא הגיע זמן החידוש ההוא.

החתם סופר - "אשר פריו יתן בעתו..." כי מן ה' עת לכל חפץ מתי יוציא חידוש זה וימציא סברה זו.

השבט מוסר - לרבי אליהו הכהן זיע"א וזה לשונו: ומה טוב ומה נעים שכל חידוש שיחדש האדם בתורה ואפילו חידוש קטן, להעלותו כרגע על הספר בדיו, למען יעמוד ימים רבים שלא ישכחהו, כמו שראיתי בספר אחד (עיין ספר חסידים תק"ל) שאדם שאינו כותב חידושיו בתורה בעבור שהוא קטן בעיניו עתיד לתן דין וחשבון על זה, משום שאומרים לו – בפנקס הסחורות כותב אדם מה שחייבים לו וחייב לאחרים ואפילו עד חצי פרוטה , וכי יותר חביב היה בעיניך חצי פרוטה שכתבת אותה שלא לשכוח לאבדה מחידוש של תורה אפילו שיהיה קטן? לכן צריך אדם לכתוב כל מה שמחדש בתורה שלא ישכח ואפילו חידוש קטן, ונראה דזהו שאמרו רבותינו ז"ל "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" , ירצה תלמודו דייקא שמביא בידו כל מה שלמד וחידש שלא שכחו כיצד? שכתבו! שעל ידי כך אינו נשכח אותו חידוש מן העולם ומוליכו בידו במותו. וזהו גם כן כוונת התנא (אבות ג', ה',) "כל השוכח דבר ממשנתו כאילו מתחייב בנפשו" שהכוונה שכל השוכח דבר אחד ממשנתו דיקא שהוא משנתו שחידש וכיצד לא ישכח? יכתוב אותו על ספר שכל זמן שישכח רואה ויזכור ויש תועלת גדול מחידוש אפילו קטן לקשר עמו איזה עניין או לבוא להבין עמו עניין גדול והוא משל לאבנים הקטנות שמשמין בבניין אבנים גדולות בין אבן לאבן להעמיד הבניין ונמצא שהאבנים הקטנות גורמות לקיום הגדולות שלא יפלו ויעמוד כל הבניין הגדול כך על ידי חידוש קטן נבנה בניין גדול וזה מעשה בכל יום בין החכמים ובפרט בין כת החכמים הדורשים רשומות שע"י חידוש או הקדמה קטנה בונים מגדל אחד חזק בנוי לתלפיות נחמד למראה ומתוק לנפש לכן אין לבזות מלכתוב חידוש אפילו קטן וגם אין לבזות מלשמוע אפילו חידוש קטן שהכל בכלל תורה (פרק כב' אות טו') עכל"ק.

על כן אספתי עזות דקדושה להוציא את מעט רעיוני בדברי התורה הקדושה ויהי רצון שתהיה גם עולת העוף הזאת , לריח ניחוח לריבונו של עולם.

ואודה לנוות ביתי היקרה, סיגלית בת מרים, שתומכת בי בכלענייני, יהי רצון שהקב"ה יברך אותה בכל ברכות התורה.

הכותב לכבוד התורה, מרדכי אברויה
פה עיה"ק נתניה תוב"ב
הוצאה ראשונה: י' שבט תשפ"ד | עריכה לשונית חדשה : טו' שבט תשפ"ו

להערות הארות ותגובות על תוכן הספר, ניתן ליצור קשר:
מייל: MordehayA@Gmail.com

1. פרשת לך לך ו' תמוז התש"ע

כאשר פונה אַבְרָהָם אָבִינוּ לקב"ה ומבקש ממנו שייתן לו בן, אומר אברהם: "אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר ה' אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר: אַל תִּירָא אַבְרָם, אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד. וַיֹּאמֶר אַבְרָם: אֲדֹנָי ה' מַה תִּתֶּן לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר. וַיֹּאמֶר אַבְרָם: הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי. וְהִנֵּה דְבַר ה' אֵלָיו לֵאמֹר: לֹא יִירָשְׁךָ זֶה, כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ" (בראשית טו, א–ד).

לכאורה, אברהם דואג למה שיהיה עם הָרְכוּשׁ, או לחילופין אברהם מקשה: איך יהיה לו שכר הרבה מאוד, כפי שאומר לו ה', אם תַּאֲוָתוֹ ורצונו הגדול ביותר הוא לבן? שהרי אם הקב"ה לא נתן לו זרע, אז אפילו הרכוש שלו הולך לאליעזר! אך נתחדש לי בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא, שבאמת מה שדואג אברהם אבינו בַּאֲצִילוּת נַפְשׁוֹ הוא לתורה אותה למד, אותה תורה שתלמידו אליעזר היה גם כן מלמד לתלמידים. וכפי שאמרו חז"ל (יומא כח ע"ב) על הכתוב "דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר" – נוֹטָרִיקוֹן: "שדולה ומשקה מתורת רבו". ועל כך היה מֵיצֵר ודואג אברהם: מה יהיה על התורה של עם ישראל? האם היא נדונה חלילה להיות מוֹרֶשֶׁת לעבד כנעני? שהרי התורה קרויה ירושה, שנאמר: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב" (דברים לג, ד), ואמרו חז"ל שהיא ירושה לנו. אם כך, לכך דאג אברהם במה שאמר: "וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי" – שהכוונה היא לתורה שאליעזר כבר מלמד כעת, והוא עלול לרשת אותה.

וכן מיד בהמשך הפרשה, רק לאחר שהקב"ה מבטיח לו שאת התורה שלו יירש מי שיצא ממעיו ולא תעבור לעם אחר, אז ממשיך ושואל אברהם "במה אדע כי אירשנה" ביחס לארץ ישראל: "וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר: הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם, וַיֹּאמֶר לוֹ: כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ. וְהֶאֱמִן בַּה' וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה. וַיֹּאמֶר אֵלָיו: אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ. וַיֹּאמַר: אֲדֹנָי ה' בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה" (בראשית טו, ה–ח). וכפי שאמרו חז"ל (נדרים לב ע"א) שרצה לדעת במה הארץ מובטחת גם לבני בניו אם חלילה יחטאו – במה אז ירשו את הארץ, שמא החטא יגרום לאובדנה.

כעת מובן יותר עומק שאלתו של אברהם: מאחר שכעת הוא מובטח על התורה שלא תהיה מורשת לעם אחר, יש טעם בבקשה ובדאגה לרשת גם את ארץ ישראל עבור בני בניו, כדי שיוכלו ללמוד בה את התורה הקדושה בכל מצב, שהרי "אֲוִירָא דְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מַחְכִּים" (בבא בתרא קנח ע"ב).

מכל זאת עולה, שכל דאגתו של אברהם אבינו עליו השלום הייתה על התורה הקדושה, שתהא מורשת ומועברת בעם ישראל דווקא, ושיזכה ללמדה במקום הראוי ביותר – בארץ ישראל; וממילא יתקיימו בעם ישראל כל הברכות האינסופיות של לימוד התורה.

2. פרשת חקת תש"ע

רַבּוּ הַפֵּרוּשִׁים מה היה החטא של משה בהוצאת המים מהסלע. אור החיים הקדוש מביא עשרה פירושים לחטא משה ואהרון ודוחה את כולם עיין שם (אור החיים, במדבר כ, ח). חלק מהמפרשים סברו שהטעות הייתה בזה שמשה הכה את הסלע ולא דיבר אליו, אחרים סברו שמשה הכה פעמיים ולא פעם אחת ועוד ועוד. ועוד כמו שכותב אור החיים הקדוש שיש ללמד על משה רבנו זכות: "והגם שמצינו שאמר לו ה' (שמות ד) ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות וגו', שם היה עושה פעולות במטה, וזכרון ההכאה בא במאמר ה' בסמוך והוצאת להם מים מן הסלע, שלא היה צריך לומר אחר שאמר ודברתם וגו' ונתן מימיו וכמו שדייקנו למעלה, והבין משה כי כוונת ה' היא לומר לו שלא דבור לבד יספיק אלא כח המעשה שיעשה שבו יוציא מים", עד כאן לשון אור החיים הקדוש. ועוד שהרי בפרשת בשלח הקב"ה מצווה את משה בפירוש לקחת את המטה ולהכות בסלע ולהוציא מים, ועל כן היה בהחלט למשה סיבה טובה לחשוב שגם כאן הוא צריך לעשות את אותו דבר.

אך למעשה רוב הפירושים בעצם לא מסבירים מדוע נענש גם אהרון באותו עונש? אם משה היה זה שהכה או עשה את הפעולות שיחסו לו שבהן טעה כביכול, מדוע נענש גם אהרון? הרי הוא לא עשה כל מעשה? והקב"ה העניש את משה וגם את אהרון: "וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן: יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם" (במדבר כ, יב), ובהמשך: "יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר מְרִיתֶם אֶת פִּי לְמֵי מְרִיבָה" (שם, כד). כלומר הקב"ה אומר: "מריתם בי", "לא האמנתם בי", "מעלתם בי". מה החטא הגדול שחטאו משה ואהרון גם יחד?

וחשבתי בסיעתא דשמיא שהטעות של משה וגם של אהרון הייתה בכך שהם **נָפְלוּ עַל פְּנֵיהֶם** כאשר באו לבקש מהקב"ה מים לעדה. כידוע, לאדם גדול אסור לנפול נְפִילַת אַפַּיִם אלא אם כן מדובר בדבר חמור. עוד אמרו שם (מגילה כב, ב) שאסור לאדם חשוב ליפול על פניו בלא שמובטח לו שייענה כיהושע בן נון, וכך נפסק בשו"ע (קלא, ח). אבל כשהוא לבד, כתבו התוס' שם עפ"י הירושלמי שמותר, וכן כתב בבית יוסף בשם כמה ראשונים, וכן כתב במשנה ברורה (סימן לח) שהאיסור הוא בפני הציבור וכשהוא היחיד שנופל על פניו, כמו שעשה יהושע בן נון. במצב כזה, אם לא ייענה - יתבייש, שהרואים יחשבו שאינו ראוי. אמנם מהרמב"ם משמע שהאיסור לאדם חשוב הוא גם כשהוא לבדו. הסיבה לכך היא שנפילת אפיים היא מעשה חזק שעושים אותו רק במקרים חמורים, שצריכים רחמים גדולים מהקב"ה על חטאים גדולים, וכאן אנו רואים שעבור בקשה צודקת והגיונית מצד העם, שאין לו מים לשתות, באים משה ואהרון ונופלים על פניהם אל הקב"ה וזאת מול העם הצופה בהם, ובכך הם למעשה בצורה עקיפה מצדיקים את טענת העם שכאילו הקב"ה באמת רוצה להרוג את

העם בצמא, וזו הייתה טעותם של משה ושל אהרון ביחד. וזה דומה קצת לפירושו של הרמב"ם שכתב שמכיוון שהעם ראה שמשה בכעס איתם, אז העם חשב שגם הקב"ה כועס עליהם מה שכמובן לא היה נכון.

ועתה גם מתבארות כפתור ופרח כל הקושיות: מדוע נענש גם אהרון? כיוון שגם הוא נפל אפיים יחדיו עם משה רבנו. ועל מה שנאמר "מְרִיתֶם בִּי" - כלומר לא עשיתם את מה שציוויתי, שאני הטלתי עליכם להנהיג את העם והיה עליכם לדאוג לעם למים, גם אם דרך בקשה רגילה אל הקב"ה. כלומר שהיה על משה ואהרון מתוקף אחריותם לדאוג בעצמם למים לעם. וזה בדומה למה שכתב הר"י אלבו בספר העיקרים (מאמר ד, כב) שישב שהקפדת ה' הייתה על שלא נתעוררו משה ואהרון מעצמם להוציא להם מים והיו מרעידים שזה יורה מיעוט הביטחון וגו'. ובמאמר השם "לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי" – משום שבמעשה זה של נפילת האפיים הצטרפתם למחשבה השגויה של העם כאילו באמת יש מחשבה לקב"ה להרוג את העם בצמא, וזהו לא האמנתם בי שאני עתיד להביא את העם בשלום לארץ. וכן מתבאר מדוע הקב"ה אומר למשה ואהרון "מְעַלְתֶּם בִּי" - מה זאת מעילה? כאשר אדם לוקח משהו של קודש ועושה בו שימוש לא ראוי שלא לשמו הוא נועד אזי זוהי מְעִילָה, וכאן משה ואהרון לקחו מעשה של נפילת אפיים ששמור למקרים חמורים במיוחד ועשו בו שימוש שלא לצורך וכן זו מעין מעילה.

ואם תקשה לומר שמשה ואהרון נפלו גם במקרה של עדת קורח ושמה לא נאמר שהם חטאו, אז יש לענות שהיא הנותנת, כיוון שדווקא באותו מקרה היה המצב חמור, והקב"ה באמת התכוון להרוג בישראל ונפילת אפיים הייתה נצרכת (במדבר טז, כא-כב). ואילו במעשה המרגלים מה שראינו שנפלו שם משה ואהרון (במדבר יד, ה), על זה מבאר הרמב"ן שמשה ואהרון לא נפלו אפיים לפני הקב"ה אלא לפני בני ישראל שרצו לשוב מצרימה: "שראו שהיו העם נועצים לעשות ראש ולשוב מיד וקמו הצדיקים והשתחוו לאפם ארצה לאמר להם אל נא אחי תרעו... וטעם 'לפני' כמו להם". ובאמת רואים אחר כך שגם כשהוציאו ישראל את דיבת המן רעה, והקב"ה שלח בעם את הנחשים השרפים, משה רבנו לא נופל יותר אפיים לפני הקב"ה משום שהוא הבין שלא בכל מקרה מותר לו לנפול אפיים לפני הקב"ה.

3. פרשת וישלח תשע"א

ראיתי בביאורו של רבי יעקב אבוחצירא זצ"ל בספרו "**פִּתּוּחֵי חוֹתָם**", "כיצד הוא קושר את ניצחונו של יעקב אבינו על שרו של עשו – הוא **הַסָּמֶ"ךְ מֵמ** –בכך שיעקב אבינו שמר בריתו בקדושה ובטהרה, ומתוקף צדקות זו זכה לגבור על המלאך ולשנות את שמו לישראל. וחשבתי **בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא** להוסיף ברמז, שזהו שאמר דוד המלך עליו השלום" **:לַמְנַצֵּחַ עַל**

הַשְּׁמִינִית "(תהילים ו, א); שכן ידוע שפרק זה נתקן על עניין ברית המילה הניתנת ביום השמיני, וניתן לומר שתיבת "**לַמְנַצֵּחַ** "רומזת על ניצחונו ההיסטורי של יעקב אבינו את שרו של עשו, והכתוב מגלה לנו כי כוח זה של "למנצח" הגיע לו "**עַל הַשְּׁמִינִית** – "כלומר בזכות דבקותו בשמירת **בְּרִית הַקֹּדֶשׁ** ,שהיא היא שעמדה לו לנצח את כוחות הטומאה.

4 . פרשת וישלח אב תשס"א

חקרתי **בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא** בעניין המאבק שנאבק יעקב אבינו עם המלאך, וכיצד ייתכן לפרש עניין זה כמאבק של "היאבקות" כפשוטו בין צדיק כבירא כיעקב לבין כוח רוחני כמלאך, וכיצד יאפשר הקדוש ברוך הוא למצב מעין זה להתרחש. ועל כן נראה לומר **בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא** כי ודאי מדובר במאבק רוחני פנימי, וביותר נראה כי ניסה המלאך להחטיא את יעקב אבינו בעניין **קְרִי לַיְלָה** ,וזהו שכתוב "וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר", שזמן הלילה מרמז על ניסיון הפגם בברית. והנה, השנה נזדמן לי לראות בפירושו הקדוש של רבי יעקב אבוחצירא זצוק"ל בספרו "**פִּתּוּחֵי חוֹתָם** ,"שפירש ממש כדברים האלו – שכל מגמת המלאך הייתה לנסות ולפגום את יעקב אבינו במידת היסוד, וזכיתי **בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא** לכוון לדעת גדולים.

על ברית קודש יח כסלו תשע"ב

מבאר הרב פיש בתחילת ספרו "סוד החשמל", שמעלת **בְּרִית הַקֹּדֶשׁ** נמשכת ממהות חוט השדרה, וכי החוטים הדקים הללו קרויים גם הם בשם שערות. וחשבתי **בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא** לומר, שזהו עומק כוונת חז"ל (יבמות קכא ע"ב) באומרם שהקדוש ברוך הוא "**מְדַקְדֵּק עִם סְבִיבָיו כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה** ,"שדקדוק זה **קָאֵי** על עניין שמירת הברית; שמה שהבורא יתברך מדקדק עם הצדיקים ביותר, הוא דווקא בנקודה זו המשולה לחוט השערה – היא ברית הקודש והמסתעף ממנה.

5. פרשת תולדות כח כסלו תשע"ב

בפסוק "וְהָיָה כַּאֲשֶׁר **תָּרִיד** וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ" (בראשית כז, מ), מציינים המפרשים כי למילה זו אין משמעות פשוטה בלשון הקודש, וחשבתי **בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא** לומר כי רמז יצחק לעשו שרק אם יתגייר – שזוהי פעולה אחת המהווה שער לכניסה תחת כנפי השכינה – וגם יקיים **תַּרְיַ"ג** מצוות, הרי שצירוף פעולת הגיור עם קיום המצוות עולה למניין **תַּרְיַ"ד** (תר"יד); וזהו עומק הרמז במילה "תריד", שרק כאשר יגיע למעלה זו, יתקיים בו המשך הכתוב "וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ."

6. פרשת ויגש ד טבת תשע"ב

בפרשתנו נאמר על השבטים שחזרו ממצרים ובשורה בפיהם" :עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי הוּא מֹשֵׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם ,"והכתוב מעיד על תגובת יעקב" :וַיָּפָג לִבּוֹ כִּי לֹא הֶאֱמִין לָהֶם "(בראשית מה, כו). איך ייתכן שיעקב אבינו לא האמין לְאַחַד עשר שבטי קָהּ? אלא נראה, שהשבטים אמרו לו שיוסף חי והוא מושל במצרים, ויעקב לא האמין שיוסף עדיין עומד בצדקותו; שכן ידוע ש"חי" הוא רק מי שהוא צדיק, שהרשעים אפילו בחייהם קרויים מתים. ובספר "פִּתּוּחֵי חוֹתָם "לרבי יעקב אבוחצירא זצ"ל מפרש, שהשבטים אמנם ראו שיוסף צדיק וכך גם הודיעו ליעקב, אך הוא לא האמין להם כיוון שחשב שאילו היה יוסף צדיק גמור, בוודאי היה שולח לו סימן רוחני, ועד שלא ראה את העגלות – לא נחה דעתו.

וחשבתי בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא לבאר את עומק אי-אמונתו של יעקב באופן הפוך ולשבחו של יוסף: הנה ידוע מה שאמרו חז"ל, שהבטיח הקדוש ברוך הוא ליעקב שאם יהיו כל בניו צדיקים גמורים – לא יראה פני גיהינום. וכאשר אמרו לו השבטים שיוסף הוא "מֹשֵׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם ,"היה בזה לכאורה חשש שמא התקלקל חלילה מרוב השררה, אך יעקב אבינו "לֹא הֶאֱמִין לָהֶם – "כלומר, הוא לא האמין לאפשרות שיוסף אינו צדיק**!**

הוא היה בטוח שיוסף עומד בצדקותו ולא ייתכן שנתקלקל, אלא שחיפש לכך אישור גמור. ורק לאחר שראה את העגלות, המרמזות על סוגיית עגלה ערופה שבה עסקו קודם פרידתם, קיבל אישור מוחלט לאמונתו שיוסף נותר בצדקותו. וזהו "וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם ,"שרווח לו והתחייה רוחו בידעו שכל בניו צדיקים, וממילא מובטח לו כהבטחת השם שלא יראה פני גיהינום.

7. פרשת וישב ד טבת תשע"ב

בחלום יוסף נאמר" :וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי "(בראשית לז, ט), ופירש יעקב אבינו כי הכוכבים הם השבטים, והשמש והירח רומזים לו ולאמו של יוסף. וגער בו יעקב" :הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה ."וכבר דקדק רש"י ז"ל, שהרי רחל אמנו כבר נפטרה מן העולם באותה שעה, אלא שבכוונת יעקב על בלהה שגידלה את יוסף כבן, והיא שעתידה לבוא ולהשתחוות. ואולם יש לעיין, היכן מצינו שנתקיים ביעקב עצמו שהשתחווה ליוסף? והנה לפני פטירתו נאמר" :וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה " (בראשית מז, לא), שקם מעט מפני יוסף וקדה לו, וזה נחשב כהשתחוויה.

ונראה לי בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא לבאר בזה, שברגעיו האחרונים של יעקב אבינו בעולם הזה, ביקש לתת הודאה גמורה לאמיתות חלומו של יוסף. כיוון שבשעתו נזף בו ואמר "הבוא נבוא וכו'",

רצה יעקב כעת, במעשה ההשתחויה, לתת תוקף ולהשלים את כל פרטי החלום ולהעמידו על כנו; להורות כי לאחר שראה שכל גלגולי יוסף היו בתכלית הטוב לכלל ישראל, הרי שכל פרט ופרט בחלום – ובכלל זה השתחוות האב לבנו – היה אמת ויציב וראוי להתקיים.

8. פרשת ויגש ד' טבת תשע"ב

נראה לומר בהקדם דברי המקובלים, כי הקמת מדינת ישראל היא בבחינת "משיח בן יוסף", ואף שהיא משולה לקליפה הקודמת לפרי, יש בה תפקיד מכריע בהכנת הגאולה. ומצינו בספר "**סוֹד הַחַשְׁמַל** "לרב פיש, שהביא מדברי המקובלים שיוסף הצדיק ירד למצרים כדי להכין את התשתית הגשמית ולברר את **נִיצוֹצוֹת הַקְדֻשָּׁה** מתוך קליפת מצרים, ובכך הכשיר את הקרקע לעבודת השבטים ועם ישראל שיצא מהם.

והנה, ניתן לראות **בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא** דמיון למעשי יוסף גם בימינו אלו; שכשם שיוסף עלה לשלטון במצרים ודאג לצד הגשמי כדי לאפשר את צמיחת האומה בתוך הקליפה – כך ייתכן שזהו תפקידה של הציונות הדתית, המעורבת בהליכות המדינה ובשלטון. בבחינה זו, היא ממלאת את תפקידו של יוסף בסיועַ הגשמי למוסדות התורה ולכלל הציבור הדתי, ובכך מהווה הכנה לבניין הרוחני של הגאולה העתידה.

ומה שיש המטיחים בהם חשד כי הם מתקלקלים עקב מעורבותם בפוליטיקה ובמנעמי השלטון, הרי הוא ממש כחשש שהיה אצל יעקב אבינו כלפי יוסף, שמא מתוקף היותו שליט במצרים לא עמד בצדקותו; אך כפי שהתברר ביוסף שנותר בצדקו, כן יש לקוות שהמעורבות בגשמיות המדינה היא כלי לעבודת הבירורים הקדושה.

9. פרשת חיי שרה חשוון תשע"ג

בפרשת חיי שרה מפרטת התורה את שנות חייה של שרה אמנו" **:מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה** "(בראשית כג, א). וגילה לנו רבנו יעקב אבוחצירא זיע"א בספרו "**פִּתּוּחֵי חוֹתָם** ,"כי שרה אמנו הייתה גלגול של חוה, ובאה לעולם כדי לתקן את אשר פגמה אם כל חי. ורמז לכך בגימטריה של שנותיה בשיטת אב"ק (אי"ק בכ"ר): מאה הוא קו"ף, ובאי"ק הוא י'; עשרים הוא כ"ף, ובבכ"ר הוא ב'; וביחד עם שבע השנים הנותרות עולה המניין לט"ו (19) – כמניין **חַוָּה** .עוד הוסיף, כי סופי התיבות של "**וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה** "הם אותיות הוי"ה, לרמוז שכל מה שפגמה חוה בשם הוי"ה, תיקנה שרה בחייה.

ומצאתי **בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא** רמז נוסף לדברים אלו בפרשת לך-לך, שם נאמר כי שרה מסרה את הגר לאברהם ואמרה" **:בֹּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה, וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי** "

(בראשית טז, ב). ומביא רש"י ז"ל כי בעקבות מעשה זה הכניסה שרה עין הרע בעיבורה של הגר והפילה את עוברה הראשון, כנלמד משינוי הלשון בדברי המלאך להגר. הרי לנו שלכאורה יצאה תקלה תחת ידו של אברהם על ששמע לקול אשתו, בדומה למה שמצינו אצל אדם הראשון שנתקלל על ידי הקדוש ברוך הוא באומרו" **:כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ** "(בראשית ג, יז.)

לאור זאת, נראה לבאר בדרך רמז את המובא בפרשת וירא בעניין גירוש הגר וישמעאל. כאשר ראתה שרה את בן הגר המצרית מצחק, אמרה לאברהם" **:גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ** ,"והכתוב מעיד" **:וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם** "(בראשית כא, יא). ואפשר לומר כי אברהם אבינו, שהיה גלגולו של אדם הראשון, זכר היטב את התקלות שאירעו לו בעבר כאשר שמע לקול אשתו – הן בגלגולו הראשון עם חטא עץ הדעת והן בגלגולו הנוכחי עם הפלת עוברה הראשון של הגר. על כן נתיירא אברהם לשמוע שוב לקול שרה, שמא תתרחש תקלה נוספת חלילה.

אך על כך השיב לו הבורא יתברך" **:כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ** ."וביאור הדבר הוא, שאין לאברהם לחשוש עוד מן השמיעה לקולה, שכן בשלב זה כבר השלימה שרה את תיקון פגמי חוה. אם בראשית הדרך הייתה שמיעתו לקול אשתו גורמת לנזק, הרי שלאחר שתיקנה את השורש והזדככה, שוב אין מקום לחשש, וציווהו השם לשמוע בקולה בלב שלם כיוון שכל דבריה כעת הם על פי הדרכת השכינה ובחינת התיקון הגמור.

10. פרשת כי תשא מחצית השקל נשא תשע"ח

במסכת שבת (דף פח ע"ב) מובא המשא ומתן המופלא שהיה בשעה שעלה משה למרום. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: "ריבונו של עולם, מה לילוד אישה בינינו?", וביקשו שתיוותר התורה בשמיים כחמודה גנוזה ולא תינתן לבשר ודם. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: "החזר להן תשובה". נתיירא משה שמא ישרפוהו בהבל פיהם, ואמר לו הבורא: "אחוז בכיסא כבודי והחזר להן תשובה", שנאמר: "מְאַחֵז פְּנֵי כִסֵּה פַּרְשֵׁז עָלָיו עֲנָנוֹ."

מכוח אחיזה זו, השיב משה למלאכים מתוך גוף התורה עצמה: "כלום למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם? אב ואם יש לכם? קנאה ויצר הרע יש ביניכם?". מיד הודו המלאכים לקדוש ברוך הוא, וכל אחד מהם הפך לאוהבו של משה ומסר לו דבר, ואף מלאך המוות מסר לו את סוד הקטורת העוצרת את המגפה.

ויש לעיין, מדוע הוצרך הקדוש ברוך הוא לומר למשה "**אֱחֹז בְּכִסֵּא כְבוֹדִי** "כדי להשיב למלאכים? וכי לא היה די בציווי אלוקי למלאכים לבל יזיקוהו? אלא נראה לומר **בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא** ,שרמז לו הקדוש ברוך הוא שעיקר הניצחון על המלאכים הוא בכוחה של **התְּשׁוּבָה.**

כאשר אמר לו "השב להם תשובה", אין הכוונה רק למענה מילולי, אלא לומר להם שיש **תְּשׁוּבָה** בעולם, והיא המעלה היתירה שיש לבני האדם על פני המלאכים. רצה הקדוש ברוך הוא להראות למשה ולמלאכים כאחד עד היכן כוחה של התשובה מגיע – שהיא מגעת עד כיסא הכבוד ממש. באחיזתו של משה בכיסא, הוכח כי האדם, על אף חומריותו וחטאיו, יכול לשוב ולהתעלות עד שיאחז במקום הגבוה ביותר, וזוהי התשובה הניצחת לטענת המלאכים שביקשו להשאיר את התורה במקום שאין בו חטא ואין בו תיקון.

11. פרשת כי תשא נשא תשע"ח

ועוד יש לומר בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא בעומק העניין, שהנה לכאורה יש מקום לעיין בתשובת משה למלאכים; וכי מה בכך שאין למלאכים הורים או יצר הרע וקנאה? הרי התורה כוללת רבדים רוחניים עליונים לאין קץ, ואף ללא קיום המצוות כפשוטן בעולם המעשה, יכולים המלאכים לקיימן באופנים רוחניים הולמים. ואם כן, הצעתם "תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמָיִם" נראית כסבירה והגיונית, שהרי התורה יכולה להתקיים גם במישור הרוחני ללא בני אדם, כפי שיהיה לעתיד לבוא בעת התיקון השלם.

ונקדים ונזכיר את שאמרו חז"ל על שעת בריאת האדם, כאשר נועץ הקדוש ברוך הוא במלאכים אם לברוא את העולם. טענו המלאכים שאין לברוא את האדם כיוון שהוא עתיד לחטוא, והשיב להם הבורא: "וכי לחינם אני נקרא **אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד** ."?נמצאנו למדים, שאף על פי שצדקו המלאכים בטענתם והיו יכולים לקיים את התורה בדרכם, מכל מקום רק על ידי האדם – ודווקא מתוך מציאותו כמי שעלול לחטוא – יכולות מידותיו של הקדוש ברוך הוא לבוא לידי ביטוי שלם.

וזהו עומק רמזו של הקדוש ברוך הוא למשה באומרו "**הָשֵׁב לָהֶם תְּשׁוּבָה** ."אין הכוונה רק לניצחון בטענות שכליות, אלא להורות למלאכים כי תכלית התורה היא גילוי מידות הרחמים והסליחות של הבורא יתברך. מידת "אל ארך אפיים ורב חסד ואמת", שעליה דיבר הקב"ה בטרם הבריאה, אינה יכולה להתגלות אצל המלאכים שאינם חוטאים לעולם. רק כאשר ניתנת התורה לבני בשר ודם, השבים בתשובה לאחר חטאם, מתגלה כבוד שמיים בבחינת "נוֹשֵׂא עָוֺן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע". זהו סוד מעלתה של התשובה, שרק בעבורה היה כדאי להוריד את התורה מן השמיים אל הארץ.

## 12. פרשת נשא		מדרש תנחומא (בובר) פרשת נשא סימן יט

כתיב באיוב" :**עוֹר בְּעַד עוֹר וְכֹל אֲשֶׁר לָאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ** "(איוב ב, ד), ועם זאת אין הממון מגיע לערך הנפש, שנאמר" :**אָח לֹא פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ לֹא יִתֵּן לֵאלֹהִים כָּפְרוֹ** "(תהלים מט, ח). אמר הקדוש ברוך הוא: איני מבקש לפי כוחי אלא לפי כוחם" – **זֶה יִתְּנוּ** "(שמות ל, יג). ואיתא במדרש (תנחומא כי תשא), שאמר רבי מאיר: נטל הקדוש ברוך הוא כמין מטבע של אש מתחת כיסא הכבוד, הראהו למשה ואמר לו: "כזה יתנו". והנה יש לתמוה, וכי מה עניין מטבע של אש מתחת כיסא הכבוד? וכי יש עניין של ממון ונטילת כסף לפני הבורא יתברך במרומים?

ונראה לבאר **בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא**, שרמז הקדוש ברוך הוא למשה רבנו על מעלתו הנשגבת של הממון הניתן לצורך החזקת התורה וקירוב רחוקים. המטבע שנלקח מתחת כיסא הכבוד מרמז על אותו כסף המופרש על ידי תומכי תורה וארגונים העוסקים בהחזרת עם ישראל בתשובה; כסף זה, כביכול, הוא המעמיד ומחזיק את כיסא הכבוד בעולם, שכן על ידי החזרת הבנים לאביהם שבשמיים מתעלה כבודו של מלך מלכי המלכים.

מכאן נפתח לנו פתח להבנת דברי הגמרא (שבת פח), שציווה הקדוש ברוך הוא למשה "**אֱחֹז בְּכִסֵּא כְבוֹדִי וְהָשֵׁב לָהֶם תְּשׁוּבָה** ."רמז לו הבורא כי כוח התשובה בעולם, עליו הוא מצווה להשיב למלאכים, ניזון ומתקיים בזכות אותן תרומות ומעשי חסד של המחזיקים במפעל התשובה. באחיזתו בכיסא, הראה משה למלאכים כי הממון הגשמי של בני האדם, כאשר הוא מוקדש למטרות קדושות של השבת נפשות לצור מחצבתן, הופך ל"מטבע של אש" המגיע עד לכיסא הכבוד ומכריע את כל קטרוגי המלאכים.

## 13. פרשת כי תשא		ט"ו אדר תשע"ה

בפרשת כי תשא, בעקבות חטא העגל, פונה הקדוש ברוך הוא למשה רבנו בלשון קשה" :**לֶךְ רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם** "(שמות לב, ז). ודקדק רש"י ז"ל על אתר, שלא נאמר "שחת העם" אלא "**עַמְּךָ** ,"והכוונה היא לערב רב שקיבל משה וגיירם מדעתו מבלי להימלך בשכינה, והם אלו ששיחתו והשחיתו את ישראל. מנגד, מביא המדרש (שמות רבה מג) כי משה השיב לבורא בטענה: "עמי ולא עמך? וכי לא קראת להם בני בכורי ישראל."?

והנה, כאשר בא משה להתפלל ולבקש מחילה, הוא פותח במילים" :**לָמָה ה' יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם** "(שמות לב, יא). ויש לעיין בכוונת תפילתו, האם התפלל על כולם כאחד? וחשבתי **בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא**, שיש להבחין על פי היסוד הידוע שבכל מקום

שכתוב בתורה "הָעָם" הכוונה היא לערב רב (כפי שפירש רש"י בפרשת בהעלותך), ואילו השם "יִשְׂרָאֵל" מתייחס לעם הקודש שלא חטאו בעגל.

לפיכך נראה לומר, שמשה רבנו בתפילתו לא בא לחלוק על גזר הדין הראוי לערב רב שהשחיתו, אלא עיקר תחנוניו היו על "עַמְּךָ" – כלומר על עם ישראל הנקראים עמו של הקדוש ברוך הוא, אשר לפי עדות רש"י לא הם היו היוזמים והעושים של העגל. משה ביקש להפריד בין החוטאים בנפשם לבין כלל ישראל שנגררו או שלא חטאו כלל, ועל כן התפלל דווקא על אלו שהם עמו של השם באמת.

ואכן, חיזוק גדול ליסוד זה מצינו בדברי הספורנו, שכתב בפירושו על הפסוק "למה ה' יחרה אפך בעמך" – שהכוונה היא דווקא **באותם שלא חטאו בעגל**. וזהו גם עומק טענת המדרש "עמך חטאו ולא עמי?", לומר שאם ישנה האשמה על "העם" (הערב רב), אין להשליך את חרון האף על "עמך" (ישראל). ראיה לדבר היא שמיד לאחר מכן ציווה משה להרוג את החוטאים בפועל, אף שלא קיבל על כך ציווי מפורש באותה שעה, ללמדנו שההבחנה בין ישראל לערב רב הייתה ברורה לו למשה לאורך כל הדרך.

14. הגדה של פורים

במגילת אסתר מצינו את הדו שיח הגורלי בין מרדכי לאסתר, כאשר מרדכי מצווה עליה: "**לָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֶּן לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו עַל עַמָּהּ**". אסתר משיבה בחשש ומזכירה את החוק הידוע": **אֲשֶׁר כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הֶחָצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקָּרֵא – אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית**". ונראה לבאר **בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא**, שיש בדבריה רמז עמוק לסכנה הנוראה של כניסה "לפני ולפנים" שלא ברשות, בדומה לעבודת כהן גדול ביום הכיפורים.

ידוע כי בכל מקום שנכתב במגילה "הַמֶּלֶךְ" סתם, הכוונה היא גם למלכו של עולם. לפיכך, ציוויו של מרדכי לאסתר היה בבחינת כניסה לפני ולפנים אל הקודש פנימה כדי לכפר על עם ישראל, כעין עבודת הקטורת. בטענתה של אסתר ישנו דמיון למיתת נדב ואביהו; כשם שהם נכנסו אל הקודש להקטיר קטורת בלא שנצטוו על כך ובלא שנקראו על ידי המלך, ועל כן נענשו במיתה, כך חששה אסתר כי כניסתה לחצר הפנימית בלא הזמנה תביא עליה גזר דין מוות, שכן היא בבחינת "אש זרה" של מי שנכנס למקום המלכות ללא קריאה.

אולם מרדכי משיב לה כי העת הזאת שונה היא, ואומר לה": **וּמִי יוֹדֵעַ אִם לְעֵת כָּזֹאת הִגַּעַתְּ לַמַּלְכוּת**". ויש להוסיף בזה, שכשם ש"מלך פורץ גדר" ואין ממחין בידו, כך כאן התפקיד המוטל עליה דורש פריצת גדר זו למען הצלת הכלל. מרדכי רמז לה שכניסתה אינה ככניסת

נדב ואביהו שנכנסו על דעת עצמם ללא צורך שעה, אלא היא כעבודת אהרון הכהן שקיבל ציווי ממשה רבנו לרוץ עם הקטורת לתוך המגפה כדי לעצור את המשחית.

נמצאנו למדים, שכאשר הכניסה נעשית מכוח ציווי של צדיק הדור ולצורך הצלת ישראל, הרי שגם כניסה ללא הזמנה הופכת למעשה של קדושה המבטל את הגזרות. אסתר קיבלה את דבריו והוסיפה" **:וּבְכֵן אָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כַדָּת** ,"כלומר – אף שהדבר נראה כעבירה על "דת" הכניסה לקודש, הרי שבכוח התענית והתפילה תהיה זו כניסה לרצון ולא למיתה.

15. על ניסיון אסתר המלכה פורים תשע"ו

במדרש אסתר רבה ד' -ט'

עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יֵצֵא דְּבַר מַלְכוּת (אסתר א, יט), אָמַר לוֹ אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּבָר אַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ וַאֲנִי מַכְנִיס אֶת רֹאשָׁהּ בְּדִיסְקוּס, וְיִכָּתֵב בְּדָתֵי פָּרַס וּמָדַי וְלֹא יַעֲבֹר וגו'. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ, כְּתִיב (איוב ה, יח): כִּי הוּא יַכְאִיב וְיֶחְבָּשׁ יִמְחַץ וְיָדָו תִּרְפֶּינָה. בַּלָּשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה מַלְכוּת מִזְּקֵנָהּ, שֶׁאָמַר לוֹ שְׁמוּאֵל (שמואל א טו, כח): וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ, בּוֹ בַּלָּשׁוֹן חָזְרָה לוֹ הַמַּלְכוּת, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וּמַלְכוּתָהּ יִתֵּן הַמֶּלֶךְ לִרְעוּתָהּ הַטּוֹבָה מִמֶּנָּה.

אומרים כאן חז"ל כי הפסוק "**וּמַלְכוּתָהּ יִתֵּן הַמֶּלֶךְ לִרְעוּתָהּ הַטּוֹבָה מִמֶּנָּה** "(אסתר א, יט), נאמר בלשון דומה לזו שנאמרה בשעה שניטלה המלכות משאול ועברה לדוד" **:וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ** "(שמואל א טו, כח) ומכאן למדו שלאסתר שהייתה מזרעו של שאול, ניתנה כאן הזדמנות לתקן את אשר קלקל שאול וזה שאמר מרדכי לאסתר **וְאַתְּ וּבֵית אָבִיךְ תֹּאבֵדוּ** שאסתר עלולה לאבד את האפשרות של הקלקול של שאול.

ונחבר לכאן "כפתור ופרח" את חידושו הנפלא של רבי שמשון מאוסטרופולי זיע"א, ששאל מדוע הוצרך הקדוש ברוך הוא להביא את מלכות בית דוד דווקא מרות המואבייה הגיורת? וביאר, כי בבני ישראל טבועות מטבען מידות הרחמנות, הביישנות וגמילות החסדים, אך למלכות נדרשת גם מידת השררה והתקיפות – היכולת לגזור פקודות ולהנהיג את העם ביד רמה. חסרון זה התגלה אצל שאול המלך, שבשל רחמנותו היתירה שמע לקול העם וחמל על אגג ועל מיטב הצאן, ובכך הפסיד את מלכותו. על כן, היה צורך "לייבא" את מידת התקיפות המלכותית משורש חיצוני כרות המואבייה, כדי להקים את מלכות בית דוד שתדע לשלוט כראוי.

והנה **,בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא** ניתן לראות כיצד אסתר המלכה פועלת לתיקון שלם של נקודה זו ממש. בשיא המאורעות, אסתר הופכת ממונהגת למנהיגה, והיא זו שפוקדת על מרדכי" **:לֵךְ**

כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְּהוּדִים... וְצוּמוּ עָלַי ."זהו מעשה של מלכות גמורה – לחלק הוראות לצדיק הדור ולכלל ישראל. ואכן, המקרא מעיד על הצלחת התיקון" :**וַיַּעֲבֹר מָרְדֳּכָי וַיַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוְּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר** "(אסתר ד, יז). היא קנתה בנפשה את מידת המלכות התקיפה, מה ששאול סבה החסיר בשעתו מול העם.

מיד לאחר מכן נאמר" :**וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת** ."אין זה רק לבוש בגדי שרד, אלא עדות שהצליחה לתקן את אשר קלקל שאול ולזכות במלכות מכוח מסירות נפשה. בעמידתה בחצר המלך הפנימית מול הסכנה, ובהובלת המהלך להשמדת המן האגגי וזרעו, השלימה אסתר את מחיית עמלק ששאול נכשל בה, והשיבה את כבוד בית אביה למקומו הראוי בקדושה.

16. פרשת ויגש ויגש תשע"ז

בפרשתנו נאמר: **וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו אֵת כָּל דִּבְרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם** ."ומפרש רש"י מבראשית רבה ושפתי חכמים שם, שמפסוק "וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת" ראה יעקב, שאחר שלא האמין לאחים שיוסף חי וכו', נתיישב על לבו הסימן שמסרו לו האחים מיוסף על פרשת **עֶגְלָה עֲרוּפָה** שלמדו יחד כאשר ליווה יעקב את יוסף אל האחים.

ונשאלת השאלה: מדוע מציינת התורה שיעקב ראה את העגלות ששלח יוסף? מה חשוב בזה? מדוע בראיית העגלות הבין וקיבל יעקב את דברי האחים בדבר הסימן שמסרו לו מאת יוסף אודות פרשת עגלה ערופה שלמדו יחד? מה הקשר בין עגלות לבין עגלה ערופה?

אמרו חז"ל במסכת שבת דף פט: "אמר רבי חייא בר רבא א"ר יוחנן, ראוי היה יעקב אבינו לרדת למצרים בשלשלאות של ברזל אלא שזכותו גרמה לו", דכתיב" :**בְּחַבְלֵי אָדָם אֶמְשְׁכֵם בַּעֲבֹתוֹת אַהֲבָה וָאֶהְיֶה לָהֶם כִּמְרִימֵי עֹל עַל לְחֵיהֶם וְאַט אֵלָיו אוֹכִיל** "(הושע יא). יעקב כמובן ידע מזאת הגזירה שהוא עתיד לרדת למצרים בשלשלאות של ברזל מגזירת בין הבתרים – "יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם", ועכשיו הוא רואה שהוא זוכה לרדת בנוחות בעגלות למצרים.

ולענ"ד נראה לי שיעקב הבין שהאחים מכרו את יוסף לעבד למצרים, וזאת מכיוון שיעקב ידע שהוא היה צריך לרדת בשלשלאות למצרים, וכשהוא ראה את העגלות בהן הוא אמור לרדת למצרים בנוחות, הוא עשה חשבון שבוודאי יוסף נמכר לעבד וכבר ירד למצרים בשלשלאות במקומו, מכיוון שעבד מובל בשלשלאות. ומתוך מה שידוע ש"יעקב ויוסף חשבינן חד" – יעקב מבחינת תפארת ויוסף היסוד, כמו שכתוב "אֵלֶּה תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף", בסוד גוף וברית חשבינן

חד. ולכן ירידת יוסף בשלשלאות למצרים נחשבה לו ליעקב כאילו נתקיימה בו הגזירה ולכן זה נחסך ממנו.

ועוד הבין יעקב מכל זה, שמה שהאחים הראו ליעקב את כתונת הפסים של יוסף ספוגה בדם ומכל מעשה המכירה, יש ללמד עליהם זכות, בבחינת "**יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה** "כמו שאומרים בפרשת עגלה ערופה. ודווקא סימן זה מסר לו יוסף ליעקב – כדי שלא יקפיד על האחים על מעשה המכירה, וכמו שאמר יוסף עצמו לאחים" :**וְעַתָּה לֹא אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הֵנָּה כִּי הָאֱלֹהִים וַיְשִׂימֵנִי לְאָב לְפַרְעֹה וּלְאָדוֹן לְכָל בֵּיתוֹ וּמֹשֵׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם** ,"שהכל היה מעת ה' לסובב את הירידה למצרים ולמחייה בשנות הרעב. וזאת גם הסיבה שהשכינה הייתה שותפה למעשה מכירת יוסף.

ולאחר שהבין יעקב את כל זאת והתיישבו לו כל הקושיות – שמח שמחה גדולה, כמו שאמרו חז"ל שאין שמחה כהתרת ספקות, ובזכות השמחה ששמח זכה שחזרה ושרתה עליו רוח הקודש, כמו שכתוב בסוף הפסוק "וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב", ופירש רש"י ששרתה עליו שכינה שפירשה ממנו.

ואפשר להוסיף, שמה שאמרו המפרשים שיוסף נמנע מלהישאר עם יעקב ביחידות כדי שלא ישאל אותו כיצד הגיע למצרים, וזה במחילה מכבוד תורתם לא מתקבל על הדעת שיעקב לא יברר כיצד נתגלגל יוסף עד מלוכה על מצרים; אלא כפי שכתבתי, שיעקב כבר הבין לבדו את השתלשלות הדברים ממה שאמרה תורה "וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת", וממילא אין לו צורך לחקור את יוסף.

17. פרשת וארא וארא תשע"ז

שמות פרק ו' פסוק ב'

{ב} וַיְדַבֵּ֥ר אֱלֹהִ֖ים אֶל־מֹשֶׁ֑ה וַיֹּ֥אמֶר אֵלָ֖יו אֲנִ֥י יְהוָֽה׃ {ג} וָאֵרָ֗א אֶל־אַבְרָהָ֛ם אֶל־יִצְחָ֥ק וְאֶֽל־יַעֲקֹ֖ב
בְּאֵ֣ל שַׁדָּ֑י וּשְׁמִ֣י יְהוָ֔ה לֹ֥א נוֹדַ֖עְתִּי לָהֶֽם׃ {ד} וְגַ֨ם הֲקִמֹ֤תִי אֶת־בְּרִיתִי֙ אִתָּ֔ם לָתֵ֥ת לָהֶ֖ם אֶת־אֶ֣רֶץ
כְּנָ֑עַן אֵ֛ת אֶ֥רֶץ מְגֻרֵיהֶ֖ם אֲשֶׁר־גָּ֥רוּ בָֽהּ׃ {ה} וְגַ֣ם ׀ אֲנִ֣י שָׁמַ֗עְתִּי אֶת־נַאֲקַת֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁ֥ר מִצְרַ֖יִם
מַעֲבִדִ֣ים אֹתָ֑ם וָאֶזְכֹּ֖ר אֶת־בְּרִיתִֽי׃ {ו} לָכֵ֞ן אֱמֹ֥ר לִבְנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֮ אֲנִ֣י יְהוָה֒ וְהוֹצֵאתִ֣י אֶתְכֶ֗ם מִתַּ֙חַת֙
סִבְלֹ֣ת מִצְרַ֔יִם וְהִצַּלְתִּ֥י אֶתְכֶ֖ם מֵעֲבֹדָתָ֑ם וְגָאַלְתִּ֤י אֶתְכֶם֙ בִּזְר֣וֹעַ נְטוּיָ֔ה וּבִשְׁפָטִ֖ים גְּדֹלִֽים׃ {ז}
וְלָקַחְתִּ֨י אֶתְכֶ֥ם לִי֙ לְעָ֔ם וְהָיִ֥יתִי לָכֶ֖ם לֵאלֹהִ֑ים וִֽידַעְתֶּ֗ם כִּ֣י אֲנִ֤י יְהוָה֙ אֱלֹ֣הֵיכֶ֔ם הַמּוֹצִ֣יא אֶתְכֶ֔ם
מִתַּ֖חַת סִבְל֥וֹת מִצְרָֽיִם׃

בשמות פרק ו' מופיעות ארבע לשונות של גאולה" :**וְהוֹצֵאתִי**", "**וְהִצַּלְתִּי**", "**וְגָאַלְתִּי**", "**וְלָקַחְתִּי** ,"ונגד זה אנו עושים ארבע כוסות בליל הסדר כנגד הלשונות האלו. והביא ה"תורת

חיים" (גיד הנשה פרק שביעי חולין) חלק דיבור המתחיל גפן: ....ותימא דמאי ענין גאולתן של ישראל לחלומו של שר המשקים ומאי קאמר דמכאן קבעו חכמים ארבע כוסות של ליל פסח מה עינין זה אל זה ונראה לפרש לפי שהיה נגזר על ישראל שיהיו משועבדים במצרים ארבע מאות ושלושים שנה כמ"ש ויהי מקץ שלושים שנה וארבע מאות שנה יצאו כל צבאות ה' וגו' וכמ"ש הרבמב"ן שם ועיקר שיעבודן של ישראל לא היה אלא שמונים ושש שנה משנולדה מרים דלהכי נקראת מרים על שם וימררו את חייהם כדאי' במדרש חזית נמצא שלא נשתעבדו אלא חלק חמישים ממה שהיה נגזר עליהם דחמשה פעמים פ"ו עולה ת"ל וההאי טעמא היה בא שר של מצרים לעכב וכ"ו

כשמרים נולדה החל תהליך השעבוד, וכשמרים הייתה בת 86 החל תהליך הגאולה. כלומר, בני ישראל היו משועבדים בפועל רק 86 שנה, ויתר ארבע הפעמים של 86 שנה (344 שנים) נחסכו מהם. ישראל היו צריכים להיות משועבדים 430 שנה. **344 = 86 - 430 :**

אבל מאיזו זכות נחסכו מעם ישראל ארבע פעמים שמונים ושש שנים אלו? ולענ"ד זכו ישראל לתוספת לשונות הללו של גאולה וגם לקיצור זמן השעבוד, בזכות הלשונות בחרדל שהאכיל אברהם את המלאכים. ומה הקשר בין לשונות של עגלים לגאולה? והרי אברהם האכיל רק שלוש לשונות למלאכים?

אלא שבזכות המילה שעשה אברהם – שכידוע ברית המעור היא כנגד ברית הלשון, ועוד שתיבת "מִילָה" בגימטריה היא 86 (עם הכולל) כמניין 'כוס' – נחסכו לישראל 86 השנים הראשונות. ועוד בעבור כל לשון בחרדל שהכין אברהם בעצמו לכל מלאך, למרות הכאבים שהיו לו מהמילה ביום השלישי (שהוא היום הקשה ביותר), נחסכו עוד שלוש פעמים 86 שנה. ובסך הכל 344 שנים של ייסורים שנחסכו מהבנים. וזהו שנאמר בפסוק ה" :**'וְאֶזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי** – "על שם ברית המילה של אברהם שעמה כיבד את המלאכים בלשונות, וברית המעור קשורה בברית הלשון.

תיאור המעשה מובא בגמרא בבבא מציעא (דף פו:), שם נאמר שרץ אברהם אל הבקר "**כדי להאכילן שלוש לשונות בחרדל** ."וקבע שם רב יהודה" **:כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו – עשה הקדוש ברוך הוא לבניו בעצמו** ."והנה דף פ"ו הוא בגימטריה 86 (כמניין 'כוס'), לרמז שהדברים קשורים לארבע הכוסות וללשונות הגאולה. ועוד עמדה לישראל זכות המילה, שנאמר" **:בְּדָמַיִךְ חֲיִי בְּדָמַיִךְ חֲיִי**"

ועוד אפשר לחדש בסיעתא דשמיא: בברית בין הבתרים הבטיח הקב"ה" **:וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי** ."ודרשו חז"ל שהשתמש הקב"ה בתיבה הקצרה "דָּן" כי צדיקים אומרים מעט

ועושים הרבה. ומדוע בפרשת וארא הקב"ה נשבע בריבוי לשונות: והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי?

אלא שהקב"ה כביכול נתחייב לאברהם לכל הלשונות הללו כנגד מעשיו הטובים, וכבר היה "כיסוי" למחויבות זו מצד אברהם. שלוש לשונות גאולה הן כנגד שלוש לשונות בחרדל, ולשון נוספת כנגד מה שנתחייב הקב"ה בברית בין הבתרים.

ועוד אפשר לומר בדרך ההקבלה:

- **וְהוֹצֵאתִי** –כנגד היציאה שיצא אברהם אל מחוץ לאוהל" **:וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל."**
- **וְהִצַּלְתִּי** –כנגד הצלת המלאכים בצל" **:וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ)** "בצל העץ.(
- **וְגָאַלְתִּי** –כנגד הגאולה שגאל את המלאכים מן הדרך באוכל ומשקה.
- **וְלָקַחְתִּי** –כנגד לשון "וְאֶקְחָה" שנאמר באברהם" **:וְאֶקְחָה פַּת לֶחֶם."**

18. פרשת בשלח שבת שירה בשלח תשע"ז

בפרק י"ג נאמר" **:וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת הָעָם וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים... וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם** ."ויש לדייק בכתובים על פי דברי הזוהר וחז"ל, שבכל מקום שנכתב "הָעָם", כוונת התורה היא לערב רב שיצאו ממצרים יחד עם ישראל. וכן אמרו חז"ל שבכל מקום שנאמר "וַיְהִי" הרי זה לשון צער. ולעניות דעתי התורה רומזת כאן על צער בגלל שהערב רב שולח ממצרים, דבר שגרם וגורם לצרות רבות לישראל עד היום הזה.

וכן נראה לי שיש לדייק בלשון "**וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת הָעָם** ,"שהכוונה היא שפרעה באמת שילח רק את הערב רב, אבל לא את ישראל; וזאת עשה כדי להיפטר מהמכות שקיבל, אך באמת לא הייתה לו כל כוונה לשלח את ישראל. שכן פרעה הוא למעשה הס"מ – הסטרא אחרא – שכל סיבת קיומה היא היניקה שהיא יונקת מהקדושה, ולכן לא הייתה לפרעה כל כוונה לשלח את ישראל שהם מקור יניקתו וחיותו. ועוד שמה שכתוב "**וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל** ,"לענ"ד הכוונה שרק חמישית מהיוצאים ממצרים היו בני ישראל, והיתר – שמונים אחוזים – היו מהערב רב.

ובהמשך בפרק י"ד נאמר" **:וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיֵּהָפֵךְ לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי שִׁלַּחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעָבְדֵנוּ** ."כשהודיעו למלך מצרים שברח "הָעָם" (וכמו שמפרש רש"י, שהודיעו לפרעה שהעם ברח והצטרף לעם ישראל ואין להם כוונה לחזור אחרי שלושה ימים), נהפך לבב פרעה ועבדיו על "הָעָם". כלומר, פרעה התחרט ששילח את הערב רב. וזאת למה? לענ"ד לא כי פרעה התחרט על עצם שליחת העם, אלא

על כך שבעקבות זאת" **:כִּי שִׁלַּחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעָבְדֵנוּ** ."כלומר, הם התחרטו על שילוח הערב רב בגלל שהתוצאה של מעשה זה הייתה ששילחו את ישראל, וזה מראה "באצבע" שלא הייתה לפרעה לכתחילה כל כוונה לשלח את בני ישראל.

19. פרשת יתרו יתרו תשע"ז

בפתח פרשת יתרו נאמר" **:וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ** ."בפרשה מוזכר שוב ושוב הצירוף "יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה", ויש לעיין מדוע התורה, שכל מילה בה שקולה ומדודה ואין בה יתור חלילה, מציינת זאת פעמים רבות כל כך ולא מכנה אותו "יתרו" בלבד לאחר האזכור הראשון? בבדיקה שעשיתי בס"ד עולה, כי הביטוי "יתרו חותן משה" מופיע 7 פעמים בפרשה, ועוד 6 פעמים מוזכר "חותן" או "חותנו", ורק פעמיים מוזכר יתרו לבדו ללא הצירוף "חותן משה."

וידוע שגוי שנתגייר כקטן שנולד דמי ואין לו יותר ייחוס לבני משפחתו הגויים, ואפילו אם אב ובת גויים – שניהם מתגיירים, אזי מהתורה הם יכולים להתחתן ביניהם כיהודים, כי אין ביניהם קשר יותר **,אלא שחז"ל גזרו שלא יתחתנו שלא יאמרו שבאו מקדושה חמורה לקדושה קלה.**

ולענ"ד נראה שהתורה רצתה לרמוז לנו בשבע הפעמים שמוזכר "יתרו חותן משה", הוא שמכיוון שמשה רבנו יחד עם כל ישראל היו לפני מעמד הר סיני, הרי שגם בני ישראל ובהם משה נחשבו עדיין בני נח שחייבים בשבע מצוות בלבד, ולכן במצב הזה יתרו עדיין נחשב כחותן משה – כלומר בעל קשרים משפחתיים למשה רבנו. ואילו לאחר מעמד הר סיני שיתרו נתגייר ומשה רבנו קיבל תורה עם עם ישראל, שניהם נעשו יהודיים ובעצם הקשר המשפחתי שיוחס להם ינותק.

עוד נראה, שאם נצרף את שבע הפעמים שנאמר בהם "יתרו חותן משה" עם שש הפעמים שבהם מוזכר "חותן" או "חותנו", נקבל 13 פעמים שבהם מוזכר יתרו כחותן בכלל, וזה גימטריה **"אֶחָד** ,"לרמז על כך שמה שזכה יתרו להכיר באל אחד היה מכוח היותו חותן למשה.

ומה שמופיע בפרשה פעמיים "יתרו" בלבד, בשני הפסוקים: "וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה" (פסוק ט') ו"וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ ה'" (פסוק י') – אומר על זה בעל הטורים: "ויחד יתרו – שיחד לבו לאל אחד ונעשה יהודי. ד"א מלמד שנעשה בשרו חדודים חדודים על אבדן מצרים. ויחד יתרו על – בגימטריה הן עלה בשרו חידודים". והנני כמוסיף לדברי בעל הטורים, ונראה לענ"ד שמכיוון שכאן מתואר יתרו כגוי הנבדל ממשה רבנו בכך שהיה כהן מדין שהיה עובד

עבודה זרה, ועכשיו קיבל על עצמו להיות יהודי וליחד את הקב"ה לבדו, הרי שהפסוק מתאר את נקודת מבטו של יתרו כגוי שנבדל ממשה – ולכן הוא גם מצטער על אובדן מצרים, ועל כן התורה מתארת אותו ללא ייחוסו כחותן משה.

אמרו חז"ל ששבעה שמות היו לו ליתרו ואחד מהם היה "יתר". וחשבתי בס"ד ש"יֶתֶר" בגימטריה 613 (עם האותיות), כלומר שיתרו בשמו יתר היה בו בכוח פוטנציאל לשמירת תרי"ג מצוות, כמו שאמרו חז"ל "שמא גרים" – כלומר שלשם יש השפעה על האדם. ואם כן למה הוסיפו לו ו"ו לאחר שנתגייר? לרמז שבהיותו בן נח היה חייב רק 7 מצוות בני נח, שהן גימטריה של האות ו' כולל האות (הכולל), לרמז על מה שאמר לו משה ליתרו בפרשת בהעלותך: "וְהָיִיתָ לָּנוּ לְעֵינָיִם" – כלומר מתוקף היותו גוי לשעבר שאתה בקיא בהוויות העולם. ולכן צירפו לו 7 ל-613, לרמז שמכאן יתרונו – שהוא בן נח גוי לשעבר שקיבל על עצמו תרי"ג מצוות.

20. פורים אדר תשע"ז

אמרו חז"ל (שבת פח, א) שישראל חזרו וקיבלו את התורה מרצון בנס פורים, שנאמר: "קיימו וקיבלו היהודים" (אסתר ט, כז) – קיימו מה שקיבלו כבר. קבלה זו נעשתה במדרגה גבוהה אף יותר מהכרזת "נעשה ונשמע" שנאמרה במעמד הר סיני (שמות כד, ז).

ידוע כי "נשמע" עניינו לימוד התורה, ו"נעשה" עניינו קיום המצוות המעשיות. חז"ל הפליגו בשבחם של ישראל על שהקדימו "נעשה" ל"נשמע", וציינו שהקדוש ברוך הוא שאל: "מי גילה רז זה לבני, רז שמלאכי השרת משתמשים בו?" (שבת פח, א).

ביאור הדבר בסיעתא דשמיא הוא, שכוונת ישראל באמירתם הייתה להודיע לקדוש ברוך הוא שאין הם רואים בלימוד התורה רק אמצעי לידיעת המעשה, אלא הם מבינים שלימוד התורה הוא מצווה נעלה בפני עצמה. כלומר, לא זו בלבד שיקיימו את המצוות המעשיות – דבר המובן מאליו מצד היותם מצווים – אלא שיעסקו בתורה לשמה, מעבר לצורך המעשי. על כך התפעל הקדוש ברוך הוא ושאל מי גילה להם רז זה, שכן בשמיים אין המלאכים בני קיום מצוות מעשיות, ועיקר עבודתם הוא לימוד התורה והשגתה. בכך דמו ישראל למלאכי השרת, בהבינם שללימוד התורה יש ערך עצמי ורוחני כפי שנהוג בישיבה של מעלה.

21. פרשת שמות מוצאי פסח תשע"ז

בפרשת שמות, בעת שנגלה הקדוש ברוך הוא למשה רבנו בסנה ושולחו לגאול את ישראל, שואל משה: "מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ אֶל פַּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם" (שמות ג, יא). רש"י על אתר מפרש ששאלת משה הייתה כפולה: "ואף אם חשוב אני, מה זכו ישראל שיעשה להם נס והוציאם ממצרים?". קושי זה מובא גם בדברי חז"ל, שסיפרו כי בעת קריעת ים סוף קטרג הס"מ על עם ישראל בטענה: "מה אלו עובדי עבודה זרה, אף אלו עובדי עבודה זרה" (ילקוט שמעוני). עוד אמרו במדרש כי זכותם היחידה של ישראל הייתה דם ברית המילה ודם הפסח, ככתוב: "וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי בְּדָמַיִךְ חֲיִי" (יחזקאל טז, ו).

אמנם, רבנו יעקב אבוחצירא זצ"ל בפירושו "פיתוחי חותם" מזכיר כי היו לישראל זכויות כבירות נוספות: שלא שינו את שמם ולבושם, והעיקר – ששמרו על אות ברית קודש בתוך טומאת מצרים. בסיעתא דשמיא נראה כי כבר בהתגלות בסנה רמז הקדוש ברוך הוא למשה על זכות זו באומרו: "וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לְּךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ" (שמות ג, יב). המילים "וזה לך האות" רומזות על ברית המילה המכונה "אות", שכן משה רבנו נולד כשהוא מהול (סוטה יב, א). הקדוש ברוך הוא רמז למשה כי למרות מצבם הרוחני, בני ישראל שמרו על אות ברית הקודש, וזכות זו גדולה דייה כדי להיגאל. ראוי להוסיף כי המילה "ברית" בגימטריה (עם הכולל) עולה תרי"ג (613), לרמז ששמירת הברית שקולה כנגד כל המצוות.

משה רבנו ממשיך ותוהה מה ישיב לעם ישראל אם ישאלו לשם השם: "וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵיהֶם?". הקדוש ברוך הוא עונה לו: "אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה... כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם". נראה כי בתשובה זו מגלה הבורא למשה סוד עמוק: הגאולה נובעת משם "אהיה", המורה על ספירת הכתר העליון – מקום סתום ונשגב מכל השגה. כאשר ההארה מגיעה ממקור נעלה שכזה, אין היא זקוקה לזכויות מצד המקבלים, אלא היא בחינה של "התעוררות דלעילא" ללא צורך ב"התעוררות דלתתא". בכך הרגיע השם את חששו של משה: אף אם אין זכויות מספיקות בדין, הגאולה מגיעה ממקום הרחמים הגבוה ביותר שמעבר לכל חשבון.

יתרה מכך, על פי המבואר בספר הפליאה, המילה "כִּי" היא כינוי לספירת המלכות, היא השכינה הקדושה. לאור זאת ניתן לבאר את שיח משה עם הבורא באופן נפלא: משה טען "מי אנכי" – שאין בי הכוח לבדי, והציע "כִּי אֵלֵךְ אֶל פַּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא" – כלומר, שהשכינה ("כי") היא זו שתלך ותוציא את ישראל. על כך השיב לו הקדוש ברוך הוא: "כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ" – כלומר השכינה ("כי"), המקבלת את אורה משם "אהיה" הנשגב, היא שתהיה עמך בשליחות ותבטיח את גאולתם של ישראל מעבר לכל קטרוג.

הגמרא במסכת שבת (פח, א) מספרת: "בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשים בו?". חז"ל מדגישים כי התפעלותו של הקדוש ברוך הוא נבעה מעצם ההקדמה של ה"נעשה" ל"נשמע", המעידה על קבלה מוחלטת של רצון הבורא עוד בטרם הבינו את פרטי הדברים.

בסיעתא דשמיא ניתן לבאר כי עומק התפעלותו של הבורא נבע מכך שישראל השכילו להבין כבר במעמד הר סיני שלימוד התורה שקול למעשה המצוות עצמו. יסוד זה מבואר בדברי הגמרא (מנחות קי, א): "אמר ריש לקיש: מאי דכתיב 'זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם'? כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם... כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת". באמירתם "נשמע" אחרי ה"נעשה", התכוונו ישראל להצהיר כי לצד קיום המצוות המעשיות, הם מקבלים על עצמם את עמל לימוד התורה כמצווה וקיום העומדים בפני עצמם.

ראיה לכך נמצאת בדברי בת הקול המציינת שזהו "רז שמלאכי השרת משתמשים בו". אצל המלאכים, כידוע, לא שייך קיום מצוות מעשיות כפי שהן בעולם הגשמי, שהרי אינם בעלי גוף ובחירה. מכאן שה"נעשה" אצלם הוא עצם לימוד התורה והשגתה הרוחנית, שנחשב להם כמעשה גמור. בבינתם, הצליחו בני ישראל להשוות את מעלתם למעלת המלאכים ולהבין את הערך העצמי של לימוד התורה מעבר להוראת המעשה.

על רקע זה יש להבין באור חדש את המשא ומתן של משה רבנו עם המלאכים בעת שעלה למרום. המלאכים טענו: "מה לילוד אשה בינינו? תנה הודך על השמיים!" (שבת פח, ב). טענתם הייתה כבדת משקל: ניתן לקיים את התורה בדרגותיה הרוחניות ללא הצורך בירידה לעולם הגשמי ובמאבק עם היצר, כפי שיהיה לעתיד לבוא.

כאשר משיב משה למלאכים בטענות: "וכי אב ואם יש לכם? יצר הרע יש לכם?", אין זו רק טענה ניצחת על העדר השייכות שלהם למצוות, אלא זו פנייה של משה ללבם של המלאכים. משה הסביר להם שבני האדם זקוקים לתורה הרבה יותר מהם, שכן התורה היא התרופה והכוח שבאמצעותם יוכל האדם להתמודד עם יצרו ולהגיע לתכליתו בעולם. בחינה זו היא "שבית שבי" – שמשה רבנו שבה את לבם של המלאכים בטיעוניו והביא אותם להכרה בצורך הקיומי של עם ישראל בתורה.

מתוך כך ויתרו המלאכים למשה, ולא זו בלבד שלא התנגדו עוד, אלא הפכו לאוהביו ונתנו לו מתנות, כפי שדרשו חז"ל על הפסוק "עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם" (תהלים סח, יט) – שאף מלאך המוות מסר למשה את רז פיטום הקטורת המכפר על העם.

23. חג שבועות שבועות תשע"ז

וכן אומרים חכמים (במדרש שיר השירים רבה א, יב), שאנו עורכים את תיקון ליל שבועות כדי לתקן את אשר חטאו ישראל שישנו לפני קבלת התורה, ועד שהיה הקדוש ברוך הוא נאלץ להעירם משנתם בקולות וברקים בבוקר. ואם כן יש להקשות, מדוע קבעו ללמוד תורה בלילה הזה? הרי לכאורה היה עלינו להישאר ערים בלבד כתיקון לחטא השינה, ומתוך ציפייה לתפילת הבוקר כעין חזרה על מעמד קבלת התורה; אך מדוע נוסף גם עניין הלימוד? ועוד, שהרי במעמד הר סיני בני ישראל טרם קיבלו את התורה, ואם כן לשם מה יישארו ערים ומה היה להם ללמוד באותו הלילה?

אלא שנראה לי בעזרת השם יתברר, שבכך שאנו נשארים ערים ולומדים תורה, אנו מקיימים בפועל את קבלת ה"נעשה ונשמע" שקיבלנו על עצמנו. ועל דרך מה שכתבתי קודם, שמעלת ה"נשמע" – שהוא לימוד התורה – שקולה כנגד המעשה, היינו קיום המצוות (כמבואר בקידושין מ, ב: "תלמוד גדול שמביא לידי מעשה"). והנה, אם האדם ישן, נשמתו עולה לגנזי מרומים והוא יכול להשיג דברי תורה גם בשנתו, אך בכך שאנו נותרים ערים בזמן הלילה – שבו כמעט ואין אפשרות לקיים מצוות מעשיות (כגון תפילין, ציצית ושאר מצוות שהזמן גרמן ואינן נוהגות בלילה) – דווקא אז, בהיותנו ערים ובהיות נשמתנו בתוך גופנו כאן בעולם המעשה, אנו עוסקים בלימוד תורה השקול כנגד המעשה. בכך אנו מקיימים את ההבטחה שאמרנו לבורא יתברך שמו בזמן מתן תורה "נעשה ונשמע" (שמות כד, ז), והופכים את הלימוד למצווה מעשית ממש בתוך עולם המעשה.

24. פרשת נשא נשא תשע"ז

הקדוש ברוך הוא מצווה את משה רבנו (במדבר ו, כג): "דבר אל אהרן ואל בניו לאמר, כה תברכו את בני ישראל אמור להם". ומפרש בעל ה"שפתי חכמים" (שם, אות ג), שהמילים "אמור להם" באו ללמד שהכוהנים צריכים לברך את העם בקול רם. ולעניות דעתי נראה להוסיף, שכיוון שככלל עבודת הכוהנים בבית המקדש נעשית בלחישה, בעוד שעבודת הלויים היא בקול ובשיר, הדגיש הקדוש ברוך הוא לכוהנים שדווקא במצווה זו של ברכת כוהנים עליהם לומר את הדברים בקול רם ולא בלחש כפי שהורגלו בשאר עבודתם.

{טז} וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל-פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם: {יז} וַיהוָה אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: {יח} וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: {יט} כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת-בָּנָיו וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל-אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר-דִּבֶּר עָלָיו: {כ} וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי-רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד: {כא} אֵרְדָה-נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ | כָּלָה וְאִם-לֹא אֵדָעָה: {כב} וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה: {כג} וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם-רָשָׁע: {כד} אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא-תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ: {כה} חָלִלָה לְּךָ מֵעֲשֹׂת | כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם-רָשָׁע וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָּךְ הֲשֹׁפֵט כָּל-הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: {כו} וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם-אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל-הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם: {כז} וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הִנֵּה-נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל-אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר: {כח} אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת-כָּל-הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית אִם-אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה: {כט} וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים: {ל} וַיֹּאמֶר אַל-נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם-אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים: {לא} וַיֹּאמֶר הִנֵּה-נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל-אֲדֹנָי אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים: {לב} וַיֹּאמֶר אַל-נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אַךְ-הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה: {לג} וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל-אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ:

הנה מביא רבי יעקב אבוחצירא זצ"ל בפירושו "פיתוחי חותם" (על בראשית יח, כג), וזה לשונו: "ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע. אולי יש חמישים וגו': הנה יש לדקדק במעשה זה של סדום, דהשם יתברך אמר שאינו מכסהו מאברהם ואמר לו שהוא מכלה אותם, וביקש אברהם אולי ימצאון שם חמישים וכן על זה הדרך עד עשרה ולא מצא וכילה השם אותם; מה הועיל הגילוי הזה שגילה הקדוש ברוך הוא לאברהם ומה הועילה בקשתו של אברהם."?

ומשיב הרב על כך: "ונראה לעניות דעתי, דודאי אין הקדוש ברוך הוא מוציא דבר לבטלה ואין הצדיקים מבקשים רחמים וחוזרים ריקנים בלא כלום, והקדוש ברוך הוא צפה והביט דעתיד לצאת מלוט ובנותיו שתי פרידות טובות, רות המואביה ונעמה העמונית. ולוט אין בידו זכות להינצל, אמר הקדוש ברוך הוא: אני מגלה לאברהם מעשה סדום והוא יתפלל ויבקש רחמים, ותפילתו ובקשתו תועיל להציל את לוט. וזה רמוז במה שאמר לו לבסוף 'לא אשחית אם אמצא שם עשרה', דמצינו דרות שיצאה מלוט היא השלימה החשבון על עשרה

צדיקים זה אחר זה בעשרה דורות מפרץ עד דוד (כמובא בסוף מגילת רות ד, יח-כב), וזהו שרמז לו הקדוש ברוך הוא 'לא אשחית בעבור העשרה', דהיינו תפילתך הועילה שלא אשחית ללוט בעבור העשרה בה"א הידועה, לרמוז על תשלום חשבון הצדיקים העשרה הידועים שהושלמו על ידי לוט. ואפשר נמי דזהו שסמוך לזה 'ויבואו שני המלאכים סדומה בערב ולוט יושב בשער סדם', לרמוז מי גרם ללוט להינצל – בקשת אברהם ותפילתו להקדוש ברוך הוא, עד שרמז לו לא אשחית ללוט בעבור העשרה". עד כאן דברי רבי יעקב אבוחצירא.

ויש להוסיף ולשאול על דברי הרב: אם הקדוש ברוך הוא ידע כי עתידה לצאת מלוט רות המואביה ושרשרת של עשרה צדיקים עד דוד המלך, מדוע לא הייתה זאת זכות מספקת שהיה צורך לשתף את תפילתו של אברהם אבינו? ואם נגזרה על לוט כליה יחד עם אנשי סדום, מדוע הוצרך כביכול הקדוש ברוך הוא לדווח לאברהם, ככתוב: "וַיהֹוָה אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה. וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו..."? מה ביקש הקדוש ברוך הוא לגלות לו, וכיצד העובדה שאברהם יהיה לגוי גדול מהווה סיבה לדווח לו על השמדת סדום?

והנה רבי דוד אבוחצירא הי"ד, בפירושו "פתח האוהל", מבאר את הפסוק "וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ", וכתב שם: "ואפשר הוא שבכאן בישר כביכול בשורה טובה שהיא מאבות ודוד העתידים לצאת מחלציו של אברהם אבינו עליו השלום, כידוע שהמה ד' רגלי המרכבה וכו'... ולעומת רגל הרביעי שהוא דוד עליו השלום נכלל הוא בתיבות אלו של 'כל גויי הארץ' דהיינו הארץ העליונה כידוע וכו', גם ראשי תיבות של **ו**'עצום **ו**'נברכו **ב**'ו גימטריא **דוד** (עם הכולל)". עד כאן פירושו של רבי דוד אבוחצירא.

ונראה לעניות דעתי לפי פירוש זה, שסמיכות הפסוקים מלמדת על הדבר שהקדוש ברוך הוא נתכוון עליו ב"המכסה אני מאברהם": שבתחילה הייתה כוונה שכל מלכות בית דוד תצא מאברהם במלואה, באופן שללוט לא יהיה חלק בה. כיוון שהקדוש ברוך הוא לא ראה זכות מספקת ללוט להינצל מהפיכת סדום, היה בכוונת הבורא יתברך להעביר זכות זו לאברהם אבינו, כך שמלכות בית דוד תשתלשל ממנו ומצאצאיו (יצחק, יעקב ויהודה) בלבד. וזהו שאמר השם "המכסה אני מאברהם את אשר אני עושה" – האם אכסה ממנו שלוט עומד למות, ואני נותן לאברהם את הזכות להוצאת מלכות בית דוד ממנו בשלימותה?

אלא שאברהם אבינו ברוח קודשו ידע על הזכות העתידית שיש ללוט בחלקו במלכות בית דוד, ולכן לאחר שהתבשר על הפיכת סדום, פתח בלימוד זכות ואמר: "הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע". וכי איזה צדיק היה בסדום? הרי הקדוש ברוך הוא העיד שזעקתם רבה וחטאתם כבדה מאוד; אלא שאותו "צדיק" שדיבר עליו אברהם הוא לוט (בזכות הזרע העתיד לצאת ממנו). ודבר זה דומה למה שמצינו אצל משה ואהרון, שהקדוש ברוך הוא שלח את משה להוציא את

ישראל ממצרים ומשה סירב עד שחרה אף השם, ואמר לו: "וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ" (שמות ד, יד). משה לא רצה ללכת בשליחות שמא אהרון ייפגע, שכן הצדיקים אינם חפצים בזכויות או מצוות הבאות על חשבון אחרים. כך גם אברהם אבינו עליו השלום לא רצה לזכות בזכות השלמה של הבאת מלכות בית דוד על חשבון חייו וזכותו של לוט בן אחיו הרן.

26. פרשת תולדות תולדות תשע"ח

רבנו יעקב אביחצירא זיע"א, בפירושו "פיתוחי חותם" על פרשת תולדות, מבאר את עניין גניבת הברכות בדרך עמוקה. לדבריו, יצחק אבינו עמד בספק ולא ידע למי משני בניו, יעקב או עשו, חפץ הקדוש ברוך הוא למסור את התורה. כיוון שהברכות הן בחינת כלי והכנה לקבלת התורה, הסתפק יצחק את מי ראוי לברך. על כן, עשה יצחק מעין ניסיון ובחן את המציאות על ידי שליחת עשו לצוד לו ציד ולהביא לו מטעמים, כדי שעל פי השתלשלות הדברים יוכל לעמוד על דעת עליון ולדעת מהו רצון השם בזה (עיין בפירושו שם באריכות). ובעניין זה מביא רבנו יעקב אביחצירא על הפסוק "הקֹל קול יעקב והידים ידי עשו" (בראשית כז, כב): "נצנצה בו (ביצחק אבינו) רוח הקודש ודיברה בפיו, דשליטת הידיים שניתנה לעשו עתיד זרע יעקב לזכות בחלק ממנה לדון דיני נפשות. ולפיכך אמר 'הקול קול יעקב', אף על גב דיעקב לא ניתן לו רק קול התורה לעסוק בה, מכל מקום ניתן לו גם חלק מידי עשו לדון דיני נפשות. ולא תאמר שהכירו יצחק ליעקב, לכך אמר 'ולא הכירו'". עד כאן דברי פי קדוש.

ולעניות דעתי נראה להוסיף, שמאחר שיצחק אבינו פעל בכל המהלך הזה על פי הביאור שהביא רבנו ה"פיתוחי חותם", הרי שלא ייתכן שיצחק אבינו – בעל רוח הקודש וחכמת התורה – לא זיהה כלל את בנו יעקב שעומד לפניו. ומה שכתבה התורה: "ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות ויברכהו" (בראשית כז, כג), נראה לפרש שאין הכוונה לחוסר זיהוי גופני בלבד, אלא שיצחק אבינו לא הכיר ביעקב עד אז כמי שניתנה לו הרשות והיכולת לדון דיני נפשות, כפי שביאר רבנו יעקב אביחצירא. ועל זה אמר הכתוב "ולא הכירו" – כלומר, שלא הכירו בתחילה כבעל תכונה זו שיש בה רשות לדון דיני נפשות כשם שיש לעשו, אך העובדה שהעומד לפניו הוא בנו יעקב ולא עשו, בוודאי הייתה גלויה וידועה ליצחק.

27. פרשת ויצא ויצא תשע"ח

על הפסוק "ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו" (בראשית כח, יב), חשבתי בסייעתא דשמיא שיש לתמוה: הלא כידוע המלאכים "רגלם רגל ישרה" (יחזקאל א, ז), וכן עמידתם קבועה בעולמות העליונים ללא עליה או ירידה, ואם כן כיצד זה נאמר "עולים ויורדים" המלאכים בסולם בחלומו של יעקב? אלא שיש

לומר בזה, שמה שכתב הכתוב "עולים ויורדים בו", תיבת "בו" קאי על יעקב אבינו ולא על הסולם. כלומר, כשיש למלאכים עליה או ירידה, הכל הוא בזכות האדם, ובזכות יעקב אבינו במקרה זה. הראו ליעקב אבינו מן השמיים שכל העולמות העליונים, וכן עליה או ירידת המלאכים, הכל תלוי במעשי האדם. שהרי האדם משול לסולם שמוצב ארצה בעולם הגשמי, אבל ראשו של האדם מגיע השמימה, ובו באדם עצמו – שהוא המשול לסולם – עולים ויורדים המלאכים והעולמות כולם.

28. פרשת מקץ — מקץ תשע"ח

בפרשת מקץ, כאשר הרעב כבד בארץ ויעקב אבינו מבקש מבניו לשוב פעם נוספת מצרימה לשבור אוכל, מזכירים לו השבטים כי המושל במצרים התרה בהם שלא יראו פניו ללא אחיהם הקטן. בדבריהם ליעקב, מתארים השבטים את חקירת האיש: "שָׁאוֹל שָׁאַל הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח" (בראשית מג, ז). אולם, כאשר מעיינים בתיאור המפגש הראשון כפי שהתרחש בפועל בפרשה הקודמת, נמצא כי יוסף לא שאלם מפורשות "העוד אביכם חי". על כן נראה לומר, שאולי נזרקה נבואה בפיהם של השבטים שיוסף עתיד לשאול אותם כך בהמשך, כפי שאכן אירע כשהתוודע אליהם. לחלופין ניתן לומר, כי בראות השבטים את עוצם הצער של יעקב אביהם לאורך השנים, התפלאו בעצמם כיצד לא נפטר מרוב שברון לב, ועל כן תלו את הדברים בפי המושל וכביכול שאלם הוא את השאלה הזו.

בעניין מכירת יוסף, כאשר התורה מספרת על כוונת השבטים להשליכו אל הבור, נאמר: "וְהַבּוֹר רֵיק אֵין בּוֹ מָיִם" (בראשית לז, כד). וידועים דברי חז"ל במסכת שבת (כב, ע"א): "ממשמע שנאמר והבור ריק איני יודע שאין בו מים? אלא מה תלמוד לומר אין בו מים – מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו". וחשבתי בסייעתא דשמיא שיש ללמד בזה דווקא זכות על השבטים; שהרי כוונתם הייתה להשליך את יוסף לבור ריק ולא הייתה להם כוונה להורגו בטביעה חלילה. כיוון שסתם בור המוזכר בתורה עשוי להשתמע כבור מים, הדגישה התורה "והבור ריק אין בו מים", כדי שנבין שלא הייתה כוונת השבטים להמיתו בהטבעה, אלא להניחו בבור ולהשאירו שם לגורלו, מבלי לדעת על הסכנה האורבת בו מצד הנחשים והעקרבים.

29. פרשת ויגש ויגש תשע"ח

על הפסוק "וְהַקֹּל נִשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר בָּאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּיטַב בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו" (בראשית מה, טז), נראה שיש לקשור את הדברים למה שאמר יצחק אבינו ליעקב בעת נטילת הברכות: "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו" (בראשית כז, כב). שכן "הקול קול יעקב", זהו הקול שנשמע בבית פרעה – קולו של בית יעקב המיוצג על ידי יוסף ואחיו. ואילו "הידיים ידי עשו", שהן בחינת הסטרא אחרא והגשמיות, מיוצגות על ידי בית פרעה והחומריות של העולם כולו, אשר יוסף הצדיק בחוכמתו השתלט עליה והכניסה תחת קדושת ישראל. ועוד יש לומר, שזהו מעין מה שנאמר בנבואת עובדיה: "וְהָיָה בֵית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ" (עובדיה א, יח), שהכוח הרוחני של יעקב ויוסף הוא המכניע את כוחות החומר והקליפה.

30. על הגאולה

בעקבות שיעורו של הרב פיש בעניין זמן הגאולה, המבוסס על דברי רבנו אברהם אזולאי בספרו "חסד לאברהם", שם צוין כי הגאולה הייתה אמורה להתרחש בשנת התש"ס, ועל העיכוב של ח"י שנים שנוסף מאז, שמעתי פעם שדימו את המציאות שלפני הגאולה למסך העומד לרדת בסיום ההצגה. כיוון שאין מקבלים בעלי תשובה בימות המשיח, הרי שהרבנים כביכול מחזיקים את המסך בכוח שלא ירד, כדי "להגניב" עוד יהודי ועוד יהודי תחת כנפי השכינה שיספיקו לשוב בתשובה. וחשבתי לעצמי בסייעתא דשמיא, שהרי מידתו של הקדוש ברוך הוא היא מידה כנגד מידה, ומה שפועלים הצדיקים כאן למטה פועל גם למעלה, ולכן השם יתברך מעכב את הגאולה מידה כנגד מידה כדי שינצלו עוד מנשמות ישראל.

ועוד יש לומר על דברי הנביא "אֲנִי ה' בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה" (ישעיהו ס, כב), שאפשר לקרוא בתיבת "אחישנה" את המילים "אחי שינה". כלומר, שבזמן של "בעתה" נמצאים אחינו בני ישראל במצב של שינה רוחנית, ועל כן יש לעוררם שיחזרו בתשובה. ועל זה נתן השם יתברך עוד ח"י שנים, שיספיקו לשוב ולהיות במצב של "חי" ולא במצב של שינה.

ועוד ברמז על שם הרב "אזולאי": האות ל' והאות י' מצטרפות בגימטריה למניין ארבעים (כנגד ארבעים סאה שבמקוה הטהרה), והאותיות הנותרות א-ז-ו-א עולות בגימטריה חמש עשרה, ועם ארבע האותיות הרי זה תשע עשרה. רמז לדבר, שבשנה התשע עשרה – שלאחר שמונה עשרה שנות התוספת – בוודאי תהיה כבר הגאולה השלמה במהרה בימינו אמן.

31. פרשת מטות-מסעי ב' באב תשע"ח

בעניין מכירת מערת המכפלה מעפרון לאברהם אבינו, אומר עפרון לאברהם: "אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה הִוא" (בראשית כג, טו). כביכול מציע עפרון לאברהם את השדה בחינם, ומציין כבדרך אגב ששווי השדה הוא ארבע מאות שקל כסף. אברהם אבינו ידע שעפרון אוהב כסף, ובאמת שווי השוק של השדה עם המערה היה נמוך ובעיני עפרון לא היה שווה הרבה, אלא שהיה חמדן וביקש מחיר מופלג. אברהם, לעומת זאת, כפי שכתבו חז"ל (זוהר כרך א, קכז ע"א), ראה וידע שהמערה חשובה לאין ערוך בהיותה פתח לגן עדן, ועל כן היה מוכן לשלם עליה כל מחיר שיידרש.

רעיון זה משתקף בדקדוק לשון הכתוב: "וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר" (בראשית כג, טז). יש להתבונן מדוע לא נקטה התורה בלשון "וישלם" או "ויתן", אלא בחרה דווקא בביטוי "וישקול אברהם לעפרון"? נראה לומר כי הדבר בא ללמדנו שבעיני עפרון, המערה והשדה היו "שקולים" בערכם לסכום המופקע שקיבל, ואף למעלה מכך. אולם אברהם, מצדו, היה מוכן לשלם אף הרבה יותר מכך, ביודעו את מעלתה הרוחנית הנשגבת של מערת המכפלה.

32. פרשת בראשית בראשית תש"פ

חטאו של אדם הראשון היה בבחינת "חטא לשם שמיים". בתחילה, היה היצר הרע מחוץ לאדם, ולא היה חלק ממהותו הפנימית. מחשבתו של אדם הראשון הייתה שאם יכניס את היצר לתוכו פנימה ויוכל לנצח אותו שם, ייווצר בכך קידוש השם גדול יותר וייגרם נחת רוח מרובה לקדוש ברוך הוא. מתוך רצון זה, בחר לאכול מעץ הדעת למרות האיסור המפורש. אולם, בעומק הדברים, זה גופא היה חטאו – שאין לו לאדם להכניס עצמו לידי ניסיון, אלא עליו לשמור את ציווי השם כפשוטו וללא התחכמויות, בבחינת "תמים תהיה עם ה' אלוהיך" (דברים יח, יג).

בנקודה זו דמה חטאו של אדם הראשון לזה של דוד המלך, שביקש גם הוא לבוא לידי ניסיון. כמובא במסכת סנהדרין (דף קז ע"א): "אמר לפניו: ריבונו של עולם, מפני מה אומרים אלוהי אברהם אלוהי יצחק ואלוהי יעקב ואין אומרים אלוהי דוד? אמר לו: אותם ניסיתי אותך לא ניסיתי. אמר לפניו: ריבונו של עולם, בחנני ונסני". לאחר שנכשל באותו עניין, אמר דוד: "לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ תִּזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ" (תהלים נא, ו), ומבאר שם רש"י שדוד הודה שצדק הקדוש ברוך הוא כשאמר לו שאינו יכול לעמוד בניסיון כאבות. נמצא שחטאו של דוד היה בעצם הבקשה להיכנס לניסיון. בכך נחשף הקשר המהותי בין דוד המלך לאדם הראשון; כידוע, אדם הראשון העניק לדוד המלך שבעים שנה משנות חייו (כמובא בילקוט שמעוני

בראשית, רמז מא), ואפשר שניתנו לו שנים אלו במטרה שיתקן את השורש של אותו חטא – הרצון להעמיד את עבודת השם על הניסיון ולא על הציות המוחלט.

33. פרשת נח נח תש"פ

במחלוקת חז"ל (סנהדרין ע ע"א) במה חטא חם כלפי נח אביו, יש אומרים רבעו ויש אומרים סירסו. ונראה בסיעתא דשמיא שיותר מסתבר לומר שחם רבעו, שכן נאמר בכתוב: "וַיִּיקֶץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן" (בראשית ט, כד). לשון "וידע" מתאימה יותר למעשה רביעה, שהוא דבר הנעשה בסתר ואין רישומו ניכר מיד בראייה חיצונית, בעוד שאילו סירסו, היה מתאים יותר לכתוב "וירא", שהרי זהו פגם גופני הניכר לעין.

ונשאלת השאלה: מדוע עשה חם מעשה נתעב כזה, והלא "פיתו בסלו" שהרי הייתה לו אישה? ונראה לומר שהדבר נעוץ בטעותו של חם בהבנת ציווי ה' ביציאה מן התיבה. כאשר ציווה הקדוש ברוך הוא את נח להיכנס לתיבה, נאמר: "וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי בָנָיו אִתּוֹ אֶל הַתֵּבָה" (בראשית ז, ז), ופירש רש"י שם: "נח ובניו – האנשים לבד והנשים לבד, לפי שנאסרו בתשמיש המיטה מפני שהעולם שרוי בצער". וכאשר ציווה הבורא על היציאה מן התיבה, נאמר: "צֵא מִן הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי בָנֶיךָ אִתָּךְ" (בראשית ח, טז), ופירש רש"י: "איש ואשתו, כאן התיר להם תשמיש המיטה."

אולם, בפועל התורה מעידה שהם יצאו בסדר המקורי: "וַיֵּצֵא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי בָנָיו אִתּוֹ" (בראשית ח, יח). משינוי זה שבין הציווי לבין הביצוע, ייתכן שחם טעה לסבור כי למרות רשות הבורא, למעשה התשמיש נותר באיסורו עולמית, ומתוך תאוותו שגברה עליו וסברתו המוטעית שאשתו אסורה לו, הלך ורבע את אביו.

34. פרשת לך לך לך לך תש"פ

במדרש חז"ל (בראשית רבה מה, ה) מובא ששרה אמנו הטילה עין הרע בעוברה של הגר, וכתוצאה מכך הפילה הגר את ולדה הראשון. ראיה לדבר למדו חכמים מדברי המלאך להגר במדבר: "הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן" (בראשית טז, יא). והרי לכאורה כבר הייתה הגר מעוברת עוד בטרם ברחה מפני שרה, כפי שנאמר: "וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ" (שם, ד)? אלא מכאן למדו שהפילה את עוברה הראשון מחמת עין הרע, והמלאך בישר לה כעת על הריון חדש.

ונראה שיש לזה רמז נפלא בכתובים בסיעתא דשמיא. כאשר קבלה שרה בפני אברהם ואמרה לו "חֲמָסִי עָלֶיךָ", השיב לה אברהם: "הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ, עֲשִׂי לָהּ **הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ** "(בראשית טז, ו). בלשון זו נרמז עניין עין הרע, שכן אמר לה אברהם: "עשי לה הטוב **בעיניך** – "כלומר,

הרשות בידך להשתמש בכוח הראייה והעין שלך כפי שתמצאי לנכון. רמז זה מחבר בין הרשות שנתן אברהם לשרה לפעול כרצונה, לבין התוצאה של הטלת עין הרע שהובילה להפלה, כפי שביארו חז"ל.

35. פרשת וירא וירא תש"פ

נאמר בכתוב" :**וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר: אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן. וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם: לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אֻמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי** "(בראשית יח, יב-יג). ופירש **רש"י** ששינה הכתוב מפני השלום, שהרי שרה אמרה "ואדוני זקן" והקב"ה דיווח לאברהם ששרה אמרה "ואני זקנתי."

ולכאורה יש להבין, מדוע באמת תלתה שרה את הקושי באברהם ואמרה "ואדוני זקן", והלא שניהם זקנים היו? וביארו בעלי התוספות ב**'דעת זקנים'**, כי שרה אמנו ראתה באותה שעה שהחזירה הקדוש ברוך הוא לנערותה, כפי שהיא מעידה בעצמה" :**אחרי בלותי היתה לי עדנה** – "שחזר לה דם נידה ונתעדן בשרה. לכן, מבחינתה הקושי מצד עצמה כבר הוסר, וכל תמיהתה הייתה רק על אברהם, ובלשונה: "הנה אני כבר אינני זקנה, אבל אדוני זקן."

ומכאן נתחדש לי בסיעתא דשמיא תירוץ לקושיה מפורסמת: מדוע הקפיד הקדוש ברוך הוא על צחוקה של שרה, ואילו על צחוקו של אברהם (בפרשת לך לך, יז, יז) לא הקפיד? אלא ששרה כבר חזתה בנס במו עיניה, שהרי חזר לה אורח כנשים, והיה עליה להבין שאין זה לחינם אלא לצורך הולדה, ושלא ייבצר מהשם דבר. לעומת זאת, אברהם אבינו בעת שנתבשר בתחילה, טרם ראה כל שינוי בשרה ,**ומגודל הצניעות שהייתה ביניהם אף לא ידע באותה שעה על הנס שכבר התחולל בגופה** .הוא ידע שעל פי דרך הטבע אינה מסוגלת ללדת, ולכן צחוקו נבע מתמיהה אנושית טבעית ולא היה בו דופי.

36. פרשת חיי שרה חיי שרה תש"פ

נאמר בפרשתנו: "וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" (בראשית כג, א). אור החיים הקדוש מדייק מלשון הכתוב ששרה אמנו הייתה ראויה לחיות שנים רבות יותר, אלא שנתקצרו חייה (עיין בפירושו שם, שקיצור ימיה נגרם מחמת בשורת העקידה). ויש להבין, לכמה שנים הייתה שרה אמנו ראויה להגיע?

והנה, רבנו יעקב אבוחצירא זיע"א (בספרו 'פיתוחי חותם') מבאר ששרה אמנו הייתה תיקונה של חוה הראשונה. ומכאן נראה לומר בסיעתא דשמיא, שברגע ששרה הגיעה לשיא תיקונה, הגיע זמן פטירתה מן העולם. רמז לדבר נמצא במילה הפותחת את הפרשה: "וַיִּהְיוּ" –

גימטריה ל"ז (37), כמניין שנותיו של יצחק אבינו בעת העקידה, שאז פרחה נשמתה של שרה. כמו כן, חז"ל דרשו שכל מקום שנאמר בו "ויהי" אינו אלא לשון צער (מגילה י ע"ב), ורמז יש כאן לצער העקידה שקיצר את חייה ב-37 שנים.

ומצאתי לכל זה רמז נפלא בסיעתא דשמיא בגוף חטא אדם הראשון וחוה. הקדוש ברוך הוא אומר לחוה: "בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים" (בראשית ג, טז). המילה "בְּעֶצֶב" עולה בגימטריה 164 [ב-2, ע-70, צ-90, ב-2]. והנה, אם נתבונן בשנות חייה של שרה (127) ובשנים שנגרעו ממנה מחמת העקידה (37), נמצא שסכומם יחד הוא 164. והנה, המילה "בְּעֶצֶב" בגימטריה היא בדיוק 164 (כרמז למניין השנים שנקצבו לה אלמלא ה"עצב").

נמצא שהקדוש ברוך הוא רמז לחוה כבר בתחילת הבריאה, שבגלגול אחר (שרה) יוקצבו לה 164 שנים, אך הן יתקצרו ב-37 שנים (כמניין "ויהיו") מחמת ה"עצב" של בשורת העקידה בגיל ל"ז של בנה, ועל כן חיה בפועל 127 שנים.

37. פרשת תולדות   תולדות תש"פ

בפרשת תולדות (בראשית כז, ג) נאמר: "וְעַתָּה שָׂא-נָא כֵלֶיךָ, תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ; וְצֵא, הַשָּׂדֶה, וְצוּדָה לִּי, צידה (צָיִד)". יצחק אבינו פונה לעשיו ומבקשו לצאת השדה ולצוד עבורו ציד, אך מקדים ומורה לו ליטול עמו את כליו – החרב והקשת. כאן מתעוררת קושיא מהותית: כיצד לא חשש יצחק שעשיו יביא לו נבלה או טרפה? הרי הציד באמצעות קשת וחיצים פוצע את החיה וממית אותה שלא כדרך שחיטה כשרה, ואם כן, רוב הסיכויים שהחיה שתובא לפניו תהיה אסורה באכילה. מדוע, אם כן, הדגיש יצחק שיקח עמו דווקא את הקשת?

נראה לומר שיצחק לא התכוון רק לציד גשמי, אלא ביקש לעורר את עשיו לתשובה. בדבריו "צא השדה", כיוון יצחק להדריך את בנו ללכת בדרכו שלו, כפי שנאמר בפרשת חיי שרה (בראשית כד, סג): "וַיֵּצֵ֥א יִצְחָ֛ק לָשׂ֥וּחַ בַּשָּׂדֶ֖ה לִפְנ֣וֹת עָ֑רֶב וַיִּשָּׂ֤א עֵינָיו֙ וַיַּ֔רְא וְהִנֵּ֥ה גְמַלִּ֖ים בָּאִֽים". ופירש רש"י שם: "לשוח – לשון תפלה, כמו (תהלים קב, א) 'ישפוך שיחו'". יצחק ביקש מעשיו שיצא אל השדה לא רק עבור הציד, אלא כדי להתבודד, להתפלל ולשפוך שיחו לפני בורא עולם.

הקריאה "וצודה לי צידה" ברובד הפנימי היא קריאה לצוד מצוות ומעשים טובים דרך כוח התשובה. גם השימוש בקשת נושא עמו משמעות רוחנית של שמירת הברית, כפי שמצינו בברכת יעקב ליוסף (בראשית מט, כד): "וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו". יצחק הורה לעשיו לתקן את דרכיו, לשמור על ברית הקודש ולהתפלל מעומק הלב, ובכך יהיה ראוי לברכות שביקש אביו להשפיע עליו.

בפרשת ויצא מתעוררת השאלה: מה עמד מאחורי מרמתו של לבן הארמי, אשר החליף את רחל בלאה וסיבב את הדברים כפי שהיו? מה הניעו מלכתחילה להסכים לתת את בנותיו ליעקב, והרי לבן לא היה אב הדואג לטובת בנותיו, כפי שהעידו עליו רחל ולאה בעצמן (בראשית לא, טו): "הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ כִּי מְכָרָנוּ וַיֹּאכַל גַּם אָכוֹל אֶת כַּסְפֵּנוּ".

נראה לומר בס"ד, כי לבן הארמי, בהיותו שורש הסטרא אחרא (והוא אביו של אליפז וזקנו של עמלק), ביקש במעשיו לפגוע בקדושה. לבן ידע כי מיעקב אבינו עתיד לצאת עם ישראל ובו שנים עשר שבטי קה, וכוונתו הייתה לפגום בשלמותם על ידי בלבול מיטתו של יעקב. כפי שמובא בזוהר הקדוש (ועיין באור החיים הקדוש בראשית מט, ג), אכן הצליח לבן לפגום במידה מסוימת, ועל ידי כך נטלה הבכורה והכהונה מראובן. אולם, הקב"ה הקדים תרופה למכה, הפר את עצת הסטרא אחרא וסיבב שדווקא מתוך רשעותו של לבן יצאו שנים עשר שבטים קדושים. הדבר דומה ליסוד המובא בחז"ל, שכאשר נשמה גדולה צריכה לרדת לעולם והדבר דורש כביכול את "הסכמת" הס"מ, מוריד אותה הקב"ה דווקא דרך מקום טומאה – שם אין המקטרג מתנגד – ומשם היא עולה ומאירה לעולם כולו.

בביאור דברי יעקב ללבן (בראשית כט, כא): "הָבָה אֶת אִשְׁתִּי... וְאָבוֹאָה אֵלֶיהָ", הקשו חז"ל (בראשית רבה ע, יח): וכי ככה מדברים? אפילו אדם קל אינו אומר כן! אלא שכוונת יעקב הייתה לשם שמים. נראה לומר כי המילה "הבה" עולה בגימטריה 12, ורמז יעקב ללבן שבכוונתו להעמיד כעת את שנים עשר השבטים, ולכן אמר "הבה לי" – כלומר, י"ב שבטים קדושים לי. רמז זה מופיע גם בדברי הרמב"ן (בראשית כט, כא) המפרש את דברי יעקב "כי מלאו ימי": "הריני בן שמונים וארבע שנה, ואימתי אעמיד שנים עשר שבטים?". וניתן להוסיף בדרך הרמז, כי המספר 84 (גילו של יעקב) בחיבור ספרותיו (8+4) עולה אף הוא 12, המורה על תכלית בואו אל לבן – להקים את בית ישראל.

יסוד זה שופך אור גם על דברי רחל ליעקב (בראשית ל, א): "הָבָה לִּי בָנִים וְאִם אַיִן מֵתָה אָנֹכִי". רחל הצדקת, במר ליבה, רמזה לו בתיבת "הבה" (גימטריה 12): שנים עשר בנים היו צריכים לצאת ממני, והנה ללאה יש כבר ארבעה בנים ולי אין אף אחד. יעקב אבינו, שידע ברוח קודשו שהיא צודקת בטענתה המהותית, בכל זאת כעס עליה, שכן היה עליה להבין שאם הקב"ה סובב את הדברים אחרת, אין בידו לשנות זאת, ועליה להפנות את תפילתה ישירות אל הבורא, ובלשונו: "הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי?". יתרה מכך, ייתכן שצורת פנייה זו של רחל נבעה כמידה כנגד מידה על פנייתו של יעקב ללבן באותה לשון ("הבה"), וכפי שהעירו חכמים על סגנון הדיבור ההוא, כך נאלץ יעקב לשמוע לשון זו בחזרה מרעייתו האהובה בשעת צערה.

39. פרשת וישלח — וישלח תש"פ

בפתח פרשת וישלח נאמר (בראשית לב, ד): "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם". ידוע כי בלשון המקרא המילה "מלאכים" משמשת לעיתים גם לתיאור בני אדם הנשלחים למשימה מסוימת. אולם, רש"י בפירושו על אתר מדגיש: "מלאכים ממש". ויש לשאול, מניין לו לרש"י לדייק שמדובר ביצורים רוחניים ולא בשליחים בשר ודם? נראה לומר בס"ד, כי הדיוק טמון במילה "ארצה". התורה יכולה הייתה לכתוב "אל שעיר שדה אדום", אך התוספת "ארצה" מלמדת שהשליחים נשלחו בדווקא אל המציאות הארצית. מכאן ניתן להסיק שמקורם אינו מן הארץ אלא מהעולמות העליונים, ועל כן הוצרכה התורה לציין כי שליחותם כעת היא "ארצה" – ומכאן שמלאכים ממש היו.

בהמשך הפרשה, בעקבות מעשה שכם ודינה, נאמר (בראשית לד, יג-יד): "וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב אֶת שְׁכֶם וְאֶת חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם. וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה...". יש להתבונן מדוע משתמשת התורה בשלוש לשונות שונות של אמירה – "ויענו", "וידברו" ו"ויאמרו" – אשר לכאורה נראות ככפילות מיותרת.

נראה לבאר בס"ד, כי הלשון "וַיַּעֲנוּ" שבאה כאן בפתח דבריהם במרמה, היא בבחינת מידה כנגד מידה למעשהו המקולקל של שכם בן חמור. על מעשה הנבלה בשכם נאמר (בראשית לד, ב): "וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ". כנגד אותו "עינוי" שעינה שכם את דינה, הגיבו בני יעקב בלשון "ויענו" – לשון שיש בה משמעות כפולה: גם מענה ודיבור, וגם גרימת עינוי וצער לשכם דרך אותה מרמה. בני יעקב השיבו לו באותו מטבע של עינוי, כדי להפר את עצתו ולפרוע ממנו על מעשהו.

40. פרשת ויחי — ויחי תש"פ

בפרשת ויחי מתעוררת השאלה: מדוע זכו אפרים ומנשה להתברך באופן כה מיוחד? ומה ראתה התורה לקבוע לדורות כי כל ישראל יברכו את בניהם בנוסח "ישימך אלוהים כאפרים וכמנשה"?

נראה לבאר יסוד זה בס"ד מתוך השוואה מפתיעה בין שני מפגשים גורליים בחיי יעקב אבינו. בפרשת ויחי (בראשית מח, ח), כאשר מגיש יוסף את בניו אל אביו, נאמר: "וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה". שאלה זו מהדהדת באופן מובהק את המפגש הקדום בין יעקב לעשיו בפרשת וישלח (בראשית לג, ה), שם שאל עשיו: "מִי אֵלֶּה לָּךְ", ויעקב השיב: "הַיְלָדִים אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדֶּךָ". גם יוסף משיב לאביו בסגנון דומה: "בָּנַי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בָּזֶה".

חשבתי לומר, כי באותו מפגש עתיק עם עשיו, נזרקה בו בעשיו נבואה או מעין "המלצה" ליעקב בנוגע לעתיד זרעו. ידוע כי יוסף עמד לפני רחל במפגש עם עשיו כדי להגן עליה מעינו הרעה, ועל כך זכה שעין הרע לא תשלוט בו ובזרעו. עשיו, שהבחין בכוחו המיוחד של יוסף, צפה ברוח קודשו (או בנבואה שנזרקה בו) את לידתם של אפרים ומנשה, ורמז בשאלתו "מי אלה לך" – שהם עתידים להיות "לך", כלומר להיחשב כבניו של יעקב ממש, כפי שסיכם זאת יעקב לפני מותו: "כראובן ושמעון יהיו לי".

כאשר ניצב יעקב מול אפרים ומנשה, הוא אינו שואל "מי אלה" מתוך חוסר ידיעה, אלא כקביעה עובדתית: "אלו הם אותם 'אלה' עליהם רמז עשיו בשעתו". יוסף מאשר זאת בתשובתו, המקבילה לתשובת יעקב לעשיו. יעקב הבין כי אפרים ומנשה הם המודל לשרידותו של עם ישראל בגלות. הם "הנולדים לך בארץ מצרים" – הם גדלו בתוך עומק הטומאה של מצרים, מבודדים משאר השבטים ומבית אביהם, ובכל זאת נותרו צדיקים גמורים הדבקים במורשת אבותיהם.

על כן, קיבל יעקב את אותה הארה וקבע לדורות כי עם ישראל יברך את בניו דווקא בדמותם של אפרים ומנשה. כיוון שעם ישראל עתיד לשהות שנים ארוכות בגלות בין האומות, אנו זקוקים לכוחם המיוחד של אלו שידעו לשמור על זהותם וקדושתם גם בסביבה זרה וטמאה. בברכה זו אנו מאחלים לבנינו שיהיו כאפרים וכמנשה – בעלי יכולת הישרדות רוחנית והמשכיות נאמנה בכל מקום אליו יתגלגלו בגלות.

41. על הויתור

יסוד גדול לימדונו הקדמונים: המפתח לשער הרחמים אינו עובר דווקא דרך סיגופי הגוף, אלא דרך ענוות הלב והוויתור לזולת. **בספר חסידים** (סימן קס"ז) מובא מפורשות" **:מי שחטאו לו והוא שותק – גדול יותר מן המתענה בכל יום** ."דברים אלו עולים בקנה אחד עם דברי ה**רא"ש** בצוואתו, שקבע בקצרה" **:טוב למחול מלהתענות** ."עומק הדבר הוא שבעוד התענית פועלת על הגוף, הוויתור לחבר מכניע את ה"אגו" ואת הגאווה, ובכך הוא הופך לצינור להשפעות רוחניות, כמאמר חז"ל" **:כל המעביר על מידותיו – מעבירין לו על כל פשעיו** "(ראש השנה י"ז).

נראה לבאר פניני רמז בעניין זה בס"ד: המילה "ותר" (כתיב חסר ללא יו"ד) עולה בגימטריה 612. כאשר מוסיפים לכך את התיבה עצמה ("הכולל"), אנו מגיעים למניין 613 – כמניין תרי"ג מצוות. רמז זה מלמד שהוויתור שקול כנגד כל התרי"ג מצוות כולן. ועוד ניתן לומר, שאם נראה בתיבת "ויתור" (בכתיב מלא) את האות יו"ד כרומזת למצווה הראשונה שבעשרת

הדיברות – "אנכי ה' אלוהיך", הרי ששאר האותיות ("ותר") משלימות ל-612, ויחד הן מורות שמעשה הוויתור כולל בתוכו את כל תרי"ג המצוות ואת קבלת עול מלכות שמיים.

יסוד זה משתלב היטב במאבק שבין האדם ליצרו, כפי שנאמר בפרשת בראשית (ג, טו) בעניין הקללה לנחש הקדמוני: "הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב". ופירש רש"י שם ש"ישופך" הוא לשון כתישה ורציצה.

נראה לדרוש פסוק זה בדרך המוסר: "הוא ישופך ראש" – אם יפעיל האדם את ראשו, דהיינו את שכלו התורני והזך, יוכל לנצח את הנחש (הוא היצר הרע והס"מ) המנסה להחטיאו באמצעות דמיונות שווא ופיתויים. השימוש בכוח השכל והדעת הוא הכלי לכתוש ולרצץ את ראשו של היצר. מנגד, "ואתה תשופנו עקב" – הנחש מנסה להכשיל את האדם דווקא בנקודת ה"עקב", כלומר לפתות את האדם להקל במצוות "קלות" שאדם דש בעקביו (כדברי חז"ל על הפסוק "והיה עקב תשמעון"). כאשר האדם מזלזל בדברים הנראים לו פעוטים, כגון ויתור קטן לחבר או הקפדה על מצווה קלה, שם בדיוק מוצא הנחש את הפרצה להמיתו רוחנית.

42. פרשת לך לך　　　לך לך תשפ"א

כאשר הקדוש ברוך הוא מתגלה לאברהם אבינו ומבטיח לו הבטחות רבות על הבנים, נאמר בכתוב: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ. וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ. וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְּבֶן מֵאָה שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם שָׂרָה הֲבַת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד. וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק וַהֲקִמֹתִי אֶת בריתי אִתּוֹ לִבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו. וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ בִּמְאֹד מְאֹד שְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל. וְאֶת בְּרִיתִי אָקִים אֶת יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת" (בראשית פרק י"ז, פסוקים ט"ו-כ"א).

ויש להתבונן, מדוע מכניס כאן אברהם אבינו עניין שנראה לכאורה כאינו קשור להבטחה הנשגבת על יצחק, באומרו: "לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ"? וכי מה ראה אברהם להזכיר את ישמעאל דווקא בשעה זו שבה הוא מתבשר על הזרע הנבחר? אלא נראה לומר שאברהם אבינו בוודאי ידע את טיבו של ישמעאל והכיר את דרכיו הבעייתיות, ולכן כאשר הקדוש ברוך הוא מבטיח לו זרע כשר וקדוש משָׂרה, מבקש אברהם מהבורא יתברך רמז בלשונו: "לוּ" – בגימטריה ל"ו (כנגד ל"ו צדיקים). כלומר, מבקש אברהם שרק אם ישמעאל יהיה בבחינת ל"ו צדיקים, אזי "יִחְיֶה לְפָנֶיךָ", אבל אם חלילה לא יגיע למדרגה רוחנית זו – הרי שאין אברהם חפץ בו.

43. פרשת וירא   וירא תשפ"א

מניין ידע אברהם אבינו שגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה? הנה בפרשת וירא נאמר: "וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם. וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה" (בראשית י"ח, א'-ב'). ויש להבין, כיצד הניח אברהם את השכינה הקדושה והלך להקביל פני עוברי דרכים? אלא ידוע כי באותו היום הוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנרתיקה כדי שלא להטריח את אברהם באורחים בשל חולשתו לאחר המילה. אולם אברהם, שהיה יושב פתח האוהל ומצפה בכיסופים לראות אם יזדמן לו עובר אורח למרות החום הכבד, בוודאי התפלל לקדוש ברוך הוא שיזמן לו אורחים כדי שלא יתבטל ממצוות החסד החביבה עליו. כאשר ראה אברהם כי הגיעו אורחים, הבין מיד כי הקדוש ברוך הוא נענה לתפילתו ועשה זאת דווקא בשעה שנתגלה אליו. מכך למד אברהם ברוח קודשו כי רצונו של הבורא יתברך הוא שיעזוב כביכול את גילוי השכינה וילך לעסוק בהכנסת האורחים, שהרי אם לא הייתה מצווה זו גדולה וחשובה יותר, לא היה ה' מזמן לו את האורחים בדיוק בזמן ההתגלות אליו.

44. פרשת תולדות   תולדות תשפ"א

במעשה הברכות של יצחק לאבינו ליעקב, נאמר בכתוב: "וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק לוֹ וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרֲכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ ה'" (בראשית כ"ז, כ"ז). ודרשו חז"ל על פסוק זה (סנהדרין לז, א; ילקוט שמעוני בראשית רמז קטו): "וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו" – אל תקרי 'בְּגָדָיו' אלא 'בּוֹגְדָיו', שהריח יצחק את הבוגדים שבישראל, שעתידים הם לחזור בתשובה ואף מהם נודף ריח גן עדן. כוונת רבותינו ללמדנו שאפילו בבוגדים וברשעים שבישראל ישנו ריח טוב של מעשים טובים. עניין זה של הריח קשור בקשר עמוק לדמותו של המשיח, עליו נאמר "וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה'" (ישעיהו י"א, ג'), שכן עתיד המשיח לפסוק ולהבחין בין צדיק לרשע על פי חוש הריח (ויש אומרים על פי רוח הקודש), וכל זאת בזכות העובדה שחוש הריח הוא החוש היחיד שלא נפגם בחטא אדם הראשון. כאן אנו רואים כיצד יצחק אבינו משתמש בבחינה זו המיוחסת למשיח כדי להבחין ביעקב, המחופש לעשו, ולראות כי לפניו עומד צדיק גמור.

ויש להקשות, מי הוא האומר בכתוב "רְאֵה רֵיחַ בְּנִי"? אם נאמר שיצחק הוא המדבר, אל מי הוא מפנה את דבריו? לכאורה נראה שיצחק אומר זאת לעצמו, אולם זכיתי לכוון לדעת גדולים, שכן מחדש לנו הרמח"ל שהשכינה הקדושה היא זו שלוחשת ליצחק ואומרת לו: "רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה". השכינה מגלה ליצחק שאפילו הבוגדים שבישראל – ריחם טוב וסופם לשוב בתשובה.

ונראה לקשור דברים אלו בסייעתא דשמיא למאמר חז"ל (מסכת שבת פט, ב): "לעתיד לבוא יאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם: בניך חטאו לי. אמר אברהם: ריבונו של עולם – ימחו על קדושת שמך. אמר הקדוש ברוך הוא: אומר לו ליעקב שהיה לו צער גידול בנים, אולי יבקש רחמים עליהם. אמר לו ליעקב: בניך חטאו. אמר יעקב: ריבונו של עולם, ימחו על קדושת שמך. אמר הקדוש ברוך הוא: לא בזקנים טעם ולא בצעירים עצה. אמר לו ליצחק: בניך חטאו לי. אמר יצחק לפניו: ריבונו של עולם, בני ולא בניך? בשעה שהקדימו 'נעשה' ל'נשמע' קראת להם 'בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל' (שמות ד, כב), ועכשיו בני ולא בניך? ועוד, כמה שנותיו של אדם? שבעים שנה. הסר עשרים שנה ראשונות שאינך מעניש עליהן – נותרו חמישים שנה. הסר עשרים וחמש שנים של לילות – נותרו עשרים וחמש שנים. הסר שתים עשרה שנים ומחצה של תפילה, אכילה וצרכים – נותרו שתים עשרה שנים ומחצה. אם אתה יכול לסלוח על עוונותיהם בשנים אלו – מוטב, ואם לאו – חצי עלי וחצי עליך. ואם תרצה שכולן יהיו עלי – הרי שהקרבתי עצמי לפניך".

ולעניות דעתי יש להוסיף, שיצחק אבינו לא ביסס את סנגוריהו הנפלאה רק על האמירה "בני בכורי ישראל", אלא סמך ידו על מה שלחשה לו השכינה באותה שעה: "רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה". השכינה לימדה אותו שגם אלו שחלילה בוגדים בקדוש ברוך הוא, ריח גן עדן נודף מהם וסופם לשוב בתשובה. על כן אמר יצחק לפני הבורא: אין לך סיבה להתלונן על חטאיהם, אלא ראוי למחול להם, שהרי אתה עצמך גילית לי כי "רְאֵה רֵיחַ בְּנִי" – שסופם לתקן מעשיהם ולשוב אליך.

45. פרשת משפטים — משפטים תשפ"א

בבית הכנסת הקרוי על שמו של התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי, דרש מרא דאתרא הרב דיין שליט"א בעניין שלטון האדם על יצריו. בדבריו עמד על כך שהאדם צריך להשליט את המוח על הלב ועל הכבד, שהם ראשי תיבות "מֶלֶךְ". לעומת זאת, כאשר הסדר הפוך והתאוות הן השולטות על האדם, הרי הוא בבחינת "לֶמֶךְ" (לב, מוח, כבד).

והנה בסיעתא דשמיא נראה לי להוסיף, כי בשינוי סדר האותיות מתקבלת המילה "כָּלֵם" (כבד, לב, מוח). והוא המבואר בדברי חז"ל (מסכת עבודה זרה ד, א) על בלעם הרשע שביקש לקלל את ישראל באותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס, ושאלו חז"ל: "וכמה הוא כעסו? רגע. ומי איכא דיידע לכווני רגע? [...] אמר ליה: בלעם הוה ידע לכווני ההיא שעתא". והוסיפו לשאול: מה היה יכול לומר באותו שבריר שנייה של כעס? ואמרו שיכול היה לומר "כַּלֵּם", שפירושו חלילה לכלות ולאבד את שונאיהם של ישראל.

ויש לומר בדרך רמז, שכוונת קללתו של בלעם במילה "כָּלֵם" (כבד, לב, מוח) הייתה להפוך את הסדר הישר בישראל – שהיצרים והתאוות (הכבד והלב) ישלטו על השכל והמוח, ובכך יבואו לידי חטא. ואכן, זהו העומק שביסוד עצתו של בלעם בסופו של דבר, כאשר ראה שלא עלה בידו לקללם, יעץ להחטיא את ישראל בזימה בבנות מואב, כפי שאמרו חז"ל: "אלוהיהם של אלו שונא זימה הוא" (סנהדרין קו, א). על ידי שהשליט אצלם את ה"כבד" (התאווה) על ה"מוח", ביקש להביאם לידי כליה רוחנית וגשמית.

46. פרשת וישב   וישב תשפ"ב

בפרשת וישב מצוין כי אורחת הישמעאלים שלקחה את יוסף מצרימה הייתה נושאת "נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט" (בראשית ל"ז, כ"ה). והנה בפרשה הבאה, פרשת מקץ, כאשר משלח יעקב אבינו את בניו אל יוסף, הוא מצווה עליהם לקחת מנחה: "קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צֳרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט" (בראשית מ"ג, י"א). נראה לומר שיעקב אבינו רמז בדבריו ליוסף כי הוא יודע שהוא נמכר למצרים, ואף שלח לו רמזים דקים המעידים על כך שהוא בקי בפרטי השיירה שהוליכה אותו לשם.

דבר זה מתקשר לחידוש שהיה לי בעניין "וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף" (בראשית מ"ה, כ"ז), שם נתברר כי יעקב הבין ממראה העגלות את כל שאירע ליוסף ואת מכירתו, וזו הסיבה שיעקב לא שאל את יוסף על קורותיו, משום שהדברים היו ידועים לו. בזה זכיתי לכוון לדעתו של הרה"ק רבי דוד אביחצירא זצוק"ל הי"ד, שכתב בספרו "פתח האוהל" כי רוח הקודש ששרתה על יעקב גרמה לכך שידע מכל המכירה, ולדבריו אף אם הדבר לא היה בהכרה מלאה אצלו, בבחינת "נתנבא ולא ידע מה נתנבא".

עוד יש להוסיף בעניין הבשמים שהיו בשיירה, שהרי פירש רש"י (בראשית ל"ז, כ"ה): "למה פרסם הכתוב את משאם? להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע". נראה כי לא רק להנעים את ירידתו דאג הבורא, אלא רמז לו רמזים של נחמה: המילה "צֳרִי" משמשת הן לתיאור פצע והן לתרופה ומרפא, והיא אף כנגד ספירת הכתר. "נְכֹאת" רומזת לאנחה, אך גם שעווה מכוורת דבורים, ו"לֹט" עניינו כיסוי והסתרה, אך הוא גם בושם יקר. רמז הקדוש ברוך הוא ליוסף שעל אף המצוקה והכיסוי – השם איתו והכל יתהפך לטובה, כדברי יוסף: "אַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטֹבָה" (בראשית נ', כ').

בדרך זו ניתן לבאר את שינוי הסדר בין הפרשיות: בירידת יוסף נאמר "נְכֹאת וּצְרִי", ואילו יעקב שלח "צֳרִי... נְכֹאת". רומזת התורה שירידת יוסף הייתה בתחילה "נְכֹאת" (צער ואנחה) ובסופה "צֳרִי" (רפואה לישראל), וכל זה תחת ה"לֹט" – הכיסוי שבו אין מבינים את סיבות

ההשגחה. אולם אצל יעקב, המשלוח פותח ב"צֳרִי", כי הוא תחילת הגאולה והמרפא, ובסופו "נְכֹאת", שהוא הצער העתיד לבוא על המצרים במכותיהם.

וראה פירוש דומה בסעיף 87.

פרשת וישב וישב תשפ"ב

מצינו הקבלה מופלאה בכתובים בין מעשה יהודה ותמר למעשה שמשון הגיבור. ביהודה נאמר: "וַיַּעַל עַל גֹּזְזֵי צֹאנוֹ... תִּמְנָתָה. וַיֻּגַּד לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה חָמִיךְ עֹלֶה תִמְנָתָה לָגֹז צֹאנוֹ... וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה" (בראשית ל"ח, י"ב-י"ד), וביהודה כתיב: "וַיִּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָּנֶיהָ" (שם, ט"ו). ובשמשון נאמר: "וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה וַיַּרְא אִשָּׁה בְּתִמְנָתָה מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים... וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל אָבִיו אוֹתָהּ קַח לִי כִּי הִיא יָשְׁרָה בְעֵינָי" (שופטים י"ד, א'-ג').

שניהם ירדו תמנתה ושניהם ראו אישה שחפצו בה, ושניהם נתנסו במראה העיניים: יהודה ראה את תמר כשהיא יושבת ב"פתח עיניים", ושמשון חפץ באישה כי "ישרה בעיניו". סופו של שמשון שנקרו פלשתים את עיניו, כעונש על שסמך על מראה עיניו בבנות פלשתים. מכל מקום, שמשון היה בבחינת ניצוץ משיח, וגם ממעשה יהודה ותמר יצאה מלכות בית דוד והמשיח, שנולדו מפרץ וזרח. ועל שניהם נאמר: "וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי מֵה' הִיא" (שופטים י"ד, ד'), שכן מהלכים אלו היו מסובבים מאת הבורא יתברך להקים קרן לישראל.

47. פרשת קורח כו סיון תשפ"ב

בפרשיות התורה אנו מוצאים עדויות רבות לכוחה הכביר של התפילה, הפועלת ישועות ומצילה מן המיצר. כך ראינו בפרשת שלח, כיצד ניצל כלב בן יפונה מעצת המרגלים ומנפילה בחטאם בזכות תפילתו, כפי שמובא במסכת סוטה (לד, ב): "אמר רבא: מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, אמר להן: אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים".

מנגד, ולו להבדיל, אנו מוצאים בפרשת מסעי את כוחה של התפילה גם בהקשר מורכב ומבהיל. התורה מצווה על הרוצח בשגגה לנוס אל עיר המקלט ולשבת בה "עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ" (במדבר ל"ה, כ"ה). היות ושחרורו של הרוצח תלוי במותו של הכהן הגדול, קיים היה חשש שמא יתפללו הרוצחים שבערי המקלט למיתתו של הכהן כדי שיוכלו לשוב לביתם. בשל כך, הנהיגו אמותיהם של כהנים גדולים הנהגה מיוחדת,

כפי ששנינו במשנה במסכת מכות (פרק ב', משנה ו'): "אמותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות, כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו".

נשאלת השאלה, מה היה קורה אילו היה הרוצח נהנה מהמזון והכסות שסיפקה לו אם הכהן, ובכל זאת היה מתפלל בלבו שכהן זה ימות? התשובה המקובלת בעולם המחשבה היא שתפילה כזו אינה שלמה ואינה יוצאת מעומק הלב, ולכן אינה מתקבלת.

אולם, בסיעתא דשמיא, נראה להוסיף ולבאר את העומק שבדבר על פי יסוד כפיות הטובה. מצינו במעשה מנוח ואשת שמשון, כאשר נתגלה אליהם המלאך לבשרם על הולדת בנם, ביקש מנוח לערוך לו סעודה, ונאמר בכתוב: "וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ ה' אֶל מָנוֹחַ אִם תַּעְצְרֵנִי לֹא אֹכַל בְּלַחְמֶךָ וְאִם תַּעֲשֶׂה עֹלָה לַה' תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא יָדַע מָנוֹחַ כִּי מַלְאַךְ ה' הוּא" (שופטים י"ג, ט"ז). הרי שמלאך אינו אוכל בלחם בשר ודם. מאידך, אצל אברהם אבינו נאמר על המלאכים: "וַיֹּאמַר אַל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ... וְקַחַת פַּת לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם... וַיֹּאכֵלוּ" (בראשית י"ח, ג'-ח'). ומבאר הזוהר הקדוש כי אכילה זו הייתה בדרך נס, באש שלהם נאכל ונשרף המזון, וכל זאת עשה הקדוש ברוך הוא כדי שיזכה אברהם במצווה יקרה זו.

זכות זו שעמדה לאברהם בשל סעודתו, היא שהצילה את משה רבנו בעלותו למרום לקבל את התורה. במדרש שמות רבה (פרשה כ"ח, א') מובא:

"באותה השעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסתרון פניו של משה דומה לאברהם. אמר להם הקב"ה: אי אתם מתביישים הימנו? לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו?".

מכאן אנו למדים יסוד נורא: הקדוש ברוך הוא איננו מקבל תפילה של כפוי טובה. אפילו מלאכי השרת, הטוענים טענה רוחנית צודקת כביכול נגד משה, מושתקים מכוח ה"לחם" שאכלו אצל אברהם. לפיכך, ברגע שהרוצחים בשגגה נהנים מהמזון והחסד של אם הכהן הגדול, שוב אין תפילתם למותו יכולה להתקבל בבית דין של מעלה, שהרי הבורא יתברך מקפיד על הכרת הטוב. גדול כוח החסד של המאכיל את זולתו, שהוא עומד כחיץ וסכר בפני תפילת האדם האוכל אם היא כרוכה בחלילה בכפיות טובה כלפי המיטיב עמו.

בפרשיות התורה, ובייחוד בפרשת קרח ובפרשת המרגלים, אנו עומדים נרעשים מול כוחה ההרסני של התאווה לכבוד. כוח זה, ביכולתו להכשיל אף גדולי עולם, אנשים רמי מעלה ומורמים מעם, ולהורידם בנוראות עד לשאול תחתית ממש.

בעניין זה שנו חכמים: "הרודף אחר הכבוד – הכבוד בורח ממנו" (על פי במדבר רבה י"ח, ד'). וכן שנינו במסכת אבות (פרק ד', משנה כ'): "הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם". עוד מובא שם (פרק א', משנה י"ג): "נְגַד שְׁמָא, אֲבַד שְׁמֵהּ", ופירשו המפרשים שמי שרוצה לגדל את שמו בעולם כדי לזכות בכבוד שאינו ראוי לו, הריהו מאבד אף את השם והכבוד שכבר קנה לו מכבר.

דוגמה מבהילה לכך מצינו בירבעם בן נבט, שלא נטרד מן העולם הבא אלא בעבור הכבוד. וכך הביא בעל ה"מסילת ישרים" (פרק י"א) את דברי חז"ל במסכת סנהדרין (דף ק"ב, עמוד א'):

"אמר רבי אבא: אחר שתפש הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו ואמר לו: חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן. אמר לו: מי בראש? אמר לו: בן ישי בראש. אמר לו: אי הכי לא בעינא".

יש להתבונן בדברים אלו: הרי הקדוש ברוך הוא בדבריו הקדים את ירבעם לבן ישי באומרו "אני ואתה ובן ישי", ואם כן מדוע שאל ירבעם "מי בראש"? אלא שירבעם לא הסתפק ברמז, הוא ביקש לשמוע בפירוש ובאופן מוצהר שהוא המכובד והעליון על דוד המלך. משמשמע מפי הגבורה כי "בן ישי בראש", נטרפה דעתו מחמת חמדנות הכבוד עד שאמר "אי הכי לא בעינא" – אם כך איני חפץ בכלום. מוטב היה לו לאותו רשע לאבד את נצחיותו ולהתאבד התאבדות רוחנית בשאול תחתית, ובלבד שלא יוותר על כבודו המדומה.

לעומת הדרדרות זו של הרודף אחר הכבוד בחייו, מצינו הנהגה מופלאה ומרגשת של הקדוש ברוך הוא כלפי האדם המכלה ימיו בצדקה ובמעשים טובים. בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ד) מובא:

"שלושה אוהבים יש לו לאדם בחייו, ואלו הן: בניו ובני ביתו, וממונו, ומעשיו הטובים. ובשעת פטירתו מן העולם, הוא מכניס לבניו ובני ביתו ואומר להם: בבקשה מכם בואו והצילוני מן המוות הרע הזה. והן משיבין אותו ואומרים לו: ולא שמעת שאין שלטון ביום המוות? [...] אלא לך לשלום ונוח על משכבך. וכשהוא רואה כן, מכניס את ממונו ואומר לו: הרבה טרחתי עליך יומם ולילה, בבקשה ממך פדני מן המוות והצילני. משיבו הממון: הלא שמעת 'לֹא יוֹעִיל הוֹן בְּיוֹם עֶבְרָה' (משלי י"א, ד'). אדם זה מכניס מעשיו הטובים ואומר להם: בואו והצילוני מן

המוות הזה והחזיקו אותי. והן אומרים לו: לך לשלום, עד שלא תלך לשם אנו מקדימים אותך, שנאמר: 'וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד ה' יַאַסְפֶךָ'".

וכן שנינו במסכת אבות (פרק ו', משנה ט'):

"בִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם, אֵין מְלַוִּין לוֹ לְאָדָם לֹא כֶסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, אֶלָּא תוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבוֹת בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו', כ"ב): 'בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ, בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ, וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ'. 'בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ' – בָּעוֹלָם הַזֶּה; 'בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ' – בַּקֶּבֶר; 'וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ' – לָעוֹלָם הַבָּא".

כאשר אנו משווים בין שני העניינים, מתגלה סוד מבהיל ומרטיט. אצל ירבעם, הקדוש ברוך הוא הולך בראש ("אני ואתה..."), וירבעם מבקש להשתחל ביניהם. אולם אצל עושי הצדקה, נאמר בנבואת ישעיהו (נ"ח, ח'):

"אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד ה' יַאַסְפֶךָ".

לכאורה, הסדר בהליכה לעולם הבא הוא כזה: הצדקה של האדם מקדימה אותו והולכת לפניו, לאחריה צועד הנפטר עצמו, והנה פלא – הקדוש ברוך הוא כביכול הולך ב"מאסף"! מבהיל הדבר לראות עד כמה מחבב הבורא את עושי הצדקה. וכך פירש שד"ל על פסוק זה: "זכותך תלך לפניך וה' מאחריך, ואתה תהיה שמור מכל רע".

וכן הרחיב המלבי"ם בביאורו על הפסוק:

"אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ – היא ההצלחה הנפשית והאושר שלך... וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ – מצייר כאילו צדקו ילך לפניו להכריז מעשיו וצדקותיו, וּכְבוֹד ה' – שהוא השכר – יַאַסְפֶךָ וילונו לאחוריו, כמי שהמספר זכויותיו הולך לפניו ונושא השכר והגמול והכבוד לאחריו".

הרי לנו ההבדל התהומי: ירבעם שרדף אחר הכבוד נשאר ריק וחסר כל, ואילו הצדיק העוסק בצדקה ובורח מן הכבוד, זוכה שצדקתו הולכת לפניו וכבוד השם יתברך שומר עליו מאחוריו, ובכך הוא עטוף בחסד וברחמים משני עבריו בדרכו לחיי הנצח.

49 . פרשת וירא — וירא תשפ"ב

פרשת בלק אנו מוצאים את בלעם הרשע, המזדרז במילוי רצונו להרע לישראל, כפי שנאמר בכתוב: "וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתֹנוֹ וַיֵּלֶךְ עִם שָׂרֵי מוֹאָב" (במדבר כ"ב, כ"א). ופירש רש"י על אתר את דברי חז"ל: "אמר הקדוש ברוך הוא: רשע, כבר קדמך אברהם אבינו, שנאמר: 'וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר'".

ויש להתבונן בסיעתא דשמיא, מניין לנו הוודאות שאכן אברהם אבינו הקדים את בלעם הרשע בזמן קימתו, מעבר לעובדה ההיסטורית שאברהם היה לפניו? אלא, נראה לדקדק זאת מתוך לשון הכתובים עצמם. אצל אברהם אבינו, בעמדו בניסיון העקידה, נאמר: "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ" (בראשית כ"ב, ג'). לשון "השכמה" מורה בבירור על קימה בשעה מוקדמת מאוד, בטרם הנץ החמה, מתוך להיטות לבצע את רצון הבורא. לעומת זאת, אצל בלעם נאמר סתם "וַיָּקָם", לשון המורה על קימה רגילה, ואולי אף כדרכם של עצלנים הקמים בשעה מאוחרת, כגון בעשר בבוקר. מכאן שאהבת אברהם לקונו הקדימה את שנאתו של בלעם לישראל לא רק בסדר הדורות, אלא בשקידת הבוקר ממש, שכן הזריזות היא פועל יוצא של דביקות ואהבה.

50. פרשת פנחס — פנחס תשפ"ב

בפרשת פנחס נאמר על המעשה הכביר שעשה פנחס בן אלעזר בהשיבו את חמת השם מעל בני ישראל: "לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם" (במדבר כ"ה, י"ב). הרה"ק רבי יעקב אבוחצירא זיע"א, בעל ה"אביר יעקב", מבאר כי "ברית שלום" זו היא ברית התורה, שהיא כולה שלום ודרכיה דרכי נועם, כפי שנאמר: "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם" (משלי ג', י"ז).

ונראה להוסיף בדרך הרמז, שמתנת "בריתי שלום" שקיבל פנחס רומזת גם לגלגולו של פנחס בדמותו של אליהו הנביא, כדברי חז"ל הידועים: "פנחס הוא אליהו". כידוע, על אליהו הנביא נגזר להיות נוכח בכל ברית מילה בישראל ולשבת על "כיסא של אליהו", וזאת כביכול כעונש ותיקון על קטרוגו לפני הקדוש ברוך הוא במערה, שם אמר: "קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב" (מלכים א' י"ט, י').

לפיכך, הקדוש ברוך הוא נותן לפנחס-אליהו את "בריתי שלום" – דהיינו, השתתפותו בבריתות המילה מעתה ואילך תהיה לו ל"שלום", לשון השלמה ותיקון. במקום לקטרג על הפרת הברית, הוא זוכה לראות במו עיניו את מסירות הנפש של עם ישראל על הברית בכל הדורות, ובכך הוא הופך למליץ יושר ולמבשר הגאולה השלמה.

בפרשת עקב פותחת התורה בהבטחה מופלאה: "וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ" (דברים ז', י"ב).

על פי פשוטם של דברים, המילה "עקב" משמשת כאן כלשון תנאי, וכפי שפירש רש"י על אתר: "אם המשפטים הקלים שאדם דש בעקביו תשמעון". כלומר, קיום הברכה תלוי בכך שעם ישראל ישמור גם את המצוות הקלות שנראות לאדם כפחותות בחשיבותן.

אולם, בסיעתא דשמיא נראה להציע ביאור חדש ומעודד בלשון הפסוק. ייתכן שאין כאן רק תנאי לעתיד, אלא הבטחה ובשורה על מה שיתרחש באחרית הימים. המילה "עֵקֶב" רומזת לתקופה המכונה בפי חז"ל "עקבתא דמשיחא" – אותו זמן שבו אנו נמצאים בסוף הגלות, בעקביו של המשיח המבשר את הגאולה.

לפי זה, הקדוש ברוך הוא מודיע לעם ישראל בנבואה: "וְהָיָה עֵקֶב" – כאשר תגיעו לאותה תקופה של עקבתא דמשיחא, המציאות תהיה כזו ש-"תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם". זוהי הודעה שדווקא בדור האחרון, למרות כל הקשיים והחשכות, תתעורר בעם ישראל תשוקה אדירה לשמיעה ולשמירה של המצוות.

ואכן, כפי שאנו זוכים לראות בדורנו בסייעתא דשמיא, מתקיים בנו "והיה עקב תשמעון" במלוא עוזו. אנו עדים להתעוררות רוחנית חסרת תקדים, לתנועת תשובה רחבה, ולציבורים עצומים השבים לשמוע ולשמור את משפטי התורה בכל מקום ומקום. הבטחת התורה מתממשת לנגד עינינו – שדווקא בזמן ה"עקב", עם ישראל מתחזק בעשייה ובשמירה, ומתוך כך נזכה להמשך הפסוק: "וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ. וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ" (דברים ז', י"ב-י"ג), בגאולה שלימה ובקרוב ממש.

52. פרשת ראה ראה תשפ"ב

בפתח פרשתנו מציבה התורה בפני האדם את הבחירה הגורלית ביותר בחייו, וכך נאמר בכתוב" :רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה. אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם. וְהַקְּלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם "(דברים י"א, כ"ו-כ"ח).

עמדו המפרשים על דקדוק לשוני בפסוק הפתיחה: מדוע פתחה התורה בלשון יחיד" – רְאֵה **,"** ואילו מיד לאחר מכן עברה ללשון רבים" – לִפְנֵיכֶם **?**"וכי היה עליה לומר "ראו לפניכם" או "ראה לפניך"? ניתנו לכך פירושים רבים במפרשי התורה, המדגישים את האחריות האישית של היחיד בתוך הכלל.

אולם, בסיעתא דשמיא נראה לפרש ביאור עמוק ויסודי בעניין השוויון בבחירה. הקדוש ברוך הוא פונה לכל אדם ואדם מישראל באופן אישי, בבחינת "רְאֵה – "הבט אתה, היחיד, והבן : "אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם – "אני מניח לפני כולכם, כקבוצה אחת שווה, את אותם התנאים בדיוק.

המסר האלוקי כאן הוא מניעת כל פתח לטענה או למחשבה מוטעית, שמא אדם אחד קיבל נתונים טובים יותר מחברו, או שמא הדרך אל הברכה קלה יותר עבור פלוני מאשר עבור אלמוני. הקדוש ברוך הוא מדגיש ליחיד: ראה, הברכה והקללה מונחות לפני כולכם באופן שווה לחלוטין. לכל אחד מישראל ניתנה אותה אפשרות, אותם הכלים ואותו הפוטנציאל לזכות בברכה. אין אדם שיכול לומר "תנאיי היו פחות טובים", אלא הבחירה חופשית ושווה לכל נפש, וכל החפץ ליטול את הברכה – יבוא וייטול, שכן "לפניכם" נאמר – לכולכם כאחד, ללא משוא פנים וללא העדפה מוקדמת.

53. פרשת ראה ראה תשפ"ב

במערכת המצוות שנתן לנו בורא עולם, אנו מוצאים חלוקה יסודית בין מצוות ה"עשה" לבין מצוות ה"לא תעשה", המכונות בלשון חז"ל והמפרשים בשם "לָאוִין ."בלשון הארמית, המילה "לָאו" עניינה איסור ומניעה, והיא מהווה את היסוד למצוות המזהירות אותנו מהתנהגויות ופעולות המזיקות לנפשנו.

והנה, בדרך הרמז וההשגחה הפרטית, מצינו גלגול מעניין בלשונות העמים. המילה "לָאו " **(Law)**בשפה האנגלית, שפירושה המילולי הוא חוק ומשפט, נשמעת כצליל המילה – **"LOVE"** שפירושה אַהֲבָה.

ניתן לומר בסיעתא דשמיא, כי רמז זה מגלה לנו את העומק הטמון בכל איסורי התורה. פעמים רבות האדם עלול לחוש כי ה"לאווים", אותם איסורים והגבלות, מעיקים עליו חלילה. אך האמת היא שכל חוק (**"Law"**) וכל לאו שנתן לנו הקדוש ברוך הוא, נובעים משורש של אהבה (**"Love"**) עמוקה ואינסופית.

כשם שהורה אוהב מזהיר את בנו מפני סכנות ומציב לו גבולות כדי לשמור על חייו ובריאותו, כך האיסורים שבתורה הם חומות מגן שנועדו לשמור על טהרת נפשנו ועל שלומנו הרוחני והגשמי. הקדוש ברוך הוא, באהבתו הגדולה לעמו ישראל, נתן לנו את הלאווים הללו כמתנה, כדי שנשמר מכל רע ונזכה לחיים אמיתיים. כפי שנאמר"**:** כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ וּכְאָב אֶת בֵּן יִרְצֶה "(משלי ג', י"ב), וכן נאמר בפרשת עקב"**:** וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ "(דברים ח', ה'). הרי שכל הלאווים והחוקים אינם אלא ביטוי של אהבה והשגחה, השומרים עלינו מכל משמר.

54. פרשת שופטים שופטים תשפ"ב

בפתח פרשת שופטים מצווה אותנו התורה על הקמת מערכת המשפט והאכיפה בישראל: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק" (דברים ט"ז, י"ח).

חכמי המוסר והחסידות העמיקו בלשון המקרא "תִּתֶּן לְךָ", ודרשו שעל כל אדם להציב שופטים ושוטרים על שעריו הפרטיים – הלא הם העיניים, האוזניים, האף והפה. על האדם לשפוט ולבחון היטב מה ייכנס בשעריו ומה ייצא מהם, כדי לשמור על קדושת נפשו.

אולם, לאור פירוש זה, יש להבין את המשך הפסוק: "וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק". אם מדובר בעבודה עצמית של האדם על "שעריו" שלו, מי הוא אותו "עם" שעליו לשפוט, ומהו אותו "משפט צדק"?

מצינו בתורה ובדברי חז"ל כי השם "עַם" משמש פעמים רבות ככינוי לערב רב, לאלו שאינם דבקים במצוות כראוי, בעוד הכינוי "יִשְׂרָאֵל" שמור לכשרים שבעם. אם כן, כיצד עלינו להתייחס לאותו "עם" – לאותם הרחוקים מתורה ומצוות? מהו המשפט שנעשה להם?

התשובה טמונה במילה "צֶדֶק". התורה מצווה עלינו במקום אחר: "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ" (ויקרא י"ט, ט"ו), ופירשו חז"ל במסכת שבועות (ל, א): "הוי דן את חברך לכף זכות". המצווה היא למצוא תמיד צידוק וזכות למעשי הזולת. אך כאן מתעורר קושי: הרי נאמר "עמיתך" – מי שהוא עמך בתורה ובמצוות, ואילו כאן מדובר ב"עם", שלכאורה אינם בכלל "עמיתך"?

לכך בא הכתוב ומורה לנו בהמשך הפרשה: "צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ" (דברים ט"ז, כ'). התורה כופלת את המילה "צדק" כדי ליצור גזירה שווה. עליך "לרדוף" ולחפש בכל כוחך את הקשר שבין ה"צדק" שבשפיטת העמית לבין ה"צדק" שבשפיטת ה"עם".

כלומר, עליך לרדוף אחר הצידוק והלימוד זכות גם על אלו שנראים כרחוקים, למצוא את ה"צדק" שבמעשיהם ולדון גם אותם לכף זכות. זוהי עבודת השופט והשוטר שבתוך האדם – לא רק לשמור על שערים נקיים, אלא גם לזכך את המבט על עם ישראל כולו, ולרדוף אחר הזכות והחסד לכל יהודי באשר הוא.

55. פרשת כי תבוא כא' אלול תשפ"ב

"וְהָיָה כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ. וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם" (דברים כו, א-ב). על פסוק זה, וליתר דיוק על המילים "מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה", נראה לעניות דעתי להוסיף נופך של רמז ודרוש: אל תקרי "פְּרִי הָאֲדָמָה" אלא "פְּרִי הָאֲדַמֶּה", מלשון הכתוב בישעיהו (יד, יד): "אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֲדַמֶּה לְעֶלְיוֹן". ויש לשאול, כפי שדרשו חז"ל במקומות רבים, מהו עניין זה של "אֲדַמֶּה לְעֶלְיוֹן"? וכיצד בשר ודם יכול להידמות לקדוש ברוך הוא? התשובה לכך טמונה במה שאמרו חז"ל והובא בזוהר הקדוש ובספרי המחשבה, שהקדוש ברוך הוא נפח באדם נשמת חיים, ונעשה האדם ל"נפש חיה", ותרגם אונקלוס (בראשית ב, ז): "לְרוּחַ מְמַלְּלָא". מכאן שהאדם דומה לבוראו בכוח הדיבור המיוחד שניתן בו, המבטא את השכל והנשמה. לפיכך, התורה מרמזת לנו במצוות הביכורים: "וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדַמֶּה" – על האדם להביא לפני ה' את פרי הדיבור שלו, שזהו הכוח המייחד אותו בעולמו של הקדוש ברוך הוא. זאת ועוד, עליו להביא גם מפרי מעשיו הטובים, שבהם הוא משתדל להידמות לבוראו בבחינת "מה הוא רחום, אף אתה רחום" (שבת קלג ע"ב), כגון עשיית חסד וצדקה, שהם הפירות האמיתיים של האדם בעולם הזה.

56. פרשת בשלח

"כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַה' בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר" (שמות יז, טז). על פסוק זה יש להוסיף רמז נפלא בדרך הגימטריה: ידוע כי שם הוי"ה ברוך הוא בגימטריה עולה כ"ו (26). כאשר מכפילים שם זה בעשר פעמים – כנגד עשר הספירות הקדושות המהוות את כיסא כבודו של הקדוש ברוך הוא – עולה החשבון ל-260, וזהו סוד "כֵּס יָהּ". אם נוסיף לחשבון זה את המילה

"יָד", שגימטריה שלה היא 14, נקבל יחד 274. והנה, חשבון זה עולה בדיוק כמניין "מרדכי" (274), שנלחם בעמלק בדורו. מכאן נרמז כי מרדכי היהודי היה בבחינת ה"יד" שנלחמה עבור כיסא כבודו של הקדוש ברוך הוא להכרית זרעו של עמלק.

57. פרשת וירא

על המקרא נאמר: "וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רַךְ וָטוֹב וַיִּתֵּן אֶל הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ" (בראשית יח, ז). ודרשו חז"ל במסכת בבא מציעא (פו ע"א): "ואל הבקר רץ אברהם – אמר רב יהודה אמר רב: שלשה פרים היו, כדי להאכילן שלש לשונות בחרדל". ויש להבין מפני מה הטריח אברהם אבינו את עצמו לשחוט שלוש בהמות שלמות עבור שלושה אורחים, רק כדי להגיש לכל אחד מהם לשון אחת? אלא שאברהם אבינו רצה להעניק לכל אורח תחושת חשיבות עמוקה, שירגיש כי בשבילו נשחטה פרה שלמה. על ידי הכבוד הגדול הזה, נטעה בהם התקווה וההכרה בערך עצמם, ובכך הכין את ליבם לעשות שינוי פנימי ולשוב לעבודת הבורא יתברך.

והנה, בסיעתא דשמיא נראה להוסיף בזה רמז, שהרי אברהם אבינו פעל בכל כוחו לפרסם את שם ה' בעולם ולשרש את עבודת הכוכבים, גילוי העריות ושפיכות הדמים שהיו נפוצים באותו הדור. והנה חז"ל לימדונו בערכין (טו ע"ב): "אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המספר לשון הרע אומר הקדוש ברוך הוא... אין אני והוא יכולין לדור בעולם", ועוד אמרו שם שלשון הרע שקולה כנגד שלוש העבירות החמורות הללו: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. לכן הגיש להם אברהם דוקא את ה"לשון", לרמז להם שגם אם מתעורר באדם דחף עז לדבר לשון הרע, עליו "לאכול את הלשון" – כלומר לכבוש את יצרו ולשתוק אף כשבוער בו הרצון לומר דבר מה. ובזאת רמז להם אברהם, כי בתיקון הדיבור ושמירת הלשון, זוכים לבטל את שורש הרע של שלוש העבירות החמורות ומטהרים את הנפש לעבודת ה'.

ראיתי רעיון שאברהם אבינו עשה לאורחים שלו לשון של פרה ולכך שחט לכל אחד פרה שלמה כדי שכל אחד ירגיש חשיבות שמחשיבים אותו וכך תהיה לו תקווה בחייו והוא יהיה מוכן לעשות שינויי ולעבוד לקב"ה.

וחשבתי בס"ד שאברהם פעל לפרסם את הקב"ה בעולם נילחם בעבודה זרה בגילוי עריות ובשפיכות הדמים שהיו נהוגים בזמנו. ולכן נתן לאורחים לשון שחז"ל אמרו ששקול לשון הרע כנגד שלוש העבירות הללו ורמז להם אברהם שגם אם מרגישים דחף עז לדבר לשון הרע, אז צריך לאכול את הלשון גם אם מאוד רוצים לומר משהו , ולא לדבר לשון הרע וכך יבטלו כל שלוש העבירות הללו.

58. פרשת לך לך

על המקרא נאמר: "וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ" (בראשית טו, ה). ודרשו חז"ל במסכת שבת (קנו ע"א): "אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, נסתכלתי באיצטגננות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר לו: צא מאיצטגננות שלך, שאין מזל לישראל". והנה בסיעתא דשמיא נראה לומר, שבעצם אמירה זו של הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו, גזר ה' יתברך באותו הרגע שמעתה ואילך לא יהיה מזל לישראל. שכן באמת, לפני אמירת ה' היה מזל לישראל, ואברהם אבינו ראה נכונה במזלו שאינו עתיד להוליד. אך במה שנאמר בתורה "וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה", הכוונה היא שהקדוש ברוך הוא הוציא את אברהם אבינו ואת זרעו אחריו מחוץ לגדרי הטבע ומחוץ לכלל האומות והגויים אשר המזל שולט בהם, והעלה אותם למדרגה שמעל המזל, שבה הנהגת ה' היא ישירה ואינה כפופה למערכת הכוכבים.

59. פרשת תצווה חשוון תשפ"ג

על המקרא נאמר בפרשת הקרבנות: "אֶת הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם" (במדבר כח, ד). וידועים דברי חז"ל במסכת ברכות (כו ע"ב), שתפילות כנגד תמידין תיקנום, וכי התפילה עומדת כיום במקום הקרבת הקרבנות על המזבח. והנה בסיעתא דשמיא נראה להוסיף בזה רמז נפלא: המילה "כֶּבֶשׂ" טומנת בחובה משמעות כפולה – הן את שה הכבש המוקרב, והן את ה"כֶּבֶשׁ" (בשין שמאלית), שהוא השיפוע המיוחד שבאמצעותו היו הכהנים עולים לראש המזבח. לפיכך נאמר בלשון "אֶת הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה", לומר לאדם: עשה את תפילתך בבחינת אותו כֶּבֶשׁ ושיפוע, שבאמצעותו אתה בעצמך עולה ומתקרב לה' יתברך. כשם שנאמר לאברהם אבינו בעקידה: "קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ... וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה" (בראשית כב, ב), כך על ידי התפילה המזכירה את מסירות הנפש, האדם מעלה את עצמו כביכול על המזבח ומתקדש לפני קונו.

60. מהו שקר ? י' כסלו תשפ"ג

מהו עניין השקר ומהו שורשו הרוחני? הנה, כאשר נתבונן באותיות המילה "שֶׁקֶר", נמצא כי בגימטריה רגילה הן עולות למניין 600 (ש=300, ק=100, ר=200). ואם נחשב אותן על פי סוד שיטת אי"ק בכ"ר, המצמצמת את המספרים ליחידותיהם (שבו מאות נחשבות כעשרות, ועשרות כיחידות), נמצא כי ש=30, ק=10, ר=20, ועולים יחד למניין 60. עוד נראה כי בגימטריה קטנה, המצמצמת את כל האותיות ליחידות (2+1+3), עולה המילה למניין 6.

נמצאנו למדים כי צירוף כלל החשבונות של המילה "שקר" (600+60+6) עולה למניין 666. מספר זה ידוע במקורות כמרמז על כוחו של הס"מ ועל שורש הרשעה בעולם. הדבר מלמדנו כי כל קיומם ותכליתם של הרשעים ושל הגופים הפועלים בדרכיהם, מקטנם ועד גדולם, אינו אלא שקר מתחילתו ועד סופו. הם משתמשים בכוחו של השקר כדי להסתיר את האמת האלוקית, ומכאן שכל המתרחק מן השקר – מתרחק מן הרע ונדבק בחיים ובתכלית האמת.

61. פרשת וישב וישב תשפ"ג

על המקרא נאמר בעקבות עלילת אשת פוטיפר על יוסף הצדיק: "וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲדֹנָיו אֶת דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר דִּבְּרָה אֵלָיו לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ וַיִּחַר אַפּוֹ" (בראשית לט, יט). ויש לשאול, מדוע פוטיפר, שהיה שר הטבחים ואיש חם מזג, לא הרג את יוסף מיד על מעשה כה חמור של בגידה, אלא הסתפק בכליאתו בבית הסוהר?

והנה, רש"י בפירושו על הפסוק "כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ" מביא את דברי המדרש (בראשית רבה פז, ט) ומבאר: "בשעת תשמיש אמרה לו כן". מכאן נראה לי לומר בסיעתא דשמיא, שהבין פוטיפר בתוך לבו שאשתו אינה דוברת אמת. שהרי אם אכן כדבריה שבא עליה יוסף, מדוע בחרה להמתין ולא סיפרה לו על כך מיד עם שובו לביתו, אלא חיכתה עד לשעת התשמיש ממש כדי להעלות את הדברים? השתהות זו עוררה בפוטיפר את החשד שאשתו משקרת וכי יוסף חף מפשע, ועל כן "ויחר אפו" – ופירשו המפרשים שחרון אפו היה עליה ולא על יוסף, ובשל כך חס על חייו ולא המיתו.

62. פרשת שמות כ"א טבת תשפ"ג

על המקרא נאמר בתחילת שליחותו של משה רבנו: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו מַה זֶּה בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר מַטֶּה. וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיַּשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וֶאֱחֹז בִּזְנָבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק בּוֹ וַיְהִי לְמַטֶּה בְּכַפּוֹ" (שמות ד, ב-ד). והנה בסיעתא דשמיא נראה לומר, שהקב"ה רמז בסימן זה למשה רבנו על תקופת עקבתא דמשיחה. עם ישראל, הנמשל למטה קדוש, כאשר הוא מושלך ארצה לעפר הגלות והחומריות, הוא עלול להפוך חלילה לנחש טמא. ואף על פי כן, ציווה הקב"ה "אֱחֹז בִּזְנָבוֹ" – לרמז שגם בדורות האחרונים, שהם בבחינת "זנב" ועקבות המשיח, יש לתפוס ולהתחזק באמונה, ועל ידי כך ישובו ישראל בתשובה ויהפכו חזרה למטה קדוש ביד ה'.

בעניין אחר מצינו במדרש (ברכות נד ע"ב) על דברי חז"ל המתארים את המלחמה בעוג מלך הבשן: "עקר טורא בר תלתא פרסי... אמר: מחנה ישראל כמה הוי? תלתא פרסי, איזיל ואעקר טורא בר תלתא פרסי וארמי עלייהו ואיקטלינהו". עוג רצה לעקור הר ולשחוק תחתיו את עם ישראל חלילה, אך הקב"ה עשה נס, נקב את ההר והוא נפל על צווארו של עוג וקברו. וחשבתי בסיעתא דשמיא, שזכו ישראל לנס הגדול הזה בשכר מה שנאמר במתן תורה (שבת פח ע"א): "מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם הר כגיגית". כיוון שקיבלו ישראל עליהם את עול התורה תחת ההר שכפה עליהם הבורא, מידה כנגד מידה עשה ה' נס וכפה את ההר על עוג הרשע שביקש להשמידם, והצילם מידו.

63. פרשת בשלח — בשלח תשפ"ג

על המקרא נאמר בעת יציאת מצרים: "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם" (שמות יג, יט). ודרשו חז"ל במסכת סוטה (יג ע"א): "בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו, שכל ישראל כולן עסוקין בביזה, והוא עוסק במצות, שנאמר: 'חֲכַם לֵב יִקַּח מִצְוֹת' (משלי י, ח)". ויש להבין בסיעתא דשמיא, וכי אילו מצוות טמונות בעצמותיו של יוסף מלבד עצם קיום השבועה?

אלא נראה לומר, שכאשר צדיק נפטר מן העולם, דרך החסידות היא לאמץ וללמוד מן התכונות המיוחדות שבו, שכל אחד מישראל יאמץ לעצמו מידה טובה ממידותיו של הנפטר. כך גם כאן, כאשר לקח משה רבנו עמו את "עצמות" יוסף, אין הכוונה רק לעצמות הגשמיות, אלא רמז לדבר שלקח עמו את ה"עצמיות" של יוסף הצדיק – דהיינו את המהות הפנימית והתכונות המיוחדות שאפיינו אותו, כגון העמידה בניסיון ומסירות הנפש. בזה קיים משה את הפסוק "חכם לב יקח מצוות", שכן בחכמת לבבו הבין שיש לשמר את רוחו של יוסף ולהוליכה יחד עם עם ישראל אל ארץ הקודש.

64. פרשת בשלח — בשלח תשפ"ג

על המקרא נאמר בעת קריעת ים סוף: "וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ אֶת הָרֶכֶב וְאֶת הַפָּרָשִׁים לְכֹל חֵיל פַּרְעֹה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא נִשְׁאַר בָּהֶם עַד אֶחָד. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם חֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם" (שמות יד, כח-כט). והנה בסיעתא דשמיא נראה לומר רמז נפלא על פי מה שדרשו חז"ל במסכת בבא קמא (פב ע"א): "אין מים אלא תורה", שנאמר: "הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם" (ישעיהו נה, א). הנה כי כן, זכות התורה הקדושה שנמשלה למים היא שעמדה לבני ישראל באותה שעה והייתה להם כחומה להגן עליהם במעבר ים סוף. ואף

על פי שבאותה שעה טרם קיבלו את התורה מסיני, מכל מקום היו בדרכם לקבל אותה וחשקו בה, וזכות זו הספיקה כדי להגן עליהם. מכאן נלמד יסוד גדול בעבודת ה': לא רק לומדי התורה שתורתם אומנותם יכולים לשדד את מערכות הטבע מכוחה של התורה, אלא אפילו מי שרק נמצא בדרכו לקבל עליו עול מצוות ותורה, כבר בכוח רצונו והכנתו זו הוא מסוגל לשדד את איתני הטבע ולזכות להשגחה ניסית מעל לדרך הטבע.

65. פרשת יתרו כ"א שבט תשפ"ג

אמרו חז"ל במסכת ברכות (מג ע"ב) ובמסכת סוטה (י ע"ב): "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים". ויש להתבונן בלשונם הקדושה, מדוע נקטו חז"ל דווקא דוגמה של "כבשן האש"? והרי יכלו לומר "נוח לו לאדם שיידקר בחרב" או שיסבול ייסורים אחרים? אלא נראה לומר בסיעתא דשמיא, שרצו חז"ל לרמוז לנו על מצבו של האדם בשעת מריבה. בשעה שאדם כועס או נפגע, הוא חש בקרבו בערה גדולה, בבחינת "כבשן של אש" המשתולל בתוכו ומאיץ בו לענות למחרפו ולהלבין את פניו. אומרים לו חז"ל: גם אם אתה חש באותו רגע שאתה נמצא בתוך כבשן של אש מצד כעסך, נוח לך ש"תפיל את עצמך" לתוך האש הזו, כלומר שתכבוש את יצרך ותישרף בתוך שתיקתך, ואל תוציא את האש הזו החוצה כדי להלבין פני חברו. אמנם מותר לאדם לענות ולהסביר את דבריו, אך עליו להיזהר אזהרה יתירה שלא להגיע לידי הלבנת פנים, גם כשהוא מרגיש שהאש בתוכו יוקדת.

על התבוננות

על המקרא נאמר בפתח פרשתנו: "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם" (שמות יח, א). ושאל רש"י על אתר: "מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק". ויש להבין, מהו הקשר העמוק שבין קריעת ים סוף למלחמת עמלק, שדווקא שילובם הניע את יתרו לעזוב את מקומו ולבוא אל המדבר? נראה לומר בסיעתא דשמיא, כי יתרו השתמש בכוח ההתבוננות המיוחד שלו. בעת קריעת ים סוף, הרי נבקעו כל מימות שבעולם כדברי חז"ל, ונפל פחד גדול על כל יושבי תבל מפני גדלות הבורא, וכולם הגיעו להכרה שיש בעל הבירה לעולם ויראו מלפניו. זוהי דרגת התבוננות נעלה ביותר. אך מיד לאחר מכן בא עמלק, ובמעשהו היה בבחינת מי שקופץ לתוך "אמבטיה רותחת" (כמובא במדרש תנחומא, כי תצא ט), ובכך צינן את הפחד ואת האמונה היוקדת בקדוש ברוך הוא שהתפשטה בעולם. יתרו התבונן בשני המאורעות הללו והבין את עומק המאבק שבין האמונה לבין הכפירה המבקשת לקרר את הלבבות. יכולת זו להביט אל מעבר למאורעות הגלויים היא שעמדה לזכותו, ועל כן בהמשך הפרשה, לאחר שמשה רבנו מספר לו שוב על נסי ה', הוא מכריז: "עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹהִים כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר

זָדוּ עֲלֵיהֶם" (שמות יח, יא). יתרו מפגין כאן את מידת ההתבוננות, שהיא התכונה החשובה ביותר הנדרשת מכל אדם: לראות את התופעות הפוקדות את עולמנו ולחשוב מה באמת קורה כאן ומה הקדוש ברוך הוא דורש מאיתנו. כפי שנאמר לאברהם אבינו בדרך ההבטה: "הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה" (בראשית טו, ה), וכפי שאמרו חז"ל שכל מה שקורה בעולם אינו אלא בשביל ישראל (יבמות סג ע"א), ועל כן עלינו לשים לבנו למאורעות ולמצוא בהם את יד ה'.

66. פרשת משפטים כא שבט תשפ"ג

התורה מצווה אותנו בפרשת יתרו: "וְלֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו" (שמות כ, כג). ומפרש רש"י הקדוש על אתר: "וְלֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת – כשאתה בונה כבש למזבח, לא תעשהו מעלות מעלות, אלא חלק יהא ומשופע. אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ – שעל ידי המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך, ואף על פי שאינו גילוי ערווה ממש, שהרי כתיב (שמות כח, מב): 'וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה', מכל מקום הרחבת הפסיעות קרוב לגילוי ערווה הוא, ואתה נוהג בהם מנהג ביזיון. והרי דברים קל וחומר: ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן, אמרה תורה: הואיל ויש בהם צורך, לא תנהג בהם מנהג ביזיון – חברך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו, על אחת כמה וכמה".

יש להתבונן בדברי רש"י הללו בסיעתא דשמיא, ולשאול: מתי מזהירה אותנו התורה ביתר שאת שלא לנהוג בחבר מנהג ביזיון? נראה כי דווקא בזמן שבו האדם זוכה לקיים את הציווי "תעלה במעלות על מזבחי" – כלומר, כאשר הוא זוכה להתעלות רוחנית, לעלות במעלות התורה והעבודה ולהתקרב אל הקודש – שם טמונה סכנה גדולה. דווקא ברגעי ההתעלות הללו, עלול האדם, מתוך תחושת רוממותו, להרחיב פסיעותיו ולזלזל במי שנראה בעיניו נמוך ממנו. על כך מזהירה התורה: היזהר שלא תבוא לידי פגיעה בכבודו של חברך, שכן ברגע שאתה מזלזל בזולת מתוך התנשאות דתית או לימודית, אזי "תגלה ערוותך"; כלומר, דווקא אז מתגלה ערוותך הרוחנית והחיסרון שבאישיותך, והתעלותך הופכת לביזיון.

67. פרשת תרומה ד אדר תשפ"ג

טבעו של עולם הוא שכל בני האדם מחפשים אחר האהבה, שכן כוחה של האהבה הוא ליצור אחדות וחיבור, עד שעושה משני בני אדם הוויה אחת. רמז נפלא לדבר מצינו בתורת הרמז, שהרי תיבת "אהבה" עולה בגימטריה י"ג, וכן תיבת "אחד" עולה בגימטריה י"ג. והנה, המילה "אחד" מורה על אלופו של עולם, הקדוש ברוך הוא, כפי שאנו מכריזים בכל יום: "ה' אֱלֹקֵינוּ ה' אֶחָד" (דברים ו, ד). מכאן אנו למדים יסוד עמוק ומהותי בנפש האדם, שכל אותה תשוקה וחיפוש שכל הבריות מחפשים ורוצים באהבה, אינה אלא רצון פנימי וכמיהה שורשית

לדבקות בבורא יתברך, שהוא מקור האחדות והאהבה המוחלטת בעולם. נמצא שכל המבקש אהבה אמיתית, אינו אלא מבקש את קרבת ה' יתברך, ישתבח שמו לעד.

68. פרשת בא   בא תשפ"ג

בפתח פרשתנו נאמר: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פַּרְעֹה כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לִבּוֹ וְאֶת לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שִׁתִי אֹתֹתַי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ" (שמות י, א). וידועים דברי הזוהר הקדוש (חלק ב, לד ע"א) על המילה "בֹּא", שאין הקדוש ברוך הוא אומר למשה "לך", אלא "בֹּא" – כלומר, בוא איתי, שהיה הקדוש ברוך הוא מכניסו חדר בתוך חדר אצל אותו תנין עליון. והטעם לכך הוא שמשה רבינו חשש ונתיירא מפני עוצמת הטומאה של פרעה, שהיה שורש הרע, ולכן הבטיחו הבורא שהוא בא עמו יחד לסייעו. והנה יש להקשות, מדוע דווקא כעת נתיירא משה, והלא כבר הלך אל פרעה פעמים רבות קודם לכן ולא מצינו שפחד? ונראה לבאר בסיעתא דשמיא, שלאחר שפרעה כבר הכיר את כוחו של הקדוש ברוך הוא דרך המכות הקודמות, ואף הודה ואמר "ה' הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים" (שמות ט, כז), ובכל זאת חזר בו והוסיף למרוד בבורא – הרי שבאותה שעה נתגברה טומאתו לאין ערוך. שכן אין לך טומאה קשה וגדולה יותר מאדם המכיר את ריבונו ומתכוון למרוד בו, וזו היא הטומאה הנוראה שממנה חשש משה רבינו. על כן הוצרך הקדוש ברוך הוא לומר לו: "בֹּא" איתי, ואל תחשוש, שהרי "אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לִבּוֹ", וכל סירובו ועקשנותו אינם נובעים מכך שהטומאה חזקה ממך, אלא שכך היא גזירת רצוני כדי להרבות את האותות והמופתים, ואני נמצא עמך בכל עת.

69. פרשת בהר-בחוקותי   כא' אייר תשפ"ג

על הפסוק הפותח את פרשתנו, "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ" (ויקרא כו, ג), מובא במדרש רבה (ויקרא רבה לה, א): "הדא הוא דכתיב (תהלים קיט, נט): 'חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל עֵדֹתֶיךָ'. אמר דוד המלך לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. הדא הוא דכתיב: וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל עֵדֹתֶיךָ".

ונראה לרמוז בזה רמז נפלא בסיעתא דשמיא על פי דברי דוד המלך "בכל יום ויום הייתי מחשב". ניתן לומר כי דוד המלך רומז כאן לדורות הבאים: "הייתי מחשב" – כלומר, כביכול הייתי עוסק ועובד עם המחשב, שקוע בחישובים ובענייני הטכנולוגיה והעולם הזה. אך למרות זאת, "ואשיבה רגלי אל עדותיך" – רגלי היו לוקחות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. בזה מלמדנו דוד כי על אף שהאדם נדרש לעיתים לעבוד עם המחשב ולעסוק בצרכי פרנסתו וחישוביו, עליו לדעת ולהכיר כי העיקר הוא להשיב את צעדיו אל התורה והתפילה,

שהן טובות וחשובות לאין ערוך מכל עיסוק במחשב, והן המקום האמיתי אליו יהודי צריך לשאוף להגיע.

70. מדת ימי מה היא ערב שבועות תשפ"ג

במסכת שבת (דף ל ע"א) מובאים דברי הגמרא: "דאמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (תהלים לט, ה): 'הוֹדִיעֵנִי ה' קִצִּי וּמִדַּת יָמַי מַה הִיא אֵדְעָה מֶה חָדֵל אָנִי'? אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, 'הוֹדִיעֵנִי ה' קִצִּי'. אמר לו: גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם. 'וּמִדַּת יָמַי מַה הִיא'. אמר לו: גזרה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם. 'וְאֵדְעָה מֶה חָדֵל אָנִי'. אמר לו: בשבת תמות. אמר לו: אמות באחד בשבת!". ויש להתבונן בסיעתא דשמיא בעומק שאלתו של דוד המלך "וּמִדַּת יָמַי מַה הִיא", שהרי ידוע כי דוד המלך חי שבעים שנה. והנה, כאשר נכתוב את תיבת "ימיי" במילואה, כפי שהיא מתייחסת אל האדם עצמו, נמצא כי "ימיי" עולה בגימטריה ע' (70). נמצא שדוד המלך, ברוח קודשו, ידע גם ידע את מספר שנות חייו, ושאלתו לקדוש ברוך הוא הייתה על המהות והמקור של אותן שבעים שנה: "מידת שבעים שנה מאי?" – מדוע דווקא מספר זה? ומהיכן הן מגיעות? שכן ידועים דברי חז"ל (במדבר רבה יד, יב) כי דוד המלך לא היו לו משלו שנות חיים כלל, וקיבל את שבעים שנותיו במתנה מהאדם הראשון, שראה ברוח קודשו את נשמת דוד ונתן לו משנותיו. וזהו עומק הרמז בשאלתו, שביקש להבין את שורש חיותו המחובר לאדם הראשון דרך אותן שבעים שנה הרמוזות בתיבת "ימיי."

71. חוצפה ישגא ל' סיוון תשפ"ג

שנינו בסוף מסכת סוטה (דף מט ע"ב): "בְּעִקְבוֹת מְשִׁיחָא חוּצְפָּא יִסְגָּא". ולכאורה הדברים נראים כסימן של ירידה וקלקול הדור, אך יש להתבונן בזה בסיעתא דשמיא באופן עמוק יותר. נראה לבאר, כי באחרית הימים אותה "חוצפה" שהייתה קיימת אצל בעלי התשובה בטרם שבו לצור מחצבתם, ושירתה אותם לדברים שאינם טובים, תתהפך ותשמש אותם כעת לעבודת הבורא בבחינת "עזות דקדושה". וזהו עומק הלשון "חוצפה יסגא" – מלשון חשיבות ושגשוג; שדווקא אותה חוצפה תהיה חשובה ותתעלה למדרגה עליונה. שכן אותם בעלי תשובה, המגיעים עם תעוזה פנימית, אינם מקבלים דברים כמוסכמות ללא חקירה, אלא הם שואלים, חוקרים ודורשים בכל דבר ודבר. בכך הם זוכים לברר את אמיתתה של תורה בבירור גמור, מה שאין כן אצל אלו שגדלו בעולמה של תורה מנעוריהם והורגלו לקבל מרות בתוך מסגרת מתונה, שלעיתים מתוך ענוותנותם נמנעים מלשאול ולהקשות בשעת הלימוד על המוסכמות המקובלות. נמצא שדווקא בעקבתא דמשיחא, החוצפה דקדושה היא

שתביא להרמת קרן התורה דרך חופש המחשבה והחיפוש אחר האמת. וזהו שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק א, משנה ד): "הֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם", וניתן לבאר בדרך הרמז, שאין הכוונה רק להתבטלות, אלא מלשון "התאבקות" ממש – שיש להתאבק במלחמתה של תורה עם החכמים מתוך עזות דקדושה, ולא לחשוש מלהקשות ולדרוש עד שתצא ההלכה לאמיתה ללא כל ספק.

72. פרשת שמיני ל' סוון תשפ"ג

בפרשת שמיני, בעניין איסור אכילת שרצים, מזהירה התורה: "וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם" (ויקרא יא, מג). והנה, המילה "וְנִטְמֵתֶם" כתובה בתורה בכתיב חסר, ללא האות א'. דרשו על כך חז"ל במסכת יומא (דף לט ע"א): "תנא דבי רבי ישמעאל: עבירה מטמטמת לבו של אדם, שנאמר 'ולא תטמאו בהם ונטמתם בם' – אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם". ומבארים המפרשים כי אכילת מאכלות אסורות יוצרת אטימות וטימטום במוחו ובלבו של האדם, המונעים ממנו לקלוט ולהבין את דברי התורה הקדושה. ויש להתבונן בסיעתא דשמיא, מדוע בחרה התורה לרמוז על הטימטום דווקא על ידי חסרון האות א'? ונראה לבאר בזה רמז עמוק, שהרי האות א' מורה על "אלופו של עולם", שהוא הקדוש ברוך הוא. באה התורה ללמדנו כי זהו עומק מהותו של הטימטום הרוחני – כאשר אדם נכשל במאכלות אסורות, הוא גורם לכך שנסתלקת ממנו אותה א' עליונה, ונהיה חסר אצלו אלופו של עולם. נמצא שעיקר הטימטום אינו רק חסרון בהבנה שכלית, אלא הוא נובע מחסרונו של הקדוש ברוך הוא בתוך שכלו ובינתו של האדם, וזוהי המחיצה המבדילה בינו לבין אור התורה.

73. גמרא קידושין דף יג: ב' תמוז תשפ"ג

במסכת קידושין (דף יג ע"ב) מובאת הווה-אמינא של הגמרא המבקשת למצוא מקור לאיסור אלמנה להינשא, ומעלה את הסברה כי אם תינשא תעבור על לאו הבא מכלל עשה. ומהו העשה? דכתיב (דברים כד, ב): "וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר". מכאן למדה הגמרא לכאורה, כי דווקא הגרושה שיצאה בגט כריתות יש לה היתר (או כביכול עשה) להיות לאיש אחר, ומכלל זה ניתן ללמוד לאלמנה שלא גורשה מבעלה אלא מת עליה, שאם תינשא תעבור על לאו הבא מכלל עשה זה. והנה יש להקשות בזה בסיעתא דשמיא קושיא גדולה: כיצד ניתן להגדיר את הפסוק "וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר" כחיוב עשה? והלא ידוע כי אין על האישה שום חיוב או מצווה מצד הדין להינשא לאחר גירושיה, ואם תבחר לשבת בודדה הרשות בידה. ואם כן, אם אין כאן "עשה" חיובי אצל הגרושה, כיצד ניתן ללמוד ממנו לאו הבא מכלל עשה לגבי האלמנה? הרי מדובר בתיאור מציאות שהתורה מתירה, ולא במצווה שיש לקיימה.

על קושיא זו עמדו המפרשים על אתר, וביארו שהמושג "עשה" בהקשר זה אינו מצווה חיובית, אלא "היתר הבא מכוח התורה". הרשב"א (שם) והריטב"א מבארים שכוונת הגמרא היא שכל היתר הנישואין של אישה תלוי ועומד בכך שיהיה לה גט פיטורין, וזהו ה"עשה" – שהתורה עשתה את הגט לכלי המאפשר את הנישואין השניים. ממילא, כל שלא באה מכוח גט (כמו אלמנה בהווה-אמינא של הגמרא), הרי היא נשארת באיסור "אשת איש" הראשון שלה, והנישואין השניים הם מכלל לאו. עוד יש שביארו כי המילה "והיתה" נחשבת כעשה לעניין זה שהתורה קבעה שזו הדרך היחידה להפקיע את איסור אשת איש – על ידי גט, ומכאן שהתורה כביכול "מצווה" שרק בדרך זו תהיה לאיש אחר. נמצא שאין זה חיוב גמור להינשא, אלא גזירת הכתוב שרק דרך זו של גירושין פותחת את פתח ההיתר.

74. פרשת חוקת חוקת תשפ"ג

בבואנו לבחון את סמיכות הפרשיות שבין פרשת קורח לפרשת חוקת, יש להתבונן בסיעתיא דשמיא בשורש המחלוקת של קורח ועדתו. קורח, בבואו לערער על הנהגתו של משה רבינו, בחר להשיג על ההלכות והמסורת על ידי שימוש בסברות אנושיות והגיוניות. כפי שמובא במדרש תנחומא (פרשת קורח, ב): "קפץ קורח ואמר למשה: טלית שכולה תכלת מה היא שתהא פטורה מן הציצית? אמר לו: חייבת בציצית. אמר לו קורח: טלית שכולה תכלת אין שמונה חוטים של תכלת פוטרים אותה, וארבעה חוטים פוטרים אותה?! בית מלא ספרים מהו שיהא פטור מן המזוזה? אמר לו: חייב במזוזה. אמר לו: כל התורה כולה רע"ח פרשיות שיש בה אינן פוטרות את הבית, ושתי פרשיות שבמזוזה פוטרות את הבית?!". טענתו של קורח הייתה כי אם ההלכה אינה מתיישבת עם ההיגיון השכלי שלו, הרי שניתן לשנותה או לבטלה. משה רבינו, מפי הגבורה, השיב לו כי כך נפסקה ההלכה וגזירת הכתוב היא, ואין לשנותה בשל סברות המוח האנושי.

מתוך כך נראה לבאר, כי פרשת חוקת באה מיד לאחר מעשה קורח כדי להעמיד את היסוד האמיתי של קיום המצוות. התורה פותחת בפרשת פרה אדומה ואומרת: "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" (במדבר יט, ב), ודרשו חז"ל במדרש (במדבר רבה יט, א): "חוקה חקקתי, גזירה גזרתי, אי אתה רשאי לעבור על גזירתי". התורה מלמדת אותנו כביכול בעקבות ערעורו של קורח, כי חוקי התורה אינם עומדים למבחן השכל וההיגיון שלנו. גם במצוות שנראות כסותרות את ההיגיון – כדוגמת פרה אדומה המטהרת את הטמאים ומטמאת את הטהורים – עלינו לקבלן בתמימות מוחלטת כחוק וגזירה מאת מלך מלכי המלכים. פרשת חוקת היא המענה הניצח לשיטתו של קורח: אין התורה מסורה לסברות לבנו, אלא היא חוקה עליונה שגזר בורא עולם, וקיומה אינו תלוי בהבנת טעמיה אלא בקבלת עול מלכות שמים.

מה שדרשתי בס"ד בשבת ארגון ערכים בניר עציון

ראש השנה הוא יום הדין הגדול והנורא, בו נידון העולם כולו על מעשיו ונקבעים הגורלות לשנה הבאה עלינו לטובה. והנה, בחודשיים וחצי הסמוכים לראש השנה ובימי חודש תשרי, אנו עוסקים בחומש דברים הנקרא "משנה תורה", שבו משה רבינו חוזר על דברי המוסר, ההנהגות והאזהרות הצריכים לעם ישראל. מכיוון שחומש דברים חותם את התורה כולה בימי חודש תשרי, נראה כי התשובה והתוכחות שבו הן תכלית התורה כולה, ומכאן שהתשובה בפרט היא תכלית הבריאה.

פרשת דברים – תוכחה בדרכי נועם

בפרשת דברים נאמר: "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה מוֹל סוּף בֵּין פָּארָן וּבֵין תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב" (דברים א, א). משה רבינו מוכיח את ישראל ומזכיר שמות מקומות שאינם קיימים במציאות כפשוטם, אלא הם רמזים לחטאים שחטאו ישראל במדבר; "די זהב" הוא רמז לחטא עגל הזהב וכדומה. מכאן לומדים יסוד במוסר, שמוכיחים אדם ברמז בלבד כדי שלא ייפגע וכדי שיפנים את המוסר בדרכי נועם.

פרשת ואתחנן – כוחה של תפילה

בפרשת ואתחנן נאמר: "וָאֶתְחַנַּן אֶל יְהֹוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר" (דברים ג, כג). משה רבינו ממשיך בתפילתו: "אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גָּדְלְךָ וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ" (שם, כד). מכאן אנו למדים שבעל תשובה צריך להרבות בתפילה ובתחנונים לפני בורא עולם, ולפתוח בשבחו של מקום קודם שיבקש על נפשו.

פרשת עקב – הקפדה על מצוות קלות

בפרשת עקב נאמר: "וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ" (דברים ז, יב). פסוק זה מלמד שכדי לשוב בתשובה שלמה יש לשמור את כל המצוות כולן, ולהקפיד אף על מצוות קלות שאדם דש בעקביו, כפי שפירש רש"י על אתר.

פרשת ראה – בחירה ושקילת דרכים

בפרשת ראה נאמר: "רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה" (דברים יא, כו). התורה מזהירה את בעל התשובה לשקול את דרכיו, לזכור את השכר המובטח על שמיעה אל מצוות

ה' ואת העונש חלילה על הליכה אחרי אלוהים אחרים, כפי שממשיך הכתוב: "אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ... וְהַקְּלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ" (שם, כז-כח).

פרשת שופטים – שמירה על שערי הגוף

בפרשת שופטים נאמר: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק" (דברים טז, יח). מלבד הפשט, יש כאן הוראה לבעל התשובה להציב "שופטים ושוטרים" על שערים שהם אברי גופו – הפה, האף, העיניים והאוזניים – לבל יחטא בהם שוב.

פרשת כי תצא – מלחמת היצר

בפרשת כי תצא נאמר: "כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ" (דברים כא, י). ודרשו חז"ל במסכת קידושין (דף כא ע"ב) שלא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע; במלחמת היצר הכתוב מדבר, ומי שיוצא למלחמה כנגד יצרו, מבטיחו הקדוש ברוך הוא שיצרו יימסר בידו וינצחו.

פרשת כי תבוא – ארץ החיים העליונה

בפרשת כי תבוא נאמר: "וְהָיָה כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ" (דברים כו, א). יש כאן רמז לביאה אל "הארץ העליונה" וחיי העולם הבא; אם יגיע האדם זכאי בתשובתו, יזכה לנחול את הארץ העליונה ולישב בה לנצח.

פרשת נצבים – יום הדין הגדול

בפרשת נצבים נאמר: "אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל" (דברים כט, ט). מלמד שיום ראש השנה הוא יום הדין שבו כולם עומדים ניצבים לדין ללא יוצא מן הכלל, מהאיש הפשוט ביותר ועד לאדם החשוב ביותר.

פרשת וילך – זיכרון יום המיתה

בפרשת וילך נאמר "וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה". וכתב ה"אור החיים" הקדוש על פי דברי הזוהר (חלק א, ריח ע"א), שארבעים יום קודם פטירת האדם נשמתו הולכת ממנו ומבקרת במקום חנייתה למעלה. כאן נרמז יום המיתה שעל האדם לזכור תמיד כדי להזדרז ולשוב אל בוראו.

פרשת האזינו – שמים וארץ כעדים

בפרשת האזינו נאמר: "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי" (דברים לב, א). ומבאר רש"י שעל ידי העדת השמים והארץ הזהיר משה את ישראל לשמור את הברית, שכן

העדים הללו קיימים לעולם; אם יזכו – ייתנו העדים שכרם, ואם יתחייבו – תהיה בהם יד העדים תחילה.

פרשת וזאת הברכה – עמל התורה והברכה

בפרשת וזאת הברכה מברך משה איש האלוהים את ישראל לפני מותו: "וַיֹּאמַר יְהֹוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ" (דברים לג, ב). נראה כי משה בירך את ישראל שהיו ראויים לברכה בזכות קבלת התורה שהיא "אש דת", ורמז שכל המקבל עליו עול תורה ראוי לברכות שבירך משה רבינו.

נראה להוסיף בסיעתא דשמיא, כי חומש דברים מכיל י"א פרשיות כנגד י"א סממני הקטורת, שבכוחה לדחות מקטרגים ולהסיר מגפה. כשם שהקטורת הייתה מוקטרת על ידי כהן אחר בכל פעם כדי שיתברך בעשירות, כך י"א פרשיות אלו מסתיימות ב"וזאת הברכה", לרמז שכל השומע למוסר יראה ברכה במעשיו. אנו נמצאים בעקבתא דמשיחה, וארגוני הקירוב "מחזיקים את המסך" ומעכבים את ביאת המשיח במידה כנגד מידה כדי להציל עוד נשמות לפני שתינעל דלת התשובה. על כן יש לנצל זמן זה לשוב בתשובה שלמה.

ולסיום, מצינו בחזקיהו המלך שנגזרה עליו מיתה, אך לאחר תפילתו נוספו לו ט"ו שנים לחיות בזכות שקיבל על עצמו להינשא. ה-ט"ו שנים הן כנגד האותיות י' ו-ה' שבאיש ובאישה. ורמז נפלא בזה: בתיבת "כַּפֵּר", הגימטריה הקטנה היא י"ב (כ=2, פ=8, ר=2), וביחד עם שלוש אותיות התיבה עולה המניין לט"ו, והן השנים שנוספו לו בזכות מצווה זו להשראת השכינה.

76. פרשת זאת הברכה זאת הברכה תשרי תשפ"ד

במדרש (אבות דרבי נתן, פרק ו) מובא המעשה המפורסם ברבי עקיבא, שהיה רועה צאן עד גיל ארבעים ולא למד תורה כלל. פעם אחת היה עומד על פי הבאר, וראה אבן שהיה בה חור עמוק. שאל רבי עקיבא: "מי חקק אבן זו?", אמרו לו: "המים שנופלים עליה בכל יום תמיד". והוסיפו ואמרו לו את לשון הפסוק (איוב יד, יט): "אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם". ויש להתבונן בסיעתא דשמיא, מדוע השתמשו העוברים ושבים בלשון זו שנראית כהפוכה? שהרי לפי דרך הטבע היה ראוי לומר "מים שחקו אבנים", שהרי המים הם הפועלים והאבן היא הנפעלת.

ונראה לבאר בזה רמז נפלא שגולגל משמים לאוזניו של רבי עקיבא, כדי לעוררו לעמול בתורה. באותה לשון "אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם", רמזו לו כי האבנים הן הנושא המרכזי במשפט; כלומר, עיקר החידוש והפלא אינו בכוחם של המים, אלא ביכולת הקיבול של האבן הקשה להשתנות ולהישחק מכוח ההתמדה של המים. מכאן נשא רבי עקיבא בעצמו קל וחומר ואמר:

ומה אבנים הקשות נשחקו מפני המים הרכים שחלחלו בהן טיפה אחר טיפה, דברי תורה שנמשלו למים, ככתוב (ישעיהו נה, א): "הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם", והם קשים כברזל – על אחת כמה וכמה שיחקקו ויכניעו את לבי שהוא בשר ודם. הבנה זו, שהדגש הוא על שינוי המהות של האבן, היא שנתנה לו את הכוח להתחיל בלימוד התורה בגיל מאוחר ולהפוך לגדול התנאים.

77. פרשת לך לך תשרי תשפ"ד

בפרשת לך לך, מצווה הקדוש ברוך הוא את אברהם אבינו: "לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ" (בראשית יב, א). ויש להתבונן בסיעתא דשמיא בכפל הלשון "לך לך", וכיצד הוא רומז לעבודתו הרוחנית של אברהם. הנה, מרן רבי יעקב אביחצירא זיע"א, בספרו "מחשוף הלבן", מבאר כי כפל הלשון מורה על שני תהליכים נפרדים: "לך" הראשון הוא היציאה וההתנתקות מכוחות הטומאה והקליפות, ו"לך" השני הוא הכניסה וההתחברות אל הקדושה העליונה של ארץ ישראל.

והנה, נראה להוסיף בסיעתא דשמיא רמז נפלא המדייק את מהות המסע הזה דרך מניין האותיות: תיבת "לך" עולה בגימטריה למניין חמישים (ל=30, כ=20). בזה נמצא ביאור מופלא לכפל הלשון, שהקב"ה רמז לאברהם אבינו את שיעור עבודתו בזיכוך הנפש: "לך" הראשון – צא מחמישים שערי טומאה שהיו דבוקים בארצו ובבית אביו; ו"לך" השני – לך והתעלה לעבר חמישים שערי קדושה הממתינים לו בארץ ישראל. נמצא שתיבת "לך" אינה רק ציווי הליכה כללי, אלא היא מגדירה את יעד ההגעה ואת עומק הבירור – להשאיר מאחור את חמישים שערי הטומאה ולזכות כנגדם לאורם של חמישים שערי קדושה, כפי שמורה מניין הגימטריה של "לך לך".

78. פרשת חיי שרה חיי שרה תשפ"ד

בפרשת חיי שרה אנו מוצאים את תפילתו של אליעזר עבד אברהם על עין המים: "{יב} וַיֹּאמַר ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם הַקְרֵה נָא לְפָנַי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה חֶסֶד עִם אֲדֹנִי אַבְרָהָם: {יג} הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל עֵין הַמָּיִם וּבְנוֹת אַנְשֵׁי הָעִיר יֹצְאֹת לִשְׁאֹב מָיִם: {יד} וְהָיָה הַנַּעֲרָ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיהָ הַטִּי נָא כַדֵּךְ וְאֶשְׁתֶּה וְאָמְרָה שְׁתֵה וְגַם גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה אֹתָהּ הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וּבָהּ אֵדַע כִּי עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדֹנִי" (בראשית כד).

ועל כך שנינו בגמרא במסכת תענית (דף ד ע"א): "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: שלשה שאלו שלא כהוגן, לשנים השיבוהו כהוגן, לאחד השיבוהו שלא כהוגן. ואלו הן:

אליעזר עבד אברהם, ושאול בן קיש, ויפתח הגלעדי. אליעזר עבד אברהם – דכתיב (בראשית כד, יד): 'והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך וגו'', יכול אפילו חיגרת אפילו סומא? השיבו כהוגן ונזדמנה לו רבקה. שאול בן קיש – דכתיב (שמואל א יז, כה): 'והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו', יכול אפילו עבד אפילו ממזר? השיבו כהוגן ונזדמן לו דוד. יפתח הגלעדי – דכתיב (שופטים יא, לא): 'והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי וגו'', יכול אפילו דבר טמא? השיבו שלא כהוגן, נזדמנה לו בתו. והיינו דקאמר להו נביא לישראל (ירמיהו ח, כב): 'הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם'".

והנה, בבחינת פשט המקראות וההיגיון הישר, מתעוררת קושיה עצומה על הכללתו של אליעזר ברשימה זו. לכאורה, קיים חילוק מהותי ותהומי בין אליעזר לבין שאול ויפתח: בעוד שאול ויפתח היו פסיביים לחלוטין למציאות שתזדמן לפניהם – שהרי כל מי שיכה את גוליית או כל מה שייצא מפתח הבית יחייב אותם ללא יכולת סינון – הרי שאליעזר שמר על שליטה ובחירה מלאה בידיו. בלשון תנאו דייק אליעזר ואמר: "אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיהָ", ומכאן שהוא היוזם והוא הבוחר למי מהנערות לפנות. הוא הרי רואה את הנערה הניצבת מולו, ואילו הייתה בעלת מום גלוי כסומא או חיגרת, פשוט לא היה פותח עמה בדברים מלכתחילה. אם כן, הטענה כי שאל "שלא כהוגן" כי "יכול אפילו חיגרת או סומא", לכאורה אינה עומדת במבחן הכתוב והתבונה הפשוטה.

יתרה מכך, חוכמתו המופלגת של אליעזר ניכרת בבית בתואל, שם הוא משנה את דבריו במכוון ומספר: "{מג} הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל עֵין הַמָּיִם וְהָיָה הָעַלְמָה הַיֹּצֵאת לִשְׁאֹב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי נָא מְעַט מַיִם מִכַּדֵּךְ: {מד} וְאָמְרָה אֵלַי גַּם אַתָּה שְׁתֵה וְגַם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב הִיא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הֹכִיחַ ה' לְבֶן אֲדֹנִי" (בראשית כד). בשינוי זה העלים אליעזר את עובדת בחירתו המוקדמת בנערה ("אשר אומר אליה") והציג מצג של אקראיות גמורה ("העלמה היוצאת"), כדי לשכנע את לבן ובתואל ש"מה' יצא הדבר", כפי שמעידה תשובתם: "{נ} וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מֵה' יָצָא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ טוֹב". ופירש רש"י: "לפי דבריך שזימנה לך", משמע שדווקא המצג האקראי הוא ששכנע אותם.

ואף שבמבחן הפשט קשה להלום את הדברים, יש לבטל את דעתנו בפני דעתם, על כן נראה לי שלא זכיתי לרדת לעומק דעתם וסוד כוונתם בביקורת זו על אליעזר, ודבריהם כגחלי אש.

בפרשת תולדות נאמר: "וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת יַעֲקֹב" (בראשית כה, כח). ופירש רש"י על אתר: "כי ציד בפיו – כתרגומו: בפיו של יצחק. ומדרשו (בראשית רבה סג, י): בפיו של עשו, שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו". והנה, יש מן המפרשים שנטו לפרש כי יצחק אבינו היה כביכול תמים, ולא עמד על טיבו האמיתי של עשו הרשע מחמת אותן רמאויות. אך לעניות דעתי יש לתמוה על כך מאוד: כיצד ניתן להעלות על הדעת שיצחק אבינו, שהיה קודש קודשים ונביא ה', לא יבחין בהבדל התהומי שבין עשו הרשע לבין יעקב אבינו, איש תם וקדוש?

ויש שביארו בזה, שדווקא משום שהיה עשו מנסה לרמות את יצחק ולהראות עצמו כצדיק, ראה בכך יצחק אבינו פתח של תקווה; עצם העובדה שעדיין חשוב היה לעשו להיראות טוב בעיני אביו, העידה כי יש בו זיק של רצון לטוב, ועל כן יש תקווה להחזירו למוטב. חיזוק לידיעתו הברורה של יצחק בטיבו של עשו מצינו בדברי רבנו האביר יעקב אביחצירא זיע"א, בספרו "פיתוחי חותם" על עניין גניבת הברכות, שם הוא מבאר כי יצחק ידע היטב באיזה נבל מדובר, וכל המהלך של הברכות היה עמוק וטמיר הרבה יותר מהנראה על פני השטח.

ונראה לי לבאר בזה, כי בתיבת "וַיֶּאֱהַב" טמון רמז למאמץ מכוון; יצחק אבינו התאמץ והכריח את עצמו לאהוב את עשו, כדי לקרבו בעבותות אהבה ולנסות להשיבו אל הדרך הישרה. ראיה חותכת לידיעתו של יצחק על רשעות בנו מצינו בפסוק: "וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיןָ עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת עֵשָׂו בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי" (בראשית כז, א). ובמדרש תנחומא (פרשת תולדות, סימן ח) מובא: "למה כהו עיניו של יצחק? מפני שנסתכל בדמות עשו הרשע". ויצחק אבינו בוודאי ידע את סיבת כהות עיניו, שהרי הנביאים מכירים בסיבת עונשם; ואף על פי שכהו עיניו מחמת רשעותו של עשו, מכל מקום עדיין קורא לו יצחק בלשון חיבה "בני", ללמדנו שגם כשעמד על רשעותו הגמורה, לא התייאש ממנו והמשיך במאמציו להחזירו למוטב מתוך אהבה.

סיפור הדודאים

בפרשת ויצא אנו מוצאים את המשא ומתן המופלא בין רחל ללאה סביב דודאי ראובן. כאשר רחל מבקשת מלאה שתיתן לה מדודאי בנה, עונה לה לאה בתמיהה כואבת: "הַמְעַט קַחְתֵּךְ אֶת אִישִׁי וְלָקַחַת גַּם אֶת דּוּדָאֵי בְּנִי וַתֹּאמֶר רָחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת דּוּדָאֵי בְנֵךְ" (בראשית ל, טו). המפרשים כולם מתחבטים בשאלה קשה: כיצד הטיחה לאה ברחל את המילים "המעט קחתך את אישי"? והרי ידוע לכל כי לאה היא זו שלקחה את יעקב מרחל, ורק בזכות חסדה של רחל שמסרה לה את הסימנים זכתה לאה להיכנס תחת החופה מבלי

שייוודע הדבר ליעקב. בדברי חז"ל לא נתפרש מה היו אותם סימנים, אך בספר 'דעת זקנים' מבעלי התוספות (בראשית כט, כה) מובא: "מה הן הסימנים? מצות חלה ונדה והדלקת הנר, שבהן האשה נבדקת. וזהו שאמרו חכמים על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן על חלה ועל נדה ועל הדלקת הנר". אבל הסימנים הללו לא יכולים להיות מספיקים ועדיין המענה של לאה "המעט קחתך" נראה כמענה שאינו ראוי. וכי זה מה שיש לומר לאחות המיוסרת, בשעה שלאה כבר חובקת ארבעה בנים, וגם שפחתה ושפחת רחל כבר ילדו בנים, ורק רחל עדיין עקרה ומצטערת בצער השכינה? נראה לומר בסיעתא דשמיא, כי לתיקון האמירה הזו "המעט קחתך" נצטוו השבטים, ובראשם יהודה בנה של לאה, על ידי יעקב אביהם בבואם לרדת מצרימה בפעם השנייה אל יוסף ובנימין בני רחל. בפרשת מקץ נאמר: "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם כֵּן אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צֳרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים" (בראשית מג, יא). התיקון לכך הוא "קחו מעט" – כנגד אותו "המעט" שהטיחה לאה ברחל, הם מביאים כעת מנחה לבנה הבכור של רחל, יוסף, לכפרה על אותה אמירה. וניתן להוסיף ולפרש את מהות המנחה, ואשתי היקרה סיגלית בת מרים תחי' העירה כי המילה "צֳרִי" עשויה לרמז כנגד "צירי" לידה, שהם שורש הצער והתקווה של האימהות.

בספרי הקבלה אנו מוצאים שיטות נוספות באשר למהות הסימנים. רבי אברהם אזולאי כותב בספרו 'חסד לאברהם' (מעין ה, נהר כה): "רחל מסרה ללאה סימנים והם ליגע בבוהן ידו הימנית ובתנוך אזנו הימנית ובבוהן רגלו הימנית, כי בזה דוחים את החיצונים". ובספר 'ברכת יוסף' כתב שהסימנים היו כוונות עמוקות של אחד עשר סממני הקטורת. במדרש 'איכה רבה' (פתיחתא, כד) מתואר המעשה בשיא עוצמתו: "מיד ריחמה רחל על אחותה שלא תצא לחרפה... ומסרה לה כל הסימנים שמסר לה יעקב... ולא עוד אלא שנכנסה תחת המטה שהיה שוכב עם לאה והיתה היא עונה על כל דבר ודבר שהיה אומר לה והיא משיבה לו, כדי שלא יכיר לקולה". ולעניות דעתי, כפי שיבואר בחידוש הבא, כיוון שיעקב אבינו קיבל עליו את לאה כאשתו כבר בליל הכלולות מתוך ההסכמה שבשתיקה ובדיעבד, ידעה לאה כי יעקב השלים עם היותה אשתו, ועל כן אמרה בביטחון "המעט קחתך את אישי".

בפרשת ויחי יעקב מברך את השבטים ומתחיל בראובן בכורו: "הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם. רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז" (בראשית מט, ב-ג). אומר רש"י על המילים "וראשית אוני": "היא טפה ראשונה שלו, שלא ראה קרי מימיו. 'אוני' – כוחי, כמו 'מצאתי און לי' (הושע יב, ט), 'מרוב אונים' (ישעיה מ, כו), 'ולאין אונים' (ישעיה מ, כט)". ויש לכאורה לשאול: כיצד יצא ראובן כאחד השבטים הקדושים אם היה טיפתו הראשונה של יעקב אבינו, בשעה שבא על לאה והיה חושב שהיא רחל? והרי האריכו המפרשים הראשונים בהסבר איך בא יעקב אבינו על לאה בשעה שחשב על רחל ולא יצא ראובן "בן תמורה". ובסיעתא דשמיא נתחדש לי רעיון, שיעקב דווקא ידע והבין בליל הכלולות שאכן מדובר בלאה, וכמו רחל החליט שלא לבייש את לאה וקיבל על עצמו את לאה כאשתו, מכיוון שהבין שכל זה סיבב לו השם גם אם זה היה בדרך רמיה, כשם שהוא "גנב" את הברכות מעשיו וגם שם ידע שזה בעצם רצון השם. ויש לכך כמה רמזים בכתובים:

<u>רמז הראשון :</u>

התורה מספרת לנו על יעקב: "וַיְהִי בָעֶרֶב וַיִּקַּח אֶת לֵאָה בִתּוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו וַיָּבֹא אֵלֶיהָ" (בראשית כט, כג). ויש לדייק בלשון "אֵלֶיהָ" דייקא, כלומר על אותה אחת שהביאו לו ולא על מישהי אחרת, ללמדנו שיעקב בא על לאה בדווקא, מתוך ידיעה שזו לאה ולא רחל.

<u>רמז שני :</u>

תיבת "אֵלֶיהָ" מורכבת מאותיות ל.א.ה. בתוספת האות י', כלומר שיעקב ידע שהוא בא על לאה ועשה זאת לשם שמים, ועל כך מעידה האות י' כתוספת לאותיות שמה של לאה.

<u>רמז שלישי :</u>

אפשר לקרוא במעין נוטריקון את תיבת "אֵלֶיהָ" כביטוי "אל לאה", וכך מתפרש הפסוק: ויהי בערב ויקח את לאה בתו ויבא אתה אליו ויבא אל לאה.

<u>רמז רביעי:</u>

כאשר יעקב אומר ללבן שהוא רוצה את אשתו לאחר שעבד עבורה שבע שנים, נאמר: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לָבָן הָבָה אֶת אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמָי וְאָבוֹאָה אֵלֶיהָ" (בראשית כט, כא). אומר רש"י: "'מלאו ימי' – שאמרה לי אמי. ועוד 'מלאו ימי' – שהרי אני בן פ"ד שנה, ואימתי אעמיד י"ב שבטים, וזהו שאמר 'ואבואה אליה' – והלא קל שבקלים אינו אומר כן, אלא להוליד תולדות אמר כך". שלכאורה אמר יעקב דבר שאינו כשורה, כפי שכתב רש"י "והלא קל שבקלים אינו

אומר כן", ויש להניח שיעקב הבין לאחר מכן שלא ביקש כשורה, ובעצם בדבריו כאילו ביקש לעצמו את לאה באומרו "ואבואה אליה" – כאילו אמר "ואבוא אל לאה", ולכן קיבל על עצמו את לאה כדי לעשות את רצון השם.

<u>רמז חמישי :</u>

בפסוק "וַיְהִי בָעֶרֶב וַיִּקַּח אֶת לֵאָה בִתּוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו וַיָּבֹא אֵלֶיהָ" (בראשית כט, כג), אם נכתוב במקום "אֵלֶיהָ" את הצירוף "אֶל יָ-הּ", מכאן שהביאה על לאה מתוך הכרה הייתה למעשה "ביאה אל הקדוש ברוך הוא" – עשיית רצונו בדבקות גמורה. בזה מיושבת קושיית "ראשית אוני", שכן כוונה זו אל הדין האלוקי היא שקידשה את הזרע.

ויש לשאול על מה שאמר הכתוב בהמשך: "וַיְהִי בַבֹּקֶר וְהִנֵּה הִוא לֵאָה וַיֹּאמֶר אֶל לָבָן מַה זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רִמִּיתָנִי" (שם, כה), שלכאורה יעקב מגלה רק בבוקר שזו היא לאה. וכתיב "והנה הוא לאה" וקרי "והנה הִיא לאה". ועל פי הקרי, "והנה היא לאה" עשוי מאותיות שם הוי"ה (י.ה.ו.ה) בתוספת המילה "אִנָּה" – כלומר שהקב"ה הוא זה שאִנָּה וזימן ליעקב את לאה, כפי שנאמר: "וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ" (שמות כא, יג), וכמו שדרשו "והאלהים אנה לידו – זימן לידו" (תהלים צא). גם על פי הכתיב "והנה הוּא לאה" התוצאה מעניינת, שכן המילה "הוא" מתייחסת להקב"ה, והכוונה שהוא הקב"ה הביא ליעקב את לאה.

ולזה כמה אפשרויות: (1) הו"ה – ראשי תיבות של "הוא הדין", ומתקבל: הוא הדין אִנָּה (זימן) לאה. (2) "והוה" מלשון הֹוָה – פועל המציין זהות או גורם שיהיה, ולפי זה יוצא: ויהי בבוקר "גרם שיהיה אִנָּה" (זימן) לאה. ועוד, שתיאור זה "וְהִנֵּה הִיא לֵאָה" דומה בלשונו למה שנאמר על יעקב בהר המוריה: "וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו" (בראשית כח, יג), לומר לנו שבמעשה זה שיעקב קיבל את לאה כאשתו למרות הרמאות, זכה יעקב שהשם ניצב עליו כמו בהר המוריה. וממילא מכל הנ"ל אפשר גם להבין את מה שאמרה לאה לרחל "המעט קחתך את אישי", שמכיוון שיעקב קיבל על עצמו את לאה, ממילא היא הייתה בטוחה שיעקב הוא בעלה הטבעי מן השמיים.

<u>והבור ריק אין בו מים</u>

כאשר השבטים רואים את יוסף מתקרב אליהם בדותן, הם דנים אותו למיתה וראובן הוא זה שמנסה להצילו מידם, כפי שמתארת התורה: "{יח} וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ. {יט} וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא. {כ} וְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְנַשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הַבֹּרוֹת וְאָמַרְנוּ חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ וְנִרְאֶה מַה יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו. {כא} וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ. {כב} וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אַל תִּשְׁפְּכוּ דָם הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְיָד אַל תִּשְׁלְחוּ בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ אֶל אָבִיו. {כג} וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּא יוֹסֵף אֶל אֶחָיו וַיַּפְשִׁיטוּ אֶת יוֹסֵף אֶת כֻּתָּנְתּוֹ אֶת כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלָיו. {כד} וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם. {כה} וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה. {כו} וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אֶחָיו מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת דָּמוֹ. {כז} לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיָדֵנוּ אַל תְּהִי בוֹ כִּי אָחִינוּ בְשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו. {כח} וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים מִדְיָנִים סֹחֲרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כָּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת יוֹסֵף מִצְרָיְמָה".

לאחר השלכת יוסף לבור, התורה מציינת "וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לֶחֶם". מכאן למדו חז"ל שהאחים דנו את יוסף למיתה בדיני נפשות, שכן לדיינים שדנים דיני נפשות אסור לאכול עד שהם פוסקים את הדין. רק לאחר שגזרו את דינו, התפנו לאכול לחם. על מצב הבור נאמר: "וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם". וכתב רש"י: "ממשמע שנאמר והבור ריק, איני יודע שאין בו מים? מה תלמוד לומר 'אין בו מים'? מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו" (שבת כב, א).

וחשבתי לומר בסייעתא דשמיא, כי העובדה שהבור ריק ואין בו מים מרמזת לתורה, שכן "אין מים אלא תורה". על התורה נאמר "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" (משלי ג, יז), והיעדר המים מרמז כי בדין זה שעשו השבטים לא הייתה תורה של דרכי נועם. השבטים טעו טעות קשה בכך שגזרו את דינו של יוסף ללא מידת הרחמים הראויה, כפי שהתוודו בעצמם מאוחר יותר במצרים: "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת" (בראשית מב, כא).

העבירה של מכירת יוסף הייתה חמורה כל כך, עד שנאמר עליה בהפטרת הפרשה: "כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם" (עמוס ב, ו). המדרשים (תנחומא וישב ב, פרקי דרבי אליעזר לח) מפרשים כי אותו צדיק הוא יוסף, ובכסף המכירה קנו השבטים נעליים לרגליהם. בילקוט שמעוני (משלי

תתקכט) נאמר על כך: "ועדיין אותו החטא תלוי". בעל ה'מגלה עמוקות' (פרשת ויגש) מוצא לכך רמז בווידוי האחים: "וַ'יֹּאמְרוּ אִ'ישׁ אֶ'ל אָ'חִיו אֲ'בָל אֲ'שֵׁמִים אֲ'נַחְנוּ" – שש התיבות הראשונות פותחות באות אל"ף, לרמז כי חטא זה מקטרג לאורך כל ששת אלפי שנות העולם. כל זה נרמז בלשון "הַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם".

נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה

הכתוב מתאר את השיירה בפירוט: "וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה" (בראשית לז, כה). רש"י מבאר: "ארחת – כתרגומו שיירת... ולמה פרסם הכתוב את משאם? להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע". "נכאת" הוא כינוי לקבוצת בשמים (כמו "בית נכותה" במלכים), "צרי" הוא שרף מעצי הקטף הנמנה עם סממני הקטורת, ו"לט" הוא שרש עשב שנקרא במשנה לוטיתא.

וחשבתי לומר בסייעתא דשמיא, מדוע האריך הכתוב כל כך בתיאור המשא? הרי ניתן היה לכתוב רק "בשמים". אלא שיש כאן רמז עמוק למה שעתיד לקרות:

- נכאת – לשון נכאה, עצבות ודיכאון, כפי שנאמר: "לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִב גֵּהָה וְרוּחַ נְכֵאָה תְּיַבֶּשׁ גָּרֶם" (משלי יז, כב). רמז למעשה המכירה העצוב.
- צרי – לשון רפואה וארוכה. הצרי שבקטורת מכוון כנגד ספירת הכתר, רמז למלכות שיוסף עתיד לקבל במצרים.
- ולט – בגימטריה 45, כמניין "אדם".

השיירה נושאת "אדם" (לט), שהוא יוסף הצדיק, העתיד להיות רפואה (צרי) לעולם כולו ולעם ישראל בפרט כאשר ימלוך במצרים, אך כל זה מגולל בתוך מעשה עצוב ומדכא (נכאת).

מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים

כאשר השבטים יורדים שוב למצרים עם בנימין, אומר להם יעקב אביהם: "{יא} וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם כֵּן אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צֳרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים. {יב} וְכֶסֶף מִשְׁנֶה קְחוּ בְיֶדְכֶם וְאֶת הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא. {יג} וְאֶת אֲחִיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל הָאִישׁ. {יד} וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת אֲחִיכֶם אַחֵר וְאֶת בִּנְיָמִין וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי".

נראה כי ניצנצה ביעקב רוח הקודש ורמז לשבטים על מכירת יוסף לשיירה שנשאה נכאת וצרי ולט. בבחינת מידה כנגד מידה, הם מורידים כעת מנחה דומה, אך בתוספת רמזים לתיקון:

מעט דבש – בפיטום הקטורת שנינו (כריתות ו, א): "אילו היה נותן בה קורטוב של דבש אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה, ולמה אין מערבין בה דבש? מפני שהתורה אמרה (ויקרא ב, יא): כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַה'". רמז לשבטים שמעשה המכירה, למרות שנסתבב לטובה, היה שלא כהלכה, כשם שאסור להוסיף דבש לקטורת למרות יופיו.

בטנים – נקרא כ-"בו תנים", רמז לחורבן הבית. במסכת מכות (כד, ב) מסופר על רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא שראו שועל (תן) יוצא מבית קודש הקודשים. ובזוהר חדש (וישב נ, א) מובא כי שנאת חינם של מכירת יוסף היא שנתעוררה וגרמה לחורבן בית שני.

שקדים – כנבואת ירמיהו (א, יא-יב): "מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה... כִּי שֹׁקֵד אֲנִי עַל דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ". לרמז כי הקדוש ברוך הוא שוקד על תוכניתו, בין אם בגלות ובין אם בגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו אמן.

82. פרשת מקץ　　　　　　　　מקץ תשפ"ד

קושיה גדולה הקשו המפרשים על יוסף הצדיק, מדוע בהיותו במצרים, ולאחר שעלה לגדולה והיה מושל בכל הארץ, לא הודיע לאביו שהוא חי? והרי ידע כמה אביו מצטער עליו ומתאבל עליו ימים רבים.

והנה בפרשת ויגש (בראשית פרק מו, פסוקים ב-ד) נאמר: {ב} וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמַרְאֹת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: {ג} וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָאֵל אֱלֹהֵי אָבִיךָ אַל תִּירָא מֵרְדָה מִצְרַיְמָה כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימְךָ שָׁם: {ד} אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אַעַלְךָ גַם-עָלֹה וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל-עֵינֶיךָ. ויש להבין מהיכן ידע הקב"ה שיעקב ירא לרדת מצרימה, עד שהוצרך להבטיח לו שהוא ירד עמו לגלות?

מצינו בפרשת מקץ (בראשית פרק מב, פסוקים א-ג): {א} וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ-שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ: {ב} וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֶשׁ-שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם רְדוּ-שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ-לָנוּ מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת: {ג} וַיֵּרְדוּ אֲחֵי-יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בָּר מִמִּצְרָיִם.

ופירש רש"י (שם): "וירא יעקב כי יש שבר במצרים. ומהיכן ראה, והלא לא ראה אלא שמע, שנאמר הנה שמעתי וגו', ומהו וירא, ראה באספקלריא של קדש שעדיין יש לו שבר במצרים, ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפירוש שזה יוסף: למה תתראו. למה תראו עצמכם בפני בני

ישמעאל ובני עשו כאילו אתם שבעים, כי באותה שעה עדיין היה להם תבואה (תענית י:). ולי נראה כפשוטו למה תתראו, למה יהו הכל מסתכלין בכם, ומתמיהים בכם שאין אתם מבקשים לכם אוכל בטרם שיכלה מה שבידכם. ומפי אחרים שמעתי שהוא לשון כחישה, למה תהיו כחושים ברעב, ודומה לו ומרוה גם הוא יורה (משלי יא, כה)". ועוד פירש רבי יעקב אביחצירא זצ"ל בספרו "פתוחי חותם": "כי יש שבר - שראה יעקב מן שברי רפ"ח ניצוצות שצריך לבררן במצרים".

ואפשר לומר בסיעתא דשמיא, שאכן יעקב שמע שיש שבר במצרים והם אותם הניצוצות שיש לישראל ללקט בגלות. ומהיכן שמע? שמע מברית בין הבתרים ממה שהיה ידוע מאברהם אבינו, שעם ישראל יצטרך לרדת לגלות, כפי שנאמר: "יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם" (בראשית טו, יג). ועל כן יש לקרוא את תיבת "וַיַּרְא" כאילו נכתב "וַיִּרָא" (ביו"ד בשווא ורי"ש בקמץ), מלשון יראה. יעקב הבין שיש ניצוצות שצריך לרדת למצרים לבררן, אך ירא היה מאוד מן הירידה לגלות מצרים, ולכן הבטיחו הקב"ה: "אל תירא מרדה מצרימה".

רמז נוסף לירידה זו מצינו בדברי יעקב לבניו (בראשית מג, יא): {יא} וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם כֵּן אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צֳרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים. המילה "והורידו" כוללת בתוכה את האותיות "רדו", לרמז על מאתים ועשר שנים (גימטריה רד"ו) שבהם יהיו ישראל משועבדים במצרים. יחד עם האותיות י-ה-ו משם הוי"ה, שנעדרת מהן האות ה' האחרונה, נרמז סוד השכינה בגלות.

בתנא דבי אליהו מובא שהאות ה' האחרונה היא השכינה שיורדת עם ישראל לגלות, והאות ו' רומזת לתוספת ירידת השכינה עמהם. וזהו שנאמר בשה"ש (ה, ב): "שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָל", ודרשו חז"ל: מהו נמלא טל? אמר הקב"ה: את חשבת שמיום שנחרב בית המקדש, שעליתי לביתי שלי ונכנסתי לישובי? לא כך הוא, שלא אעלה כל זמן שאת בגלות, והרי לך סימן "שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָ"ל" – ה"א אחרונה היא השכינה בגלות, והשלמות והחיים שלה הוא ט"ל, היינו האותיות יו"ד ה"א וא"ו העולות למניין ט"ל, הממלאות את השכינה מנביעת המקורות העליונים. ועל כן הבטיחו הקב"ה: "אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה".

והנה על פי רש"י בפרשת מקץ, יעקב אמר לבניו "למה תתראו", וביאר שהיה להם עדיין תבואה, אלא שלא רצה שיראו עצמם שבעים בפני בני ישמעאל ועשו. ונראה לומר שליעקב הצדיק כלל לא היה צורך לרדת למצרים מחמת הרעב. אין זה מסתבר שיעקב אגר מזון מחשש, שהרי הצדיק בוטח בה' שיספק לו צרכיו, כנאמר בתהילים (לז, כה): "נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם", וכל שכן ביעקב אבינו שנתברך בברכת אבותיו.

באברהם נאמר: "וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל" (בראשית כד, א). ביצחק נאמר: "וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא" (שם כז, לג). וביעקב נאמר: "כִּי חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ לִי כֹל" (שם לג, יא). וכך אנו מבקשים בברכת המזון: "כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל". וביאר אור החיים הקדוש כי "כל" היא בחינת קדושה שגם אם נחסר מהנכסים, החיסרון מתמלא מאליו. הראיה היא ששלח יעקב מנחה "בטנים ושקדים ודבש" – אם היה רעב כבד שאין להשיג דבר, מהיכן היו ליעקב פירות אלו?

אלא מוכח שיעקב לא הוצרך לרדת מחמת חוסר במזון, אלא עשה זאת מתוך הבנה שמכאן מתחילה הגלות, כפי שאמרו רז"ל על המילה "רדו" שהיא בגימטריה 210 שנים. יעקב אף זכר את חלום יוסף "ואביו שמר את הדבר" (בראשית לז, יא). "הדבר" מרמז על "הד" (גימטריה 9) – תשעה אחים שדנו את יוסף, ו"בר" – שיצטרכו אותם אחים לרדת למצרים על עסקי "בר" שהיא תבואה. ייתכן וכאן כבר חשד יעקב שיוסף הוא המשביר.

ומכאן נשוב לשאלה: מדוע לא הודיע יוסף לאביו שהוא במצרים? ונראה לומר שגם יוסף ידע את גזירת ברית בין הבתרים. הוא הבין, בפרט לאחר שחלומותיו התגשמו והוא עלה למלוכה, שהקב"ה שלח אותו להכין את התשתית לגלות ישראל. יוסף ידע שאחרי שנות השובע יבוא רעב, ויעקב יצטרך לעשות השתדלות לרדת מצרימה. אם היה יוסף מודיע לאביו מראש שהוא מולך שם ושיש רעב בדרך, יעקב היה אוגר מזון בדרך ניסית או טבעית בברכת "בכל", והייתה נמנעת ההשתדלות של הירידה למצרים, שהיא תחילת קיום הגזירה.

זהו שאמר יוסף לאחיו (בראשית מה, ה): "וְעַתָּה אַל תֵּעָצְבוּ וְאַל יִחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מְכַרְתֶּם אֹתִי הֵנָּה כִּי לְמִחְיָה שְׁלָחַנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם". וכן (שם פסוק ח): "וְעַתָּ֞ה לֹֽא־אַתֶּ֞ם שְׁלַחְתֶּ֤ם אֹתִי֙ הֵ֔נָּה כִּ֖י הָאֱלֹהִ֑ים וַיְשִׂימֵ֨נִי לְאָ֜ב לְפַרְעֹ֗ה וּלְאָדוֹן֙ לְכָל־בֵּית֔וֹ וּמֹשֵׁ֖ל בְּכָל־אֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם". זו גם הסיבה שיעקב נשאר במצרים ולא חזר לארץ ישראל, כי ידע שזו גזירה משמים ששם יתחיל כור הברזל של עם ישראל.

83. פרשת וישב   ד' טבת תשפ"ד

בפרשת וישב אנו נתקלים במעשה קשה ומורכב של בני יהודה, ער ואונן, כפי שנאמר בכתוב (בראשית לח, ז-ט): {ז} וַיְהִ֗י עֵ֚ר בְּכ֣וֹר יְהוּדָ֔ה רַ֖ע בְּעֵינֵ֣י יְהֹוָ֑ה וַיְמִתֵ֖הוּ יְהֹוָֽה: {ח} וַיֹּ֤אמֶר יְהוּדָה֙ לְאוֹנָ֔ן בֹּ֛א אֶל-אֵ֥שֶׁת אָחִ֖יךָ וְיַבֵּ֣ם אֹתָ֑הּ וְהָקֵ֥ם זֶ֖רַע לְאָחִֽיךָ: {ט} וַיֵּ֣דַע אוֹנָ֔ן כִּ֛י לֹּ֥א ל֖וֹ יִהְיֶ֣ה הַזָּ֑רַע וְהָיָ֞ה אִם-בָּ֨א אֶל-אֵ֤שֶׁת אָחִיו֙ וְשִׁחֵ֣ת אַ֔רְצָה לְבִלְתִּ֥י נְתָן-זֶ֖רַע לְאָחִֽיו.

ויש לשאול קושיה חזקה: אם ער הבכור היה הראשון לעשות את אותו חטא נורא שבגינו המית אותו הקב"ה, מדוע נקבע שמו של החטא לדורות כ"מעשה אונן" על שמו של האח השני, ולא על שמו של ער שהיה ראשון לעוון?

ונראה לי לומר בסיעתא דשמיא, שאף על פי שחטאם של השניים היה שווה במעשה הגופני, הרי שכוונת הלב והטעם שעמד מאחורי החטא היו שונים בתכלית, ומכאן ההבדל בחומרת הדברים. רש"י מביא (שם, פסוק ז) את דברי חז"ל במסכת יבמות (דף לד:): "רע בעיני ה' – כרעתו של אונן, משחית זרעו, שנאמר באונן 'ושחת ארצה', כדי שלא תתעבר ויכחיש יופיה". הרי שטעם חטאו של ער נבע מתאווה ומרצון לשמר את יופיה של תמר אשתו.

אולם אצל אונן, התורה מעידה על טעם חמור ופגום הרבה יותר, כפי שנאמר: "וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה הַזָּרַע". אונן לא חטא רק מצד התאווה או שמירת היופי, אלא פעל מתוך ידיעה מכוונת ומרושעת שלא להקים לאחיו המת זרע ושארית בעולם. הוא הכיר בערך מצוות הייבום וביכולתו להחיות את שם אחיו, ובכל זאת בחר להשחית את זרעו בזדון כדי למנוע חסד זה מאחיו.

נמצאנו למדים, שאף על פי שער היה הראשון במעשה, העוון נקרא לדורות על שמו של אונן, משום שבו נתגלתה שיא הרשעות – לא רק חטא של תאווה אישית, אלא חטא של מניעת קיום שם ושארית לישראל. אונן הפך את המעשה לשיטה של התנגדות להמשכיות הדורות, ועל כן חומרת טעמו הפכה את החטא למזוהה עם שמו לעולם.

84. פרשת ויגש   יא טבת תשפ"ד

ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גושנה ויבאו ארצה גושן (בראשית מו, כח). ופירש רש"י: "להורות לפניו – כתרגומו, לפנות לו מקום ולהורות היאך יתיישב בה. לפניו – קודם שיגיע לשם. ומדרש אגדה: להורות לפניו – לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה" (רש"י שם, על פי בראשית רבה צה, ג). ודרשו חכמינו זכרונם לברכה, ששלח יעקב את יהודה "להורות לפניו" בכוונה לבנות בית הוראה ובית מדרש עוד בטרם תרד כל משפחת יעקב למצרים.

ולעניות דעתי אפשר לומר, שמה שנאמר "אל יוסף", הכוונה היא שיעקב שלח את יהודה אל יוסף כדי שיוסף הוא זה שיורה ליהודה היכן כדאי להם להתיישב במצרים, ובפרט כיצד עליהם להתנהג בארץ מצרים שהייתה מלאה גילולים ועבודה זרה

כאשר התורה מתארת את אהבת יעקב ליוסף, היא משתמשת בתואר המיוחד "בן זקונים". חז"ל במדרש (בראשית רבה פ"ד, ח) פירשו זאת לא רק כעניין של גיל, אלא כהעברת מסורת רוחנית עמוקה" **:כל מה שלמד יעקב משם ועבר, מסר לו ליוסף** ."נשאלת השאלה: מדוע ראה יעקב צורך למסור דווקא ליוסף את תורתם של שם ועבר, ומדוע לא הועברה תורה זו באותה מידה לשאר השבטים? התשובה טמונה בהבנת הייעוד השונה של יוסף לעומת אחיו, כפי שמבארים גדולי המפרשים:

חוסנו של היחיד מול עולם עוין (פירוש המלבי"ם)

המלבי"ם (רבי מאיר ליבוש) מעמיק ומסביר שיעקב חזה את עתידו של יוסף כמי שנועד לחיות בבידוד גמור ממשפחתו:

"כי ראה שיוסף יהיה **נזיר אחיו** ויופרש מהם למרחקים, ויהיה צרוף בכור עוני במצרים... והנה תורת האבות הייתה בחינת דבקות בה' בארץ הקדושה. אך תורת שם ועבר הייתה **התורה המיוחדת למי שגר בארץ לא לו, לשמור דרך ה' בין הגויים ורשעתם** ,כמו שהיו שם ועבר בדור המבול ובדור הפלגה. לכן מסר לו כל התורה שלמד משם ועבר, שתהיה לו למחסה בגלותו במצרים, שלא ילמד ממעשיהם".

לפי המלבי"ם, בעוד ששאר השבטים היו יחד כקבוצה – "והיו רעיו כאחד" – והחברה המשותפת הגנה עליהם, יוסף נזקק לכלים של יחיד השורד בלב תרבות זרה.

חכמה מול חכמי מצרים (פירוש הכלי יקר)

הכלי יקר (רבי שלמה אפרים מלונטשיץ) מוסיף נדבך של הנהגה ומעמד. הוא מסביר שיוסף לא רק נדרש לשמור על עצמו, אלא לעמוד כנציג האמונה מול האינטלקטואלים של מצרים:

"לפי שראה יעקב ברוח הקודש שזה יהיה מלך במצרים, ויהיה צריך להנהיג המדינה ההיא... על כן מסר לו כל החכמות שלמד משם ועבר. כי ידע שיצטרך לעמוד לפני מלכים, וצריך שיהיה **חכם ונבון בעיני פרעה ועבדיו, כדי שלא יתבטל בפני חרטומי מצרים** .וזהו 'בן זקונים' – שקנה חכמה עתיקה של דורות קדומים, כדי שיוכל לעמוד כנגד כל דעות הטועים".

נמצאנו למדים, שתורת שם ועבר לא הייתה רק "חומר לימודי", אלא "תורת הגלות". יעקב הבין ששאר השבטים ירדו למצרים כקהילה מגובשת בארץ גושן, מקום בו יוכלו לשמר את צביונם מכוח הכלל. אך יוסף, שנזרק לבית פוטיפר ולארמון פרעה, היה זקוק לכוחם של שם

ועבר – צדיקים שחיו כבודדים בתוך דור המבול ודור הפלגה. תורה זו אפשרה לו להישאר "דבוק בבורא יתברך" גם בשיא הבדידות, ובכך להפוך למשביר ולמגן של משפחתו כולה.

ועל פי זה נראה לומר, שכעת, רגע לפני שיעקב יורד למצרים עם כל משפחתו, הוא שולח את יהודה כדי שיוסף ילמד אותו, את יהודה, את אותה הנהגה ותורה – כיצד עליהם להתנהג בסביבה של גויים ובארץ המלאה גילולים. וזהו שנאמר "אל יוסף", שיהיה יוסף המורה ליהודה. ודבר זה יהיה מעין תוכחת של יעקב ליהודה, שיראה בעצמו ויבין למפרע מדוע בעבר לימד אביו את תורת שם ועבר דווקא ליוסף, ושלא היה לאחים לקנא בדבר, שכן יעקב עשה זאת בדיוק מהסיבה הזאת, להכין את יוסף לניסיון המצרי.

ובהמשך העניינים נאמר: "ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו" (בראשית מה, ג). המפרשים מסבירים כי במהלך כל המפגשים היו השבטים צריכים לחשוד באופנים שונים שהמלך המארח אותם בנדיבות כה רבה, המכיר פרטים מבית אבא ומושיב אותם על פי סדר בכורתם, הוא יוסף. וכן כאשר ראו שמנשה אוסר את שמעון בכוח המאפיין את בית יעקב, תמהו השבטים שזהו כוח של בית אבא. אלא שהשבטים ידעו שיש חוק במצרים שקבע כי עבד לעולם לא יוכל למלוך, וכשראו שיוסף שנמכר לעבד אכן נעשה מלך, נבהלו מכך שהיו שבויים ב"קונספציה" – כאילו חוקי מצרים ובשר ודם משנים דבר מה להקדוש ברוך הוא, וכאילו הוא יתברך תלוי חלילה בחוקי אנוש. לכן נבהלו כאשר הבינו שטעו במחשבה זו למרות כל הסימנים הברורים.

ולעניות דעתי, מה שכתוב "מפניו", נראה לי שאין הכוונה רק מפניו של יוסף, אלא מפני פניו של הקדוש ברוך הוא שנתגלו להם במעשיו, בכך שהמליך את יוסף על מצרים בניגוד לכל דרך הטבע והחוק. ועוד, "מפניו" הוא ביטוי לפניו של הקדוש ברוך הוא שהן מקור החסד, והם נבהלו מכך שלא זיהו את פניו של ה' בחסדו הגדול עליהם ועל יוסף לאורך כל הדרך.

85. פרשת ויחי   טבת תשפ"ד

וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו בָּנַי הֵם אֲשֶׁר נָתַן לִי אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמַר קָחֶם נָא אֵלַי וַאֲבָרֲכֵם (בראשית מח, ח-ט). והנה אוֹר הַחַיִּים הַקָּדוֹשׁ מקשה על פסוקים אלו: "וירא ישראל וגו' – קשה, והלא י"ז שנה היו יושבים לפניו ללמוד תורה ואיך שואל עליהם? ורז"ל אמרו (תנחומא) כי ראה בהם ראייה שכלית שעתיד לצאת מהם רשעים, וזה דרך דרש, וצריך לפרש הכתוב כפי פשוטו" (אור החיים שם). וכן כתב רַשִׁ"י בפירושו: "ויאמר מי אלה – מהיכן יצאו אלו שאינן ראוין לברכה?" (רש"י שם).

והנה, כל זה אינו מסתבר, כפי שהעירו בפירוש שִׂפְתֵי חֲכָמִים וכן באוֹר הַחַיִּים, וכי יעקב אבינו לא היה מכיר את נכדיו שעמם למד תורה במשך שנים רבות כל כך? ולעניות דעתי נראה שיש לפרש כפשוטו של מקרא – שעיני יעקב כבדו מזוקן ועל כן לא זיהה את אפרים ומנשה באותה שעה. וראיה לדבר מהכתוב קודם לכן, שגם על בואו של יוסף אל יעקב היו צריכים להודיע לו במיוחד, כפי שנאמר: "וַיַּגֵּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בִּנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל הַמִּטָּה" (בראשית מח, ב).

והעד החזק ביותר שיש לאחוז בדרך הפשט הוא מה שאמר יעקב קודם לכן, כאשר השביע את יוסף שיעלהו ויקברהו בארץ ישראל: "וְעַתָּה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי" (בראשית מח, ה). כלומר, יעקב כבר הודיע ליוסף שבניו ייחשבו כשבטים הקדושים ויהיו כבניו ממש לכל דבר ועניין. ואם כן, מה שייך שאחר כך ישאל יעקב "מי אלה" במובן של תמיהה על כך שעתידים לצאת מהם רשעים? הרי כבר קבע את מעמדם כחלק משבטי י-ה. לכן נראה ברור ששאלתו נבעה אך ורק מקושי הראייה מחמת זקנותו, וביקש לוודא שאלו הם אכן בני יוסף העומדים לפניו כדי לברכם כראוי.

86. פרשת בא   י' שבט תשפ"ד

<u>על פרשת העקידה</u>

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי. וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ. וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֹק. וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם. וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו. וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה. וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו. וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים. וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ. וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי. וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי. וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה

תַּחַת בְּנוֹ. וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא יְהֹוָה יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהֹוָה יֵרָאֶה. וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְהֹוָה אֶל אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן הַשָּׁמָיִם. וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם יְהֹוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידֶךָ. כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו. וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי. וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע (בראשית כב, א-יט).

ראיתי בפרשת העקידה נקודה מעניינת שהתפתחה בסייעתא דשמיא לחידוש: כאשר אברהם ויצחק נפרדים מהנערים, אומרת התורה: "ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש והמאכלת וילכו שניהם יחדיו". ויש לתמוה, מה באה התורה ללמדנו בפרט זה של נשיאת העצים? וכי מה אכפת לנו מי סוחב את העצים אל המערכה?

ונראה שדבר זה לא נכתב לחינם. שכן יש להבין, שאם יצחק עומד להיות עולה תמימה לה', הרי שחל עליו דין קדושה ואסור לעשות בו מלאכה או להשתמש בו לצורך הדיוט, משום איסור מעילה בקודשים. כפי שמבואר בהקדמה למסכת זבחים ב"תלמוד המבואר – שפה ברורה" (עמ' ב): "הקדש – מביאים את הבהמה לעזרה ונהגו להקדיש אותה שם בפתח העזרה, ולא קודם לכן, כדי שלא יבואו למעול בה. וכמו שנהג הלל (נדרים ט:) ולשיטת רש"י (תמורה כג: ד"ה יאכלו) והר"ן בנדרים (ט: ד"ה מציאה), שאסור להכניס בהמת חולין לעזרה ומוכרח להקדישה שם בשער ניקנור. אמנם התוספות (תמורה שם) כתבו שיכול להכניס בהמת חולין כל שאינו עושה בה עבודה, ואם כן יכול אף להכניסה ולהקדישה בפנים". עכ"ל.

נמצאנו למדים שאסור לעשות בקרבן שהוקדש לעולה מלאכה כלשהי. ואם כן קשה, כיצד עשה אברהם מלאכה ביצחק והעמיס עליו משא, והרי הקדוש ברוך הוא אמר לו "והעלהו שם לעולה"? ויצחק אבינו, שלעניות דעתי ידע בכל שלושת הימים הללו שהוא עתיד להיות קורבן עולה, לכן שתק ולא שאל "איה השה לעולה", כי הבין שהוא השה. אך ברגע שאברהם שם עליו את עצי העולה, כלומר השתמש בו למשא ולכאורה עבר על איסור מעילה בקודשים, התעורר יצחק והבין בפירוש שחל שינוי והוא אינו העולה, שהרי אחרת לא היה אביו משתמש בו למלאכה. לכן רק אז שאל: "איה השה לעולה?", ועל כך ענה לו אברהם: "אלוהים יראה לו השה לעולה בני" – כלומר, אתה כבר אינך העולה, והשם יראה לו שה אחר.

אלא שכאן מתעוררת קושיה עצומה: מניין ידע אברהם אבינו שיש שינוי בתוכנית האלוקית עוד בטרם דיבר איתו המלאך? ולעניות דעתי בסייעתא דשמיא, התשובה רמוזה בכתוב: לאחר שלושת ימי ההליכה נאמר: "וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֹק". המפרשים מסבירים שראה את ירושלים ואת הר המוריה שעליו עליו לעקוד את יצחק, ובעל ה"כלי יקר" מוסיף שראה שם את זיו שכינת הקדוש ברוך הוא, הנקרא מקומו של עולם. ואני

הקטן אומר, שבראייה זו רמזה התורה שאברהם אבינו ראה ברוח קודשו שיצחק לא יהיה העולה בסופו של דבר, אלא יוקרב במקומו קורבן אחר. הוא חזה בעיני רוחו את הר המוריה כמקום המקדש העתידי, שבו יוקרבו בעלי חיים אך לא בני אדם חלילה. וזו הסיבה שבעקבותיה הרשה לעצמו אברהם להעמיס את העצים על יצחק, וזו הסיבה שיצחק הבין זאת ושאל על השה.

יתרה מכך, אברהם אומר לאליעזר ולישמעאל: "שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחווה ונשובה אליכם". רש"י מפרש על תיבת "ונשובה" שנתנבא אברהם שישובו שניהם. ולפי פירושי, אין זו נבואה בדרך מקרה, אלא ידיעה ברורה שידע אברהם באותה שעה שעתיד הוא לשוב עם יצחק בחיים. והרמז לכך בתורה הוא הלשון הכפולה: כאשר אברהם מגיע למקום ומתכוון לעקוד את יצחק, והמלאך עוצרו ואומר לו "אל תשלח ידך אל הנער", נאמר מיד לאחר מכן: "וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל". הרי זהו אותו ביטוי שנאמר בתחילת הדרך: "וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֹק" – ללמדנו שכבר בראייה הראשונה ההיא, הבין אברהם שהקורבן הסופי יהיה איל ולא יצחק בנו.

ומכל זה עולה קושיה חמורה: הרי הרבה מזכויות עם ישראל נזקפות לזכות העקידה, על שאברהם עקד את בנו והיה מוכן לשוחטו. ואם אברהם הבין מראש שיצחק לא יוקרב, היכן היא המסירות והיכן הזכות? ואכן, ליבי גמגם מאוד בכתיבת חידוש זה, אך תורתנו תורת אמת היא וחובתנו לדרשה בדרך אמת ללא משוא פנים, מתוך ביטחון שמי שמקשה קושיות אמת, הקדוש ברוך הוא מזמן לו תשובות להגדיל תורה ולהאדירה. וכשם שאין לנביא לכבוש נבואתו, כך אין לנו להימנע משאלות קשות, כי חזקה עלינו ועל ריבונו של עולם שיזכנו בתשובות בשכר חקירתנו.

ואפשר לענות על כך בפשטות: כבר בשלושת הימים הראשונים, כאשר יצא אברהם בכוונה מלאה ובלב שלם לעקוד ולשחוט את יצחק, ועשה זאת בזריזות ובשמחה יחד עם יצחק שהסכים לכך, הרי שבזה כבר עמד אברהם בניסיון שזימן לו הבורא בהצלחה מלאה. המוכנות המוחלטת של אברהם למלא את רצון ה' בטרם נתגלה לו השינוי, היא היא שעומדת לנו לזכות לדורות עולם, ואין בראייתו המאוחרת כדי לגרוע כהוא זה מעוצמת הניסיון ומגודל הזכות של העקידה.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב: "הַאֻמְנָם אֵלֶם צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ בְּנֵי אָדָם" (תהלים נח, ב)? מָה אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל אָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה – יָשִׂים עַצְמוֹ כְּאִלֵּם. יָכוֹל אַף לְדִבְרֵי תוֹרָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן". יָכוֹל יָגִיס דַּעְתּוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ בְּנֵי אָדָם" (חולין פט ע"א).

הרי"ף בפירושו על ה'עין יעקב' מפרש שמאמר זה הוא המשך ישיר למאמר הקודם המובא שם בגמרא: "אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם את עצמו בשעת מריבה". והשיאה הגמרא עצה טובה לאדם כיצד יתרחק מן המריבות, והיא שישים עצמו כאלם: "שאם ישמע שמחרפים אותו ושותק הוא מכניע לחבירו המחרפו, כמאמר החכם: 'לא תוכל להלחם עם נבל, ובמה שתחריש לו בזה תכניעהו' (ראה 'מגן אבות' להתשב"ץ, אבות פ"א מי"ז). ולא עוד, אלא שמתוך שנעשה כאלם לא יחרפהו עוד". והביא לזה מאמר נוסף של אחד החכמים: "מי שאינו סובל דבר אחד ישמע דברים הרבה" (מגן אבות שם). כלומר, מי שאינו מסוגל לסבול דיבור פוגעני אחד ועונה למחרפיו, סופו שיצטרך לסבול דברים רבים וקשים עד אין קץ מחמת התלקחות המריבה. ונגד זה אמרו: "מה אומנתו של אדם בעולם הזה – ישים עצמו כאלם", שמרוויח בזה הרבה להנאת עצמו ולשלוות נפשו, להסיר כל מריבה מעליו.

והנה, בפרשת בשלח מצאנו לכאורה רמז נפלא לשכר המזומן לאדם העושה עצמו כאילם, כפי שנאמר: "וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וְשָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ שָׁם עַל הַמָּיִם" (שמות טו, כז).

המקום הנקרא "אֵילִמָה" מרמז על כל מי שבא לידי המידה הקדושה הזאת של עשיית עצמו כ"אילם" בשעת מריבה. שכר המידה הזו רמוז בהמשך הפסוק: ראשית, "שתים עשרה עינת מים" – רמז למעיינות התורה, שהשותק במריבה זוכה שמתגברת בו התורה ונעשה כמעיין המתגבר; ושנית, זוכה ל"שבעים תמרים" – רמז לכך שיזכה לשובע ולפרנסה מצדקותו, ככתוב: "צדיק כתמר יפרח" (תהלים צב, יג). נמצא שהשתיקה והכניעה אינן מחלישות את האדם, אלא אדרבה, הן המביאות אותו אל המנוחה ואל הנחלה, אל מעיינות החכמה ואל שגשוג הצדיק.

88. ישראל ערבים זה לזה בשלח תשפ"ד

"כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים זֶה בָּזֶה" (ספרא ויקרא כו, לז; סנהדרין כז, ב; שבועות לט, א; ראש השנה כט, א; ורש"י שם ד"ה אף על פי שיצא מוציא).

הנה יסוד גדול לימדונו חכמינו זכרונם לברכה במאמרם שכל ישראל ערבים זה לזה, והוא נאמר לעניין קיום המצוות והאחריות המוטלת על כל יחיד ויחיד לעורר את חברו לשמירת התורה והמצוות. לדבר זה קיימת גם נפקא מינה הלכתית חשובה, והיא שיהודי אחד יכול להוציא את חברו ידי חובתו בברכות ובמצוות אף על פי שכבר יצא הוא עצמו, וזאת מכוח אותה ערבות הדדית שקושרת את כל נשמות ישראל ליחידה אחת.

ולעניות דעתי יש במאמר זה עצמו רמז וביאור כיצד עלינו לקיים ערבות זו וליישם אותה למעשה; שכן המילה "עֲרֵבִים" יכולה להתפרש גם מלשון עֲרֵבוּת ומתיקות. ללמדנו, שעל מנת להיות "עֲרֵבִים" – כלומר אחראים זה לזה כהלכה – עלינו להיות בראש ובראשונה "עֲרֵבִים" ונעימים זה לזה במאור פנים ובדרכי שלום. כאשר אדם פונה אל חברו בדרכי נועם ובאהבה, הוא מקיים את חובת הערבות על הצד המהודר ביותר ולפי רצונו של הקדוש ברוך הוא, האוהב את בניו ורוצה בשלומם.

"כל ישראל ערבים זה בזה".(ספרא ויקרא כו, לז; סנהדרין כז, ב; שבועות לט, א; ראש השנה כט, א; רש"י ד"ה אף על פי שיצא מוציא).

מה שאמרו חז"ל שישראל ערבים זה לזה נאמר במצוות ובאחריות של כל אחד שעורר את חברו בשמירת המצוות וגם נפקמינא להלכה שישראל אחד יכול להוציא את חברו לידי חובה בברכות ועוד נפקימנות הלכתיות.

ולענ"ד יש במאמר זה עצמו את התשובה כיצד עלינו להיות ערבים זה לזה , שעלינו להיות נעימים- ערבים זה לזה ואז נקיים את הערבות על הצד המהודר ביותר לרצון הקב"ה.

89. זכר ליציאת מצרים בשלח תשפ"ד

בנוסח הקידוש של ליל שבת, אותו אנו מקדשים על היין, אנו אומרים: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְרָצָה בָנוּ, וְשַׁבַּת קָדְשׁוֹ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הִנְחִילָנוּ, זִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. כִּי הוּא יוֹם תְּחִלָּה לְמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הִנְחַלְתָּנוּ".

והנה נשאלת השאלה, מה עניין יציאת מצרים אצל השבת? מדוע קבעו חז"ל כי הקידוש, המציין את מנוחת השבת ואת בריאת העולם, יהיה גם "זכר ליציאת מצרים"? מהו הקשר

העמוק שבין שני המושגים הללו? קושיה זו מתעצמת כאשר אנו רואים שיציאת מצרים מוזכרת במצוות רבות נוספות; למעלה משלושים מצוות שונות – כגון הנחת תפילין, פדיון בכור ועוד – כרוכות בתזכורת היציאה ממצרים.

בדבר הזכרת יציאת מצרים בקידוש השבת, מובאת השאלה בטור (אורח חיים, סימן רע"א) וניתנו לה מספר הסברים: א. הסבר הטור הוא, כי המשפט "זכר ליציאת מצרים" מוסב על המילים הקודמות לו: "כי הוא יום תחילה למקראי קודש". כלומר, השבת היא הראשונה למקראי הקודש (החגים), וכל החגים הם זכר ליציאת מצרים. ב. הסבר הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ב, פל"א) הוא, שיציאת מצרים היא המורה על קיום האלוהים ועל יכולתו לשנות את טבע העולם, והוא זה שציווה על שמירת השבת. על כן, יציאת מצרים היא ההוכחה והעדות המחייבת אותנו בשמירת השבת כרצון הבורא.

אמנם באופן כללי יש לשאול: מדוע הוצרכה התורה להזכיר את יציאת מצרים בכל כך הרבה מצוות? ולעניות דעתי אפשר לומר, על פי דבריו המופלאים של רבי יהודה הלוי בשירתו: "עַבְדֵי זְמָן עַבְדֵי עֲבָדִים הֵם – עֶבֶד ה' הוּא לְבַד חָפְשִׁי. עַל כֵּן בְּבַקֵּשׁ כָּל אֱנוֹשׁ חֶלְקוֹ – 'חֶלְקִי ה'' אָמְרָה נַפְשִׁי".

מטרת התזכורת התמידית של יציאת מצרים בקיום המצוות היא להחדיר בנו את ההכרה כי עבד ה' הוא לבדו החופשי באמת. על ידי קיום המצוות, אנו יוצאים מעבדות ליצרים ומהשתעבדות לחומריות העולם אל החופש הרוחני האמיתי. כשאנחנו מקבלים על עצמנו להיות עבדי הקדוש ברוך הוא, אנחנו משתחררים מהכבלים של תאוותנו. על כן, כל מצווה ומצווה היא בבחינת "זכר ליציאת מצרים", שכן בכל מצווה ומצווה אנו יוצאים מה"מֵּצָרִים" של היצר הרע אל מרחבי החירות שבקדושה.

90. פרשת בא בשלח תשפ"ד

וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו (בראשית כב, ו). הנה יש להתבונן בכתובים, שכן כאשר אברהם אבינו משכים בבוקר ללכת אל העקדה, נאמר: "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים" (בראשית כב, ג).

מתוך הכתובים נראה, שבעת היציאה לדרך לא צוין כלל שאברהם אבינו לוקח עמו אש, אלא רק עצים. ואם כן, יש לשאול: מהיכן הופיעה כאן האש פתאום, לאחר שלושה ימי הליכה?

ועוד יש לתמוה, מדוע הוצרך אברהם אבינו לטרוח ולקחת בידו אש לאורך הדרך, והרי יכול היה להבעיר אש מן העצים או באבני צור בהגיעו אל מקום העקדה?

ולעניות דעתי נראה, שהתורה רומזת לנו בזה עניין עמוק בעבודת ה': אף על פי שאברהם אבינו כבר חזה ברוח קודשו והבין שיצחק בנו לא יהיה העולה בסופו של דבר (כפי שנתבאר לעיל), מכל מקום הוא עדיין לוקח בידו את "אש ההתלהבות". אברהם אבינו אינו נחלש בקיום ציווי הבורא, אלא הוא אוחז בידו את הלהט והתשוקה לקיים את המצווה להקריב את בנו לעולה בלב שלם ובחפץ נפש, כאילו הדבר עומד להתבצע ממש בכל רגע. בזה לימדנו אברהם, שגם כאשר התוצאה הסופית עשויה להשתנות, על האדם לאחוז תמיד באש הקודש של הזריזות וההתלהבות בכל מצווה ומצווה.

91. פרשת תרומה תרומה תשפ"ד

וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי (שמות כה, א-ב).

הנה בדברי הכתוב "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ", אפשר לדרוש ולחלק את תיבת "יִדְּבֶנּוּ" באופן נפלא: "יָד בְּנוֹ לִבּוֹ". ורמז יש כאן, שליבו של הנדבן הנותן את תרומתו בנפש חפצה, נחשב הוא כאילו יד בנו בעולמות העליונים, ומשם נמשכת הקדושה אל המשכן והמקדש. ללמדנו, שעיקר התרומה אינו רק הממון הגשמי, אלא נדיבות הלב של התורם המגיעה עד כסא הכבוד, ועל כן נאמר "מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי" – שדווקא מאותו חיבור פנימי של הלב אל העליונים, שם שורה תרומת ה'.

א {וַיְדַבֵּ֥ר יְהֹוָ֖ה אֶל-מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר דַּבֵּר֙ אֶל-בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וְיִקְחוּ-לִ֖י תְּרוּמָ֑ה מֵאֵ֤ת כָּל-אִישׁ֙ אֲשֶׁ֣ר יִדְּבֶ֣נּוּ לִבּ֔וֹ תִּקְח֖וּ אֶת-תְּרוּמָתִֽי:

כל איש אשר ידבנו ליבו אפשר לחלק ולקרוא את תיבת "ידבנו" כך : " יד בנו ליבו "כלומר ליבו של הנדבן היא כאילו יד בנו בעליונים וממנו תקחו את תרומתי.

92. פרשת חקת

וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָה הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל (במדבר כא, ה). והנה הנה בפירוש המילה "הקלקל" כותב הראב"ע: "הקלקל – כמו 'קל הקל', והמלה כפולה, ורבים כמוהו" (אבן עזרא שם).

ונראה לי בסייעתא דשמיא, שקראו למן "קל הקל" משתי סיבות של חסד: האחת, שהיה להם קל מאוד להשיגו ללא עמל וטורח; והשנייה, שהיה נבלע באיברים בקלות יתרה ללא פסולת כלל. ואם כן, יש לתמוה, מדוע השתמשו בלשון גנאי וקראו לו "קלקל"? אלא שנראה לומר, שכאשר האדם מקבל מתנת חינם שלא טרח בה כלל, הרי הוא מתבייש במתנה זו, וזהו הנקרא בפי חכמי הסוד "נהמא דכיסופא" – לחם חסד שיש בו בושה למקבלו. ומכיוון שהמן ניתן לבני ישראל במדבר ללא כל טורח מצדם, היה בו בבחינת לחם בושה זה, ועל כן מתוך תחושת הבושה והקושי שבקבלת מתנת חינם, קראו לו "לחם קלקל".

93. פרשת יתרו תצווה תשפ"ד

וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹהִים (שמות כ, יח).

הנה נראה לי בסייעתא דשמיא, שהכתוב מלמד את האדם יסוד גדול באמונה והשגחה: אין לו לאדם מה לחשוש במהלך חייו גם אם הוא רואה שלפניו ניצבת מציאות של ערפל, חוסר ודאות וחשכה, והוא אינו יודע מה צופן לו העתיד. שהרי מהפסוק אנו למדים שדווקא בתוך הערפל הזה, במקום שנראה חשוך ומכוסה, דווקא שם נמצא ושוכן הקדוש ברוך הוא. ואם יתחזק האדם וייגש אל הערפל מתוך אמונה, יגלה שהשם יתברך נמצא שם איתו, מלווה אותו ושומר עליו בכל דרכיו.

94. חוסך שבטו שונא בנו

"חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר" (משלי יג, כד).

יש לדקדק בלשון הכתוב, מדוע נאמר "שׂוֹנֵא בְנוֹ" בלשון זכר, ולא נאמר באופן כללי "שונא זרעו" או "שונא ביתו"? והאם דברים אלו, המורים על נחיצות התוכחה והרדיה, מכוונים גם כלפי הבנות? ונראה לי לומר בסייעתא דשמיא, שהבנות, מכיוון ששורש נשמתן מתוקן יותר משל הבנים, הרי שיש להנהיג עמן דרך של נועם ולדבר אליהן בלשון רכה ובהסברה, ואין הן זקוקות לאותה רדיה של "שבט מוסר". לכך דייק הכתוב בלשונו "שׂוֹנֵא בְנוֹ", ללמדנו שהבנים הם אלו שזקוקים לעיתים ליד תקיפה וליסודות של רדיה בחינוכם כדי ליישר את אורחותיהם, מה שאין כן הבנות שהנהגתן ברוך ובנועם.